

Vztah člověka a zvířat

Využití zvířat ve švýcarských
pobytových zařízeních sociálních služeb

ASOCIACE POSKYTOVATELŮ
SOCIÁLNÍCH SLUŽEB ČR

Dr. Markus Leser

CURAVIVA.CH

VERBAND HEIME UND INSTITUTIONEN SCHWEIZ
ASSOCIATION DES HOMES ET INSTITUTIONS SOCIALES SUISSES
ASSOCIAZIONE DEGLI ISTITUTI SOCIALI E DI CURA SVIZZERI
ASSOCIAZIUN DALS INSTITUTS SOCIALS E DA TGIRA SVIZZERS

Vztah člověka a zvířat

Využití zvířat ve švýcarských
pobytových zařízeních sociálních služeb

Dr. Markus Leser

Vztah člověka a zvířat

Využití zvířat ve švýcarských pobytových zařízeních sociálních služeb

Dr. Markus Leser

Přeloženo z německého originálu „Mensch-Tier-Beziehungen – Tiereinsätze im Heimbereich“
vydaného společností CURAVIVA Schweiz, Bern, 2008. ISBN: 978-3-9523215-1-5

Vydala Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky

Kotnovská 137, 390 01 Tábor

IČO 60445831

Tel./fax: +420 381 213 332

www.apsscr.cz

První vydání, Tábor 2012

Odpovědný redaktor: Zdeněk Kašpárek

Překlad: theBESTtranslation

Titulní fotografie: Fotky & Foto

Grafické zpracování, sazba a tisk: RUDI, a. s., Komenského 1839, 390 02 Tábor

ISBN 978-80-904668-4-5

Obsah

Úvod	7
Předmluva	9
1. Vývoj vztahu člověka a zvířete	11
2. Studie týkající se vztahu člověka a zvířete	13
3. Modely vysvětlující vztah člověka a zvířete	19
4. Zvířata a jejich působení na člověka	23
5. Zvířata v domově – aspekty kvality života	29
5.1 Terapie za pomoci zvířat a její účinky.....	31
5.2 Základní metody práce se zvířaty.....	32
5.3 Intervence za pomoci zvířat a její mezinárodně uznávané definice.....	36
5.4 Když se pes stane terapeutem.....	39
5.5 Zvířata a možnost jejich využití při onemocnění demencí	42
5.6 Zvířata v domově – příklady realizace v běžném životě domova.....	45
5.7 Krátkodobá terapie za pomoci zvířat u dětí a mládeže	50
5.8 Zvířata v domově – od nápadu až po realizaci	52
5.9 Srovnání terapie za pomoci zvířat.....	56
5.10 Zvířata v domovech – důležitý je správný chov	59
5.11 Hygiena – důležitý předpoklad práce se zvířaty	67
6. Člověk a zvíře – shrnutí z gerontologického hlediska	69
7. Příloha	73
7.1 Projektová skica: zvířata v domově.....	73
7.2 Pozitivní výroky na téma „zvířata v domově“	77
7.3 Negativní výroky na téma „zvířata v domově“	81
7.4 Pražské směrnice IAHAIO pro aktivity a terapie za pomoci zvířat	85
Seznam literatury	86
Autorky a autoři	87

Úvod

Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR realizovala v letech 2011 a 2012 švýcarsko-český projekt, jehož hlavním cílem bylo porovnat systémy dlouhodobé péče o seniory ve Švýcarsku a v České republice a umožnit tak v této oblasti alespoň částečný přenos know-how.

Projekt měl celou řadu konkrétních výstupů, jako bylo publikování odborných textů, pořádání mezinárodní konference, workshopů a studijních cest, vytvoření komparační studie českého a švýcarského systému, webových stránek apod.

Během spolupráce s partnerskou švýcarskou organizací CURAVIVA Schweiz jsme objevili celou řadu velice zajímavých materiálů. Jedním z nich byla odborná studie, která popisuje nejen přínosy, ale i úskalí a možná rizika zapojení zvířat do života domovů pro seniory.

Jelikož jsme přesvědčení, že takovýto text v České republice zatím chybí a že je velmi dobře prakticky využitelný v každém domově pro seniory také v naší zemi, rozhodli jsme se pro jeho přeložení a publikování. Věříme, že také vám přinese užitečné informace a orientaci v problematice využití zvířat v terapeutické práci.

Ing. Jiří Horecký, MBA
prezident Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR

Předmluva

Pokud vycházíme z předpokladu, že starší a staří lidé nejsou žádným speciálním druhem, nýbrž prostě a jednoduše lidmi v celé své rozmanitosti, je naprosto jasné, že musí existovat i starší a staří milovníci zvířat. Mnoho lidí v mladším věku mělo tu zkušenost, že jim setkání se zvířaty nějakým způsobem dělalo dobře – proč by tomu mělo být v pozdějších letech jinak? Tato publikace objasňuje nejrůznější aspekty, které by měly být zváženy, pokud má taková samozřejmost, jako je setkávání s jinými živými tvory, zůstat samozřejmostí také v institucích. Je třeba si ovšem uvědomit, že se při tom nejedná pouze o zdraví a pohodu člověka, ale také zvířat.

CURAVIVA Schweiz a nadace Hatt-Bucher-Stiftung se společně věnují tomuto tématu za účelem poskytnutí podnětů a zprostředkování odborných znalostí. Ve věci vztahu člověka a zvířat v domovech pro seniory není možné „všechno“, ale mnohé ano: pravděpodobně více, než se obecně domníváme. Kdo se diferencovaně zabývá těmito otázkami, může odůvodněně s něčím souhlasit a s něčím ne, a tím jednat profesionálně. A může projevit fantazii, která možná povede i k neobvyklým řešením.

Jsme si vědomi toho, že pro spolupracovníky institucí představuje velkou výzvu, když se na ně kladou stále nové požadavky, a tím i nová očekávání. Svůj úkol, kterým je zasadit se co nejvíce o potřeby a pohodu obyvatel a obyvatel domovů, mohou nově splnit, pokud k tomu dostanou také potřebné časové a finanční prostředky. K tomu je třeba také nadšení a vůle jak z veřejné, tak ze soukromé strany.

Zvířata přinášejí do domova život: to je jisté a potěšující! Otázku „jak“ je ale nutné řešit s rozmyslem a se znalostí problému – a k tomu chce tato publikace poskytnout odborné a kompetentní informace a podněty. Potěší nás, bude-li dobře přijata.

Martin Mezger

Obchodní a odborné pracoviště nadace Hatt-Bucher-Stiftung

Dr. Markus Leser

CURAVIVA Schweiz, odborná oblast stáří

1. Vývoj vztahu člověka a zvířete

Markus Leser

Jak všichni víme, již před příchodem člověka obývaly naši zemi nejrůznější druhy zvířat. Od nepaměti existuje spojení mezi člověkem a zvířetem – více nebo méně slavné, více nebo méně emocionální. Pokud se nyní v rámci naší publikace budeme zabývat tématem „lidé a zvířata“, respektive „zvířata a stáří“, nevymyslíme si žádnou novou historii. Jde hlavně o to, abychom shrnuli a systematizovali staré a velmi staré zkušenosti a poznatky pro dnešní i budoucí práci se starými lidmi.

Již v době kamenné objevil člověk jako lovec a sběratel výhodu vztahů se zvířaty, ať už se jednalo o cennou a často i život ochraňující podporu při lovu nebo o vlastní zdroj zásobování potravou. Tak přešli naši předkové, když se usadili, postupně k tomu, že udržovali divoká zvířata daleko od svého domu a zahrady a mírnější domácí zvířata využívali jako pracovní sílu nebo zdroj potravy. V rámci „domestikace“ se z divokých zvířat postupně stávala domácí zvířata, což člověk úmyslně ovlivňoval především prostřednictvím ochočování a křížení. Dnes vycházíme z toho, že nejstarším průvodcem člověka je pes, neboť jeho předchůdci, vlci, byli domestikováni již přes 14 000 lety. V této době již člověk převzal zodpovědnost za ochranu a péči o určitá zvířata a udělal je na sobě závislémi. Skutečnost, že měl k dispozici bezpečné zdroje potravy, osvobodila člověka postupně od nutnosti nebezpečného lovu, ovšem zároveň jej udělala závislým na zvířatech. „Zvířata jsou lidmi a lidé jsou zvířaty ve svém chování navzájem ovlivňování a také měnění.“¹ Tento citát mě přivádí již na začátku publikace k první tezi: Zvířata, jejich chování a jejich vliv na člověka se nedají pochopit bez společné evoluční historie, neboť člověk a zvíře jsou vždy v jedné nebo jiné formě společně propojeni.

Tato propojenost má pozitivní i negativní aspekty. O ochranné funkci, podpoře při lovu a o potravě již byla řeč. Zvířata ale sloužila a slouží také jako „dodavatelé“ suroviny pro naše oblečení nebo byla a budou chována jako objekt prestiže a je jim přisuzována také odpovídající symbolická hodnota. Často jsou při tom k doplnění vlastní osoby „polidšťována“. Asi nejpodivnější druh spojení zvířete a člověka můžeme dnes pozorovat u bojových psů používaných někdy jako zbraň. Zdá se, že tyto symboly postavení a imponování se přitom pouze málo odlišují od chování lovce z doby kamenné. Paul Münch popisuje spojení mezi člověkem a zvířetem následujícím způsobem: „Od průmyslového a vědeckého vykořisťování zvířat si slibujeme dostatečný zdroj potravy, zdraví, krásu a dlouhý život, od soukromého chovu plného silných emocí psychickou kompenzací stále více technizovaného, neosobního okolního světa, ze kterého mizí lidská solidarita a socialita.“² Tak se pohybuje vztah mezi člověkem a zvířetem stále mezi póly přítel a nepřítel. Při hledání střední cesty navrhuje Olbrich (2003) syntézu ve spojení mezi využíváním z pozice moci a zodpovědností za zvířata. Intervence za pomoci

¹ Bergler, 1994, str. 57

² Münch, 2001, str. 33

zvířata by měly být podle Olbricha vždy charakterizovány vzájemnou interakcí, užítkem a zodpovědností. Tím se myslí také interakce, ze které mají užitek obě strany, a nejedná se tedy pouze o jednostrannou výhodu pro člověka.

V literatuře se projevuje výše naznačená ambivalence tématu. Zvířata tak mohou znamenat cennou podporu. Člověk ale také může s pomocí zvířat kompenzovat svou neschopnost normálního kontaktu s ostatními lidmi. Zvířata se pak stávají náhradou za partnera nebo za děti, což končí patologickým vztahem člověka a zvířete. V těchto případech pozorujeme v běžném životě vysoce neurotická zvířata, která ve svém narušeném chování odrážejí psychické problémy svých majitelů. V rámci již výše zmíněné diskuze o bojových psech čteme stále znovu v médiích o tragických koncích těchto patologických vztahů.

Zvířata jsou ale důležitá pro člověka také v rámci terapeutických forem. První písemné zmínky pocházejí již z konce 18. století. V roce 1792 založil William Tuke v Anglii „York Retreat“, instituci pro „duševně nemocné“, jak byla nazývána v tehdejší původní textu. Obyvatelé zde dostali možnost pečovat o zahradu a starat se o zvířata. Tukeho cílem bylo „vyvolat u obyvatel vědomí morální zodpovědnosti ve vztahu ke zvířatům, kromě toho měly být posíleny pocity vlastní hodnoty a sebekontroly nemocných prostřednictvím přátelství a tolerance“³. Konečně se jednalo také o snahu vytvořit mezi pacienty a zvířaty emocionální vztah. Zvířata zprostředkovala pacientům pocit, že jsou potřební. To je názorný příklad toho, jak byla v terapeutickém prostředí již dávno započata snaha nahradit narušenou komunikaci člověka s člověkem prostřednictvím komunikace člověka se zvířetem.

V USA byla během druhé světové války zřízena nemocnice Army Air Force Convalescent Hospital. Zde se mohli vojáci zotavit z válečných útrap na selském statku. Pozorování, která byla tehdy udělána, měla ovšem dalekosáhlý význam: „Pozorování zvířat spolu s péčí o ně bylo považováno za stejně důležitou součást terapie jako její ostatní uznávané formy. Skutečnost, že zvířata dokázala rozesmát i zcela apatické pacienty, stačila lékařům a ošetřovatelům jako důkaz smysluplnosti této terapie.“⁴

Již brzy se mezi lékařskou veřejností objevil pojem „pet-facilitated therapy“, terapie za pomoci zvířat. „V zásadě se u terapie opírající se o zvířata jedná o využití klidného a milého domácího zvířete jako katalyzátoru pro vývoj adaptivních a uspokojivých sociálních interakcí. Pacient často naváže pomocí nonverbálních a taktálních interakcí pozitivní vztah se zvířetem. Okruh sociální interakce se tak postupně rozšiřuje. Počáteční nonverbální formy interakce se postupně obohacují a posilují prostřednictvím verbální komunikace a zdravým vyjádřením citů a tepla.“⁵ Terapii za pomoci zvířat se v naší publikaci budeme ještě podrobněji věnovat. Již nyní je ale jasné, že není žádným „módním výstrelkem“ při ošetřování starších lidí, ale že její kořeny sahají až do 19. století.

---

³ Wiedemann, 1998, str. 351

⁴ Greiffenhagen, 1991, str. 168

⁵ Corson, 1975

2. Studie týkající se vztahu člověka a zvířete

Markus Leser

Mnohé, co dnes víme o vztahu člověka a zvířete, se zakládá na každodenním pozorování a životních zkušenostech. Již velmi brzy vycházel člověk z teze, že spolužití se zvířaty zvyšuje pocit pohody a radost ze života mnoha lidí. První systematické vědecké výzkumy začaly kolem roku 1961 a orientovaly se na fyzický, psychický a sociální stav člověka.

Na počátku systematického a vědeckého výzkumu efektů vztahu člověka a zvířete bylo pozorování Borise Levinsona. Jako terapeut pracoval se sociálně znevýhodněnými chlapci s poruchami řeči. Když měl Levinson jednoho dne s sebou v ordinaci svého psa, zjistil, že jeden zdrženlivý a mlčenlivý chlapec v nepozorované chvíli spontánně a plyně se psem mluvil. Pes působil na chlapce do jisté míry jako katalyzátor verbálního kontaktu s ostatními lidmi. Následná anketa mezi psychoterapeuty v USA ukázala, že skoro polovina terapeutů příležitostně využívá zvířata ve své každodenní praxi. Ovšem v tehdejší době to probíhalo nesystematicky a „nevědecky“. Ale zájem vědců byl probuzen, vznikla celá řada studií týkajících se působení zvířat na člověka.

V zásadě je možné studie v rámci tohoto, ještě velmi mladého, vědeckého odvětví rozdělit podle následujících hlavních bodů:

1. Lékařsko-epidemiologické studie: zde se jedná především o otázku, jestli existuje souvislost mezi zdravím a vlastnictvím zvířat. V těchto studiích se vědci přiblížili problému především tím, že se dotazovali majitelů i nemajitelů zvířat s ohledem na různé zdravotní indikátory, jako je např. četnost návštěv u lékaře, a srovnávali výsledky těchto anket.
2. Studie vlivu zvířat na rizikové faktory onemocnění srdce a krevního oběhu: zde byla předmětem průzkumu otázka, jestli vlastnictví zvířat souvisí s nižším rizikem onemocnění srdce a krevního oběhu a zda to lze v tomto ohledu využívat minimálně jako prevenci.
3. Studie působení zvířat na psychosociální pocit pohody lidí: v těchto vědeckých pracích byly hlavním tématem především otázky podpory sociálních kontaktů a aktivit spolu s působením na psychickou pohodu, a tím na kvalitu života lidí, kteří vlastní, nebo nevládní zvířata.
4. Studie o významu zvířat pro osoby trpící demencí: ačkoli zde existuje teprve několik málo studií, je velmi dobře možné činit pozorování a vytvářet hypotézy.

V této publikaci se úmyslně nebudeme zabývat jednotlivými studiemi. Uvedeme pouze shrnutí a přehled nejdůležitějších vědeckých hypotéz. Čtenářům, kteří se zajímají o jednotlivé studie, doporučujeme k další

četbě velmi dobré shrnutí aktuálního stavu od autorů Eileen a Larse Hegeduschových (Tiergestützte Therapie bei Demenz, Hannover, 2007, str. 75 – pozn. red.).

Zcela obecně se vědci shodují v tom, že pozitivní a léčivé účinky zvířat na člověka postupují přes naši psychiku. Hlazení nebo dotýkání se zvířete, rozhovor s ním nebo zcela jednoduše pouze jeho pozorování dokáží u člověka vyvolat pocity bezpečí, kamarádství, stálosti, štěstí atd. Tyto faktory mají nesporně vliv na celou lidskou psychiku, a tím i na tělesný pocit pohody. Jedno je zde již třeba předjímat. Všechna prozkoumaná nebo pozorovaná pozitivní působení zvířat na člověka jsou účinná teprve tehdy, pokud je možný dobrý a stabilní vztah mezi člověkem a zvířetem (a opačně). Kdo ve svém životě ještě nenasbíral dostatek zkušeností se zvířaty, kdo je dokonce nenávidí, štítí se jich nebo z nich má strach, bude mít jen těžko možnost mít užitek z jejich pozitivních účinků. Otázku vlivu zvířat na člověka je třeba zodpovědět na pozadí celkové individuální biografie. „Kdo jako dítě vyrůstal se zvířetem, profituje z léčivého působení zvířat i jako dospělý, a především jako starší člověk. Kdo jako dítě nikdy neměl kontakt se zvířaty, tomu zůstávají zpravidla zcela cizí po celý život.“⁶ Greiffenhagen zároveň popisuje tři skupiny, které z kontaktu se zvířaty výrazně profitují:

Souvislost mezi životními fázemi a efekty vyvolanými zvířaty			
	Životní fáze	Působení zvířat	Účinky
Malé dítě	<ul style="list-style-type: none"> vnímání okolí výchova učení vývoj identity 	<ul style="list-style-type: none"> vnímání spojení s přírodou především taktilní a vizuální podněty 	<ul style="list-style-type: none"> posílení imunitního systému díky přítomnosti zvířat jako potenciální přenašeč mikroorganismů prostředník a most mezi dítětem a jeho světem
Dětství	<ul style="list-style-type: none"> výchova učení hra/zábava vývoj identity 	<ul style="list-style-type: none"> sociální katalyzátor, ledoborec nonverbální komunikace převzetí zodpovědnosti 	<ul style="list-style-type: none"> zprostředkování sociálních kompetencí zprostředkování empatie stimulace fantazie a zážitků sociální integrace sociálně emocionální výměna
Dospívání	<ul style="list-style-type: none"> výchova hledání si místa učení škola a přechod do profesního života hra/zábava vývoj identity orientace 	<ul style="list-style-type: none"> sociální katalyzátor, ledoborec nonverbální komunikace převzetí zodpovědnosti Popelčin efekt: zvíře jako důvěrník/posluchač 	<ul style="list-style-type: none"> zprostředkování sociální kompetence zprostředkování empatie sociální integrace sociálně emocionální výměna zvládání problémů, redukce stresu, uvolnění podpora identity podpora jistoty <p>Zvíře podporuje bez přetížení na všech úrovních</p>
Příspěvek zvířat k vývoji smyslu pro koherenci v dětství a během dospívání vychází jednak z jejich komunikace, která je primárně prostá rozporů, na druhou stranu jsou zvířata schopná vyžadovat, aniž by přetěžovala. Tím představují sama o sobě příklad ovlivnitelnosti centrálních oblastí života.			
Dospělý	<ul style="list-style-type: none"> zvládání všedního dne a nároků povolání 	<ul style="list-style-type: none"> dětské schéma Popelčin efekt humor dává strukturu podpora médium pro zvládání 	<ul style="list-style-type: none"> celé spektrum účinků na všech úrovních
Stáří	<ul style="list-style-type: none"> nová orientace reorganizace zabezpečení identity 	<ul style="list-style-type: none"> vyvolává vzpomínky aktivátor motivace ovlivňuje okolí médium pro zvládání dětské schéma Popelčin efekt humor dává strukturu, podporu, smysl integrující (sociálně) 	<ul style="list-style-type: none"> celé spektrum účinků na všech úrovních spouštěcí moment pro aktivaci zdrojů stabilizuje smysl pro koherenci samo představuje zdroj

Zdroj: Hegedusch, str. 57

⁶ Greiffenhagen, str. 63

Protože jsou zvířata také živé bytosti, není možné je v terapeutickém nebo souvisejícím kontextu jednoduše předepsat jako léky. Také nezpůsobují automaticky zákraky. U člověka je vždy nutné pozitivní a souhlasné naladění. Jak bylo výše ukázáno, pouhé vlastnictví zvířat nemá žádný pozitivní účinek. I zde je nutný, jako u všech živých tvorů, aktivně prožívaný vztah. Vyjasnění zmíněného pozitivního naladění je jedním z primárních úkolů, pokud člověk např. uvažuje o pořízení nebo ubytování zvířat v domově pro seniory. To samé platí samozřejmě ještě ve větší míře pro terapeutické využití zvířat. „V tomto domě se žije a k životu prostě patří i zvířata,“ popisuje vedoucí jednoho domova svou motivaci k pořízení zvířat. Ještě než k tomu došlo, byli obyvatelé i personál dotazováni, jaký je jejich zásadní postoj ke zvířatům. Dnes si již běžný život není možné představit bez zvířat. Např. paní Schmidová trpící demencí táhne ve vozíku dva králíky chodbou domova. „Kvůli své demenci měla vždy velkou potřebu pohybu. Najednou nás napadla myšlenka, že jí dáme vozík a do něj posadíme králíky. To přišlo paní Schmidové ihned známé, dříve pracovala jako děvečka na statku,“ říká ředitel domova. Náklady na chov zvířat se účtují přes náklady na ubytování.

Hegedusch shrnuje mechanismus působení zvířat na člověka následujícím způsobem⁷:

- „Zvířata pomáhají pouze tomu, kdo je má rád, a ještě více tomu, kdo je měl vždy rád.“
- „Stejně tak rozhodující jsou vůle a ochota navázat se zvířaty emocionální kontakt.“
- „Jestliže již během dětství existoval intenzivní kontakt se zvířetem, budou jeho pozitivní účinky citelné i ve stáří.“

Následující vědecké hypotézy se nesnaží být nijak kompletní. Jsou pouze shrnuty a sepsány jako hypotézy a pozorování⁸:

- Některé studie zdůrazňují souvislost mezi zdravím a zvířaty. Tak např. Friedmann srovnával počet přeživších pacientů, kteří dostali po srdečním infarktu zvíře, s kontrolní skupinou, která žila ve stejných podmínkách bez domácího zvířete. Z počtu 92 ošetřovaných pacientů jich po roce zemřelo 14, z toho 11 ze skupiny bez zvířete a 3 ze skupiny s domácím zvířetem.
- Další studie zjistila, že při starostlivé péči o zvíře jsou v lidském nervovém systému stimulovány procesy uvolnění, které mohou především snižovat krevní tlak testovaných osob.
- Zvířata jsou většinou vnímána tak, že dávají smysl a mohou především při lidské smyslové krizi převzít funkci úlevy. V jedné studii bylo u 1000 osob dokázáno, že zejména těm osobám, které ztratily životního partnera, prožívaly velký emoční stres a měly pouze malé množství přátel, dalo vlastnictví zvířete nový smysl života. Tito lidé převzali opět roli a zodpovědnost a byli méně osamělí a uzavření než testované osoby ze srovnávací skupiny. Zvířata působila v těchto případech jako copingová strategie při kritických životních událostech.
- Jsou-li v blízkosti zvířata, zlepšuje se nálada lidí. Je to často srovnáváno s tzv. „dětským schématem“, které poprvé popsal Konrad Lorenz v roce 1943. Podle něj pociťují lidé silný pocit přízně a starostlivosti obzvláště k malým a bezmocným dětem. Ale i zvířata mohou vyvolat takovéto něžné pocity, což v zásadě koreluje s pozitivním naladěním. Podle Lorenzových tvrzení jsou tyto reakce nutné, aby mohli rodiče při pohledu na své děti reagovat odpovídajícím způsobem. Tento vzor chování spouští zpravidla pocity přízně a starostlivosti. Já sám jsem zažil jeho využití v jednom pečovatelském domově pro seniory v USA, kde zvířata (jednalo se zpravidla o psy) vnesla do pokojů obyvatel vítanou a zábavnou změnu. Tato aktivizační terapie provozovaná v rámci „terapie domácími zvířaty“ byla na denním programu každý pátek a většina obyvatel ji radostně očekávala. Olbrich v jedné studii z roku 1994 zjistil, že právě během návštěv zvířat v pečovatelských domovech a domovech pro seniory se lidé více smáli a že starší lidé se zvířat a také svých spolubydlících častěji dotýkali. Jeden ředitel domova potvrdil tyto výsledky na základě koček žijících v domově. Ty měly volný přístup do pokojů obyvatel. Kdo je měl rád, mluvil s nimi nebo je hladil, kdo je neměl rád, vyhnal je z pokoje. Na základě své vlastní citlivosti a schopnosti učit se kočky brzy poznaly, kde jsou vítané.
- Podobným směrem se ubírá také Mugford, který již v roce 1975 ve své studii o andulkách dokázal, že majitelé zvířat jsou šťastnější, zdravější a sociálně lépe integrovaní než srovnatelná skupina bez zvířat.

⁷ Hegedusch, str. 97

⁸ Hegedusch, 2007

- Judith Siegelová pozorovala ve své studii na univerzitě v Los Angeles, že starší lidé, kteří vlastní zvíře, chodí v zátěžových situacích o 21 % méně k lékařům a potřebují méně léků. Také ona vysvětluje tento výsledek psychologickými procesy, které ovlivňují tělesný stav. Tito lidé se cítí méně depresivní a osamělí, mají úkol a cítí, že je někdo „potřebuje“. To opět zvyšuje pocit vlastní hodnoty a sebevědomí. Zajímavý vedlejší efekt je pozorován především u majitelů psů, kteří se zvířetem získávají, jaksi mimochodem, také důležitý faktor – pohyb. Skutečnost, že pohyb a s ním spojená tělesná aktivita mají pozitivní účinek na určité klinické obrazy nemoci, jako je například deprese, ale také onemocnění srdce, je v současnosti nesporná.
- Lauermann zjistil, že u starších majitelů zvířat existuje silnější a samozřejmější vztah k lidem mimo vlastní rodinu než u starších lidí bez zvířete. U těch posledně jmenovaných byla zjištěna silnější fixace na lidi uvnitř vlastní rodiny. Podle této studie přispívají zvířata také k tomu, že síť lidských vztahů je přinejmenším rozmanitější a barevnější.
- Pozitivní efekt zjistil Batson během experimentu s pacienty trpícími demencí. Pozitivními efekty v přítomnosti psa byly častější smích, více mluvení a aktivnější vyhledávání tělesné blízkosti spolu s častějším očním kontaktem. Pozoroval nejen zvýšenou interakci mezi obyvateli pečovatelského domova a psem, ale také mezi obyvateli navzájem a mezi obyvateli a ošetřovatelským personálem. Sociální chování pacientů s demencí bylo aktivnější než předtím. Pozorovaný efekt ovšem klesl pouhé tři měsíce po ukončení projektu na úroveň chování, která byla u obyvatel pozorována před návštěvami psa.
- S. Graf v jedné studii ukázal, že starší lidé si jako průvodce vybírají ta zvířata, která vlastnili již ve svém dětství. S touto volbou bylo vždy spojeno také mnoho pozitivních vzpomínek. Právě výsledek této studie nabízí velmi dobrou inspiraci pro práci v pečovatelských domovech. Připomeňme si například souvislosti s prací se vzpomínkami nebo oslovení osob s demencí přes centrální a pozitivní prvky jejich životní biografie. Přítomnost zvířete může právě při demenci představovat podpůrný zdroj. „Jsou reaktivovány vzpomínky, které poskytují důležitý příspěvek k zajištění identity. Kromě toho tyto vzpomínkové mosty vytvářejí spojení s dřívějšími, úspěšnými strategiemi překonávání.“⁹

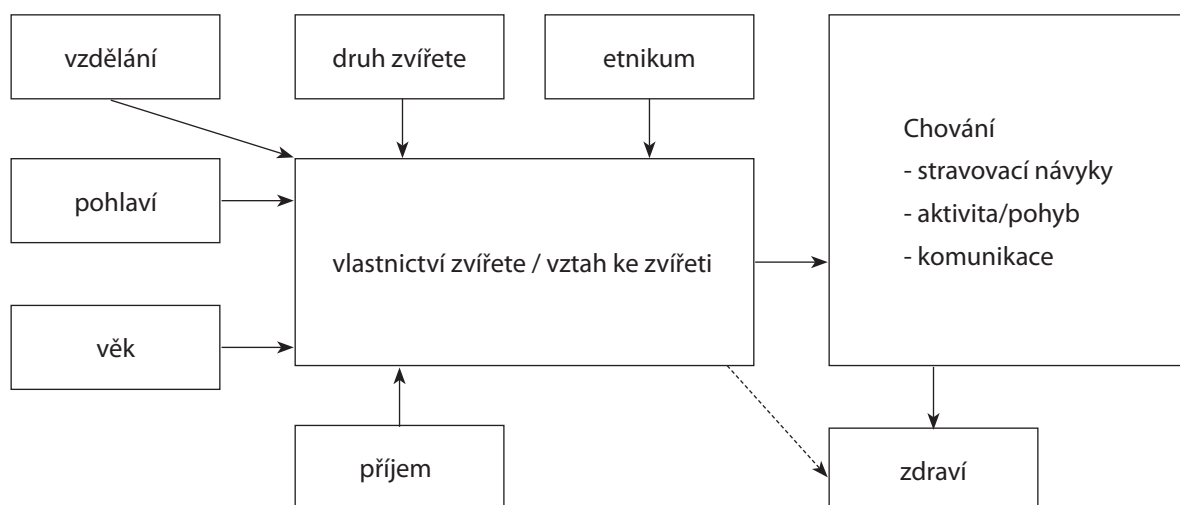
Výše shrnuté hypotézy dokládají hlavně somatické, sociální a psychické efekty vztahu člověka a zvířete. Zcela obecně jsou zvířata vnímána jako sociální obohacení (výjimky potvrzují pravidlo). Mohou u člověka prostřednictvím hmatových a vizuálních smyslů vyvolat reakce a napomáhají vzniku kontaktních procesů. Obecně komunikuje člověk prostřednictvím svého jazyka. Tam, kde jsou kognitivní kompetence odpovídajícím způsobem narušeny nebo je třeba je doplnit, může znamenat využití zvířat důležitý příspěvek ke zdravotnímu stavu a ke kvalitě života – a to ve dvojím ohledu: jako profylaxe a jako terapeutická intervence.

Níže uvedený graf autorů Dembického a Andersona (Dembicki D., Anderson J.: Pet ownership may be a factor in improved health of the elderly. In: Journal of Nutrition for the Elderly. /1996/ 15–31) ukazuje souvislosti a faktory vlivu na vlastnictví zvířete. V rámci celkové životní biografie ovlivňuje vztah mezi člověkem a zvířetem individuální životní proces a ovlivňuje také proměnné, které vedou nebo nevedou k vlastnictví zvířete. V pozitivním případě se zvíře stane doplňkovým zdrojem, který ovlivňuje díky svému účinku člověka v jeho vývoji identity a chování, což má opět pozitivní efekty na celkové zdraví a kvalitu života. Z tohoto hlediska nevyplývá zdraví přímo vlastnictví zvířete jako takové, ale změní se díky němu způsoby chování, které pak mají vliv na zdraví.

Tato kapitola odkazuje na některé podstatné výsledky studií vztahu člověka a zvířete. Nechceme zde ovšem zamlčet ani zásadní kritiku všech představených studií. Ta směřuje především proti příliš malým, a tím nereprezentativním náhodným vzorkům. Vytýkán bývá také metodicky nedostatečně podložený charakter mnoha studií. Tyto studie vycházejí nakonec spíše z náhodného pozorování z běžného života. U tématu „zvířata“ je třeba vzít na vědomí, že se nějaké jiné téma stěží hodí lépe pro příběhy a anekdoty. V nesčetných časopisech si tak můžeme přečíst příběhy o vztahu člověka a zvířete – někdy dojemné, někdy veselé, někdy šokující. V každém případě znamenají vždy četbu, která má ohlas.

⁹ Hegedusch, str. 98

Při využití v pečovatelských domovech nebo v domovech pro seniory musí být vždy rozlišováno mezi terapeutickým prostředím a využitím v běžném životě. Obě formy mají své oprávnění, obě formy mohou mít ale různé účinky, a proto nejsou automaticky srovnatelné. Přesto by nás neměla vědecká kritika odvést od myšlenky, že zvířata mají v domovech své místo. Když se v běžném životě pečovatelských domovů zabýváme otázkami zdraví, prevence a kvality života, neexistuje pouze jediná správná odpověď. Představené studie a pozorování z běžného života jasně ukazují, že zvířata jsou kamenem v mozaice na cestě kvality života. A jedno se zdá být jasné: zvířata se dají v rámci institucionální pomoci seniorům stejně málo oddělit od člověka, jako je nelze oddělit v předchozích fázích života.

3. Modely vysvětlující vztah člověka a zvířete

Markus Leser

Kromě pozorování a studií představených v předchozích kapitolách se v literatuře objevují především vyjádření z psychologie odkazující na „přirozenou vazbu“ mezi člověkem a zvířetem. Tak například formulace hlubinné psychologie vycházejí z toho, že u dětí na počátku jejich života existuje silný vztah k okolí. Živé i neživé okolí je zkoumáno a objevováno, a tím se formuje osobnost člověka. Olbrich vidí v této přirozené vazbě „základ zcela jednoduchého adaptivního chování, které má ovšem při celé své jednoduchosti velmi kompletní smysl“¹⁰. V psychologických tezích se dále vychází z toho, že u novorozence existuje „původní vnímání propojení a jednoty se vším, co jej obklopuje“¹¹. Člověk je součástí svého okolí, které na něj působí. V průběhu svého vývoje začíná postupně rozlišovat mezi lidským a nelidským okolím. K tomu dochází především pomocí sensorické, motorické a řečové diferenciacce. Rozhodující pro pozdější vztah ke zvířatům je hlavně to, v jaké míře a v jaké formě byla zvířata pevnou součástí těchto raných zkušeností s okolím malého dítěte¹². Můžeme také vycházet (hypoteticky) z toho, že se člověk ve vysokém věku, například při ubývání řečových a motorických schopností, opět rozpomene na popsané rané zkušenosti s prostředím. Pro konkrétní práci se zvířaty to znamená, že zvířata – pokud měla své místo v prostředí malého dítěte – musí mít své místo i ve vysokém věku. Podle Olbricha¹³ může být původní propojení s okolím překryto po skončení dětství civilizačními vlivy, ale ve stáří se znovu objevuje. Předchozí větu ovšem nemůžeme aplikovat obecně na práci se staršími lidmi. Jak víme, primární životní zkušenosti se mohou v průběhu života měnit. Mělo by se alespoň v rámci biografie zkontrolovat, jakou hodnotu doposud měla a mají zvířata v rámci výše popsaných zkušeností s prostředím.

V literatuře se stále znovu vyskytují odkazy na to, že kontakty se zvířaty jsou relevantní především pro děti a starší osoby. To se dá vysvětlit dualitou vědomých a nevědomých procesů v naší lidské existenci. Podle Junga¹⁴ se nejpozději v období dospívání vytváří „analyticky-rationálně kontrolované vědomí“. Teprve po polovině života je pak člověk opět schopen věnovat více pozornosti vnitřním psychickým procesům, což opět umožňuje

¹⁰ Olbrich, 2002, str. 176

¹¹ C. G. Jung, 1931

¹² Srovnej také kapitolu 2

¹³ Olbrich, 2002

¹⁴ Jung, 1931

celkovou vztažnost k jiným než racionálním a analytickým způsobům komunikace. Jak ještě uvidíme, nabízejí právě také zvířata možnost komunikace na různých psychických kanálech. Budeme-li sledovat představenou argumentaci, měla by právě práce se seniory a pomoc starým nabídnout komunikační cesty, které fungují mimo analyticko-racionálních vzorce myšlení. Nebo vyjádřeno jinak: tlak dnešní společnosti na analytické chování, orientované na účinek, se dá jen stěží přenést na staršího člověka jako takového. Možná patří právě tato svoboda nemuset myslet již jen racionálně-analyticky k jedné z největších svobod stárnoucího člověka. K tomu píše Olbrich po vzoru Freuda: „Kde komunikuje s vnějším světem instinktivně ONO, kde to nezažívá bližního člověka pouze jako pouhou proti stojící bytost, nýbrž spolucítí bezprostředně jeho chování a výraz (např. radost nebo bolest) v jeho vlastních citových valencích a ihned na ně pudově odpovídá, kde je (oduševnělá) osobnost posedlá svými náladami a pocity jako malé dítě, které stále znovu opakuje to samé přání, tam se blíží zvířecímu pólu.“¹⁵

Další vysvětlení nabízí hypotéza biofilie. Ta pochází z evolučního učení a spojuje jeho prvky se základy vývojové psychologie¹⁶. U této hypotézy se vychází z psychologické skutečnosti, že vazby na jiné osoby z raného dětství (např. matka, otec) hrají důležitou roli při vývoji emočních schopností a sociálních kompetencí. Také tato hypotéza je podmíněna myšlenkou, že člověk v zásadě vlastní vrozený zájem zabývat se rozmanitostí života a okolního prostředí. „Biofilie při tom popisuje biologický proces vycházející z kmenových dějin zvláštního propojení člověka s jinými živými tvory, ale také s krajinou a ekosystémem, které sice nejsou živé, ale život umožňují.“¹⁷. Toto psychické, emocionální a kognitivní obrácení se k životu a přírodě má velký význam pro zdravý a kompletní vývoj člověka. Instituce pro seniory všeho druhu orientované na budoucnost se z výše uvedených důvodů starají o to, aby toto spojení člověka, života a přírody zůstalo zachováno a především bylo umožněno až do poslední fáze lidského života. Musí být dosaženo vzájemného působení vnějšího a vnitřního prostředí, které nezohledňuje pouze architektonické zájmy, nýbrž zahrnuje i přirozený vnější prostor ve výše uvedeném smyslu. To platí například pro zahrady a ještě více pro život uvnitř těchto zahrad. Několik příkladů hodných následování je představeno ve druhé části této publikace.

Velkou roli ve vztahu člověka a zvířete hrají také poznatky z výzkumu komunikace. Člověk mluví se zvířaty a ona jistým způsobem zase s ním. Navíc se zvíře stává médiem, prostřednictvím něž člověk mluví, a vytváří tak nepřímý kontakt mezi lidmi. Tím jsou zvířata pro člověka určitým katalyzátorem. Oswald v jedné studii zjistil, že lidé, kteří chodí na procházku se psem, jsou častěji pozorováni, snadněji navážou rozhovor s jinými lidmi a mají možnost vytvořit hlubší a delší mezilidský kontakt než ti, kteří jdou stejnou cestou sami. Především psi jsou vhodné ke snadnější integraci svých majitelů do sítě kontaktů a vztahů. Zvířata navazují zcela obecně – bez zábran vlastních člověku – kontakt, dotýkají se člověka a člověk se často dotýká jich. Tak kontakty se zvířaty většinou spouštějí také emoční pohnutí. To sahá od povrchní výměny až po již zmíněné polidšťování zvířat. Polidšťování se odráží v intenzitě náklonnosti ke zvířeti a v jednání, které je touto náklonností způsobeno. Toto polidšťování nemusí být negativní a projevuje se v nejrůznějších souvislostech, které identifikují zvíře jako pevnou součást sítě mezilidských vztahů. Jako příklady slouží dávání jmen často vycházejících z lidských křestních jmen, rituály rozloučení, jako jsou zvířecí pohřby, nebo dárky k Vánocům a k narozeninám.

„Člověk nemůže nekomunikovat,“ řekl jednou trefně Paul Watzlawick. Komunikace probíhá neustále, i když se jedná o více než o mluvené slovo nebo dokonce probíhá beze slov. Banální na tomto zjištění je skutečnost, že komunikace má v našem přetechnizovaném a věcném světě stále méně místa. Interakce mezi člověkem a zvířetem nám umožňuje kromě již zmíněného emočního pohnutí hlubokou důvěru také – anebo možná právě proto – beze slov. Zvířata jsou trpěliví, a tím empatictí posluchači, nehodnotí a neodporují. Ve výzkumu komunikace je empatické okolí popisováno tak, že člověk zažívá bezpodmínečnou náklonnost, zná autentické blízké osoby (nebo „blízká zvířata“), a je mu tím projevováno přívětivé porozumění; okolí, které přijímá bez pochybností a hodnotí to, co je vyřčeno. Zvířata jsou považována za vzorové příklady komunikačního ideálu „aktivního naslouchání“.

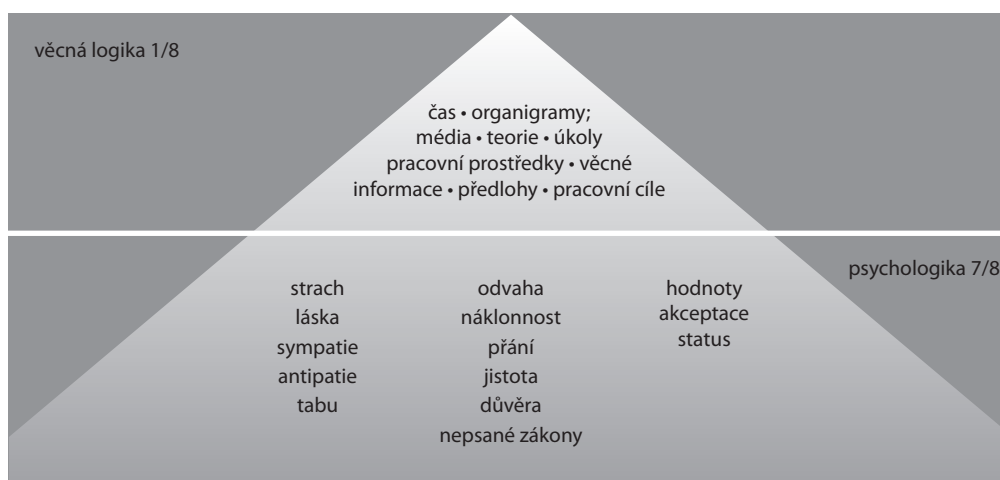
¹⁵ Olbrich, 2003, str. 186

¹⁶ Krech, Crutchfield, 1992

¹⁷ Olbrich, 2002, str. 176

Tato možná příliš zjednodušená souvislost terapeutického, ale minimálně komunikačního působení zvířat vychází z empatického a akceptujícího živého tvora, který spojuje nonverbální a verbální prvky komunikace. Terapie opírající se o zvířata se zdá vhodná minimálně tam, kde v přístupu k lidem již jazyk jako médium není možný.

Watzlawick¹⁸ se již v roce 1969 snažil prosadit pojmy „digitální“ a „analogická“ komunikace. „Digitální komunikace“ označuje výměnu slov, a tím i určitých věcných obsahů, a řídí se logickými pravidly, jak je ukázáno na kresbě ledovce (viz obrázek níže). Celkově se vztahuje tato část komunikativní výměny k osmištině celkové komunikace. Analogická komunikace naopak zprostředkuje „neviditelné komunikační prvky“ a je často označována také jako „jazyk vztahů“; jazyk, kde se „hovoří“ prostřednictvím gest, výrazu tváře a očí a jsou zde zprostředkovány emoční obsahy, které se v první řadě neřídí pravidly logiky a věčnosti. Výrazný je zde také podíl sedmi osmin lidské komunikace představený v kresbě.

Graf: Markus Leser

Zvláštnost komunikace se zvířaty spočívá mimo jiné také v tom, že sdělení jsou ke zvířeti často směřována ve výše popsané digitální formě, odpovědi ovšem přicházejí zpět v analogové formě. Takováto forma komunikace se sice může objevit i mezi lidmi, ovšem nikdy tímto trvalým a spolehlivým způsobem. Bianca Müllerová¹⁹ ve své práci zjistila, že majitelé psů, koček a jiných malých zvířat předávají ve své každodenní komunikaci následující obsahy (bylo možno uvést více možností):

- sdělování pochvaly (spojeno s něžností): 100 %
- sdělování starostí nebo zlosti: 84 %
- sdělování zážitků a zkušeností: 73 %
- předčítání z novin, časopisů nebo knih: 50 %
- udílení příkazů (pouze u psů): 45 %

Müllerová ukázala, že zvířata hrají důležitou roli při uspokojování potřeby sdělování a náklonnosti v životě svých majitelů. Přitom jsou zvířata se svým výše popsaným analogovým komunikačním chováním jednoduše přítomna. Právě tato forma komunikace a blízkosti je u starších lidí stále důležitější. Čím více se blíží konec života, tím méně důležitá jsou „velká slova“ a naopak důležitější se stává blízkost a „jednoduchá přítomnost“. Watzlawick popsal toto rozlišení jako „aspekt obsahu a vztahu“ komunikace. Z gerontologické perspektivy je možné s touto tezí souhlasit, neboť právě ve stáří je aspekt vztahů mnohem důležitější než aspekt obsahu. Zvířata mohou přispět k tomu, aby se tato teze mohla prožít. Výše uvedené úvahy jsou doloženy mimo jiné studií Olbricha²⁰. Ten zjistil, že v pečovatelském domově a v domově pro seniory během doby návštěv zvířat

¹⁸ Watzlawick, 1969

¹⁹ Müllerová, 1998

²⁰ Olbrich, 1994

se obyvatelé více smáli a také se navzájem více dotýkali. „Již příchod dvou dobrovolných pomocnic a jejich přátelských fen labradora do společenské místnosti geronto-psychiatrického oddělení kliniky Am Europakanal v Erlangenu přerušil těžký klid obyvatel čekajících pasivně, často s prázdným pohledem. Pozornost starých lidí ihned vzbudilo přivítání psů vrtících šťastně ocasem, jejich očichávání a lehké strkání do rukou některých obyvatel. A brzy si někteří vzpomněli na neustálý hlad labradorů, šli do svých pokojů a přinesli pamlsky...“²¹ Každodenní život v institucích probíhá v omezeném a přehledném prostředí. Na malé ploše tohoto životního prostoru se najednou probouzí maličké a zapomenuté detaily a zážitky všedního života, najednou se zdají být opět velké a významné. Stejným směrem jako Oswaldovy zkušenosti směřují i pozorování jednoho ředitele pečovatelského domova v Curychu. Vypráví o 95leté obyvatelce, se kterou již nebylo možné vést dlouhé a hluboké rozhovory, ovšem pravidelně po obědě s ní mohl diskutovat o rybičkách v akváriu. To mu poskytlo šanci na nenucený, téměř nahodilý kontakt, který byl ovšem pro tuto obyvatelku velice důležitý. Netvoří právě ve vysokém věku malé (nenápadné) detaily souhrn radosti ze života a kvality života? K tomu ještě jednou Olbrich: „Zvířata oslovují všechny smysly, u mnoha starších lidí vzbuzují vzpomínky na dřívější společné aktivity, podněcují k jejich opakování a pokračování – a to všechno na úrovni optimální aktivizace, tedy ani nepřetěžují ani nepodceňují. Starší lidé nacházejí svoji optimální úroveň aktivizace společně se zvířaty – a to jistěji, než by to dokázali gerontologové nebo ošetřovatelé.“²²

Více, než bylo doposud popsáno, ale mohou zvířata poskytnout také ve smyslu bazální stimulace. Jejich dotyky jsou zpravidla měkké, zvířata také nejsou ve svém chování ani monotónní ani mechanická, nýbrž se řídí známým rytmem a vzory. Tento pohybový rytmus a struktura průběhu dne zvířete naopak poskytují bezpečí a jistotu. Tento pozitivní účinek se určitě nevztahuje pouze na zkušenosti v životní biografii staršího člověka, nýbrž „pravděpodobně také na archaicky hluboko zakořeněné vědomí toho, že klidná blízkost klidného blízkého stvoření je signálem bezpečí“²³.

---

²¹ Olbrich, 1994

²² Olbrich, 1994

²³ Olbrich, 1994

4. Zvířata a jejich působení na člověka

Markus Leser

Zjištění, krátce popsána v předchozích kapitolách, všechna dohromady podtrhují preventivní potenciál vlastnictví zvířat. Ve smyslu gerontologického modelu kompetence je možné s pomocí zvířat znovu nabýt nebo minimálně stabilizovat celou řadu již ztracených schopností. Následující tabulka ukazuje hlavní skupiny preventivních účinků²⁴.

Systematizace preventivních potenciálů		
Úroveň prevence	Struktura působení	Účinek
Primární / sekundární / terciární prevence	fyzická	<ul style="list-style-type: none"> • stabilizující oběhový systém • aktivující/pohyb • uvolňující
	psychická	<ul style="list-style-type: none"> • kognitivní trénink • redukující stres • podpora: <ul style="list-style-type: none"> – emoční pohody – pozitivního vnímání sama sebe, pocitu hodnoty, sebevědomí • antidepresivní, antisuicidální
	sociální	<ul style="list-style-type: none"> • ledoborec, sociální katalyzátor • podporující interakci, komunikaci • pozitivní sociální atribuce

Již bylo zmíněno, že kontakt se zvířaty má velký účinek na srdce a krevní oběh. Ten spočívá především v redukcii krevního tlaku a snížení srdeční frekvence. Pokud k tomu přidáme „pozitivní vedlejší účinky“, jako například pravidelný pohyb při každodenní procházce se psem, přidají se jako další efekty stabilizace motorických schopností a jejich koordinace. Olbrich zjistil, že pravidelné procházky se psem pomáhají posilovat svaly po implantaci kyčelních kloubů. Tohoto efektu je samozřejmě možné dosáhnout také bez psa (např. ve fitness centru) – ovšem neměla by být odmítána hypotéza, že procházka s milým psem vyžaduje méně disciplíny a odhodlání než cesta do fitness centra.

Již na několika místech jsme poukázali na mentální a psychologické působení zvířat. Je třeba zdůraznit, že tohoto působení je dosaženo především prostřednictvím kognitivních podnětů a aktivace. Otterstedt²⁵ navíc zastupuje názor, že díky chovu zvířat (nutné je osvojení si dalších znalostí) je stimulována paměť. Člověk si také vzpomíná na jména přítomných zvířat stejně jako na jména zvířat, která znal někdy v průběhu svého života.

²⁴ Hegedusch, str. 55

²⁵ Otterstedt, 2007

K tomu uvádí Olbrich: „Tato práce s pamětí není v žádném případě považována za náročnou, neboť na rozdíl od mnoha paměťových tréninků je motivována intrinzičně.“²⁶ Ať už člověk k tomuto problému zaujme jakékoli stanovisko, v každém případě se vyplatí zamyslet se nad možností zavést zvířata jako obohacující prvek při tréninku paměti.

A tento nápad není nový. Z jednoho pečovatelského domova je známo, že při každodenním tréninku paměti je přítomna labradorka „Bandix“. Přináší dementním členům této skupiny různé předměty, které pak musejí uhádnout. Poté se rozvine o předmětu nebo o fence krátký rozhovor. „Bandix“ byla odmala připravována na svůj budoucí úkol a doprovázela svoji majitelku nejprve do práce. Po odpovídající době zaučení byla „Bandix“ (společně se svojí majitelkou) v rámci programu návštěv zvířat v domově „zaměstnána“ natrvalo. Jejím úkolem je nyní přítomnost na zmíněném paměťovém tréninku spolu s návštěvami jednotlivých obyvatel v jejich pokojích. Nejedná se ovšem o pouhý trénink paměti, nýbrž také o tělesný pohyb. Tak si obyvatelé podle návodu hrají s měkkým míčem, kterým si házejí. Úkolem „Bandix“ je chytat míč, jakmile někde upadne na zem. „Již samotná integrace feny do této hry působí na účastníky motivačně,“ uvádí vedoucí skupiny. Vždyť jde o „sportovní ctížádost“ – pokusit se, aby „Bandix“ míč nechytla.

Náklonnost ze strany zvířat a pocit potřebnosti (spojené s převzetím zodpovědnosti) navíc vedou k podpoře pozitivního vnímání sebe sama a sebevědomí. K tomu se přidává změněné vnímání a interpretace zátěžových situací, což může vést k výrazné redukci stresu. V celém procesu copingu má zvíře jako „terapeut a průvodce“ své pevné místo. Olbrich to vysvětluje tím, že zvířata nepřímo zabraňují příliš silnému zaměření na osobní problémy. „Zvíře odvádí člověka od zabývání se vlastní osobou až k účasti na širším dění.“²⁷ Tím, že se člověk „musí starat a pečovat“ o jinak bezmocnou bytost, stávají se některé lidské problémy relativními.

V neposlední řadě je třeba ještě zmínit efekt sociálního působení. Jak bylo již popsáno, působí zvířata v sociálních strukturách často jako „ledoborec“ a poskytují prostor pro emoční zkušenosti a sociální kontakty. Již hra se zvířetem, společný smích nebo (zdánlivě) bezvýznamná zábava působí proti osamělosti a izolaci. Olbrich (viz výše) dále zdůrazňuje, že díky spolužití se zvířaty se zvyšuje schopnost cítit vlastní pocity a vyjadřovat je. Spektrum emočního života se rozšiřuje, pocity jsou intenzivnější. Zdá se také, že v přítomnosti určitých druhů zvířat (především psů) se méně často objevuje osamělost, stažení se do pozadí a izolace.

Gäng a Turner vystihují pozitivní efekty, které mají zvířata především na starší lidi, následně:²⁸

- pomáhají proti pocitu osamělosti,
- pomáhají proti pocitu izolace,
- podporují navázání kontaktu,
- pomáhají opět pocítit/vidět smysl života,
- pomáhají strukturovat průběh dne,
- pomáhají získat a dávat lásku,
- pomáhají cítit se hodnotným a milovaným,
- pomáhají cítit se akceptován bez podmínek,
- pomáhají nalézt téma rozhovoru,
- pomáhají osvěžit vzpomínky.

Souhrnně můžeme tedy říci, že kontakt mezi člověkem a zvířetem je zpravidla nekomplikovaný a že zvíře je pro člověka většinou emoční podporou. Ve smyslu gerontologické hypotézy kontinuity neexistuje žádný zjevný důvod, proč člověk, který měl celý život kontakt se zvířaty, by jej neměl mít i ve stáří. Naopak: když mu zvířata během jeho dosavadního života byla pomocí, měla by jí být i nadále až do konce života. Na význam zvířat při životních zvratech nebo kritických událostech jsme již upozornili na jiném místě. Stěhování do pobytového zařízení může být pro mnoho starších lidí kritickou nebo alespoň významnou životní událostí. Stěhování do pečovatelského domova nebo do domova pro seniory znamená pro staršího člověka rozloučení s dosud

²⁶ Olbrich, 2006

²⁷ Olbrich, 2006

²⁸ Gäng a Turner, 2005

známým prostředím a zvyky spolu s novým začátkem na cizím místě. Jednou z největších výzev zaměstnanců domova je tedy také snaha provést tuto změnu co možná nejjednodušeji a s důvěrou. Jde vždy také o to, aby se odstranily existující obavy a aby se vytvořila situace, ve které se obyvatelka nebo obyvatel mohou po obvyklé „době přivykání“ opět cítit bezpečně a příjemně. Z nauky o stresu a dopingových strategiích je známo, že takovéto přechody jsou jednodušší, pokud je možné si s sebou do nové životní fáze přinést co možná nejvíce známých průvodců nebo zvyků. Tak se stává přinesení milovaného zvířete často jedinou útěchou a důležitou emoční podporou během fáze změn. Z hlediska obyvatel domova je vždy smysluplné a vhodné zjistit, jestli jsou v budoucím pobytovém zařízení jejich miláčky vítáni, respektive jaké možnosti a koncepty existují v rámci vlastnictví zvířat. Rozdělení staršího člověka a jeho zvířete není příliš chytré; ti, kteří si přejí mít kontakty se zvířaty, by je měli také mít. V jednom pečovatelském domově a v domově pro seniory vodili např. zaměstnanci do práce své psy. Ti patřili (společně se svými majiteli) automaticky k běžnému životu v domově. V praxi se také velmi dobře osvědčil princip adopce zvířat v domovech. Při adopci je péče o zvíře v domově naplánována a rozdělena mezi dva až tři obyvatele domova. Pokud jeden adoptivní rodič ze zdravotních důvodů vypadne, přejímá péči o zvíře jiný obyvatel. Tento systém je podporován a stabilizován dodatečně pomocí dobrovolníků. Domov musí samozřejmě na základě složení obyvatel nejdříve rozhodnout, kolik zvířat je možno v rámci jmenovaného systému chovat a ošetřovat.

Následující přehled „biopsychosociálního panoramatu působení zvířat“ představí ještě jednu dohromady souvislosti a účinky popsané v předchozích kapitolách.

Biopsychosociální panorama užitečných účinků zvířat

A. Fyzické/fyziologické účinky

<p>1. Redukce kardiovaskulárních rizikových faktorů</p> <ul style="list-style-type: none"> - snížení krevního tlaku - snížení dechové frekvence - regulace srdeční frekvence a pulsu - vylepšení hladiny cholesterolu a triglyceridů - stabilizace krevního oběhu (např. při pouhé přítomnosti, hlazení, interakci) 	<p>2. Biochemické změny a neuroendokrinní působení</p> <ul style="list-style-type: none"> - snížení bolesti - uklidnění a euforické efekty při uvolnění beta-endorfinů, zvýšení hladiny dopaminu a katabolitů fenyletylaminu - stabilizace imunitního systému (např. díky důvěrné interakci, díky hře regulující rozčilení, podnětujícímu smíchu, radosti, změně zájmu, napětí a klidu, uvolnění) 	<p>3. Svalové uvolnění</p> <ul style="list-style-type: none"> - svalová relaxace, regulace dýchání a hloubka dýchání - uvolnění mimiky, gestiky a hlasu, rozptýlení od bolesti a redukce požívaných léků (např. díky tělesnému kontaktu, hře, uklidňující důvěrnosti a možnosti předvídat chování)
<p>4. Vylepšení motoriky</p> <ul style="list-style-type: none"> - obecná motorická aktivace (pohyb, opuštění postele, vstávání, chzení) - pohyb na čerstvém vzduchu / hra - povzbuzení chuti k jídlu při pohybu - zabránění lenosti střev a lepší trávení - svalový trénink a pohybová koordinace - vylepšení jemné a hrubé motoriky - regulace rovnováhy (např. hrou, procházkami, vedením, krmením a péčí) 	<p>5. Vylepšení zdravotního chování</p> <ul style="list-style-type: none"> - podnět k lepší péči o vlastní osobu - podnět k lepší tělesné péči - redukce nadváhy - snížení konzumace alkoholu a nikotinu - podpora pravidelnosti a rozvržení dne (např. díky péči a ošetřování zvířete) 	<p>6. Obecné efekty</p> <ul style="list-style-type: none"> - podpora vitálních funkcí - podpora uzdravení a rychlejší hojení - podpora rehabilitace zvýšení šance na přežití / vyšší délka života po nemoci - zlepšení prevence nemocí - lepší kvalita života s nezměnitelnými chronickými zdravotními omezeními

Biopsychosociální panorama užitečných účinků zvířat

B. Psychické/psychologické účinky

<p>1. Podpora emocionálního pocitu pohody</p> <p>Být akceptován takový, jaký jsem, být milován, zažít náklonnost a utvrzení, útěcha, povzbuzení, něžnost, intimita, spontánní náklonnost a nadšení. Rozvíjí se pozitivní náhled a humor. Radost a zábava při interakci.</p>	<p>2. Podpora pozitivního obrazu sama sebe, pocit vlastní hodnoty, sebevědomí</p> <p>Stálá úcta, zkušenost autority a moci, zkušenost obdivu, zažít pocit být potřebný, pocit zodpovědnosti, schopnost překonat problémy atd.</p>	<p>3. Podpora kontroly nad sebou a okolím</p> <p>Zkušenosti kontroly v péči, ošetřování, vedení a dosažené poslušnosti, potřeba sebekontroly, zvýšený zájem o vlastní zdroje, nutnost aktivního zvládnání, zprostředkování kompetencí zvládnání a zkušeností, zažít důvěru, udělení smyslu atd.</p>
<p>4. Podpora bezpečnosti a sebejistoty, redukce strachu</p> <p>Zažít bezpodmínečné přijetí, stálou kontinuální náklonnost, „nekritický“ obdiv, bezpečné a nezatěžující situace při interakci, „Popelčín efekt“ (být obdivován, i když je člověk neatraktivní, zanedbaný, bezmocný, pomalý atd.), zažít „jednoduchý svět“ (krmení, blízkost, důvěrnost), psychologické efekty praktické ochrany, důvěrnosti a předvídatelnosti interakcí atd.</p>	<p>5. Psychologická redukce stresu, uklidnění a uvolnění (viz také fyziologické koreláty)</p> <p>Modulace vnímání a interpretace zátěže, „klidnější“ hodnocení stresu, útěcha a uklidnění, odvedení pozornosti, relativizace konsekvencí, přehodnocení událostí, vyšší hodnota malých radostí atd.</p>	<p>6. Psychologické působení sociální integrace</p> <p>Splnění potřeb pospolitosti, bezpečí, zkušenost blízkosti, pospolitosti, nebýt sám atd.</p>
<p>7. Možnosti regrese, projekce a úlevy (katarze)</p> <p>Tiché naslouchání, umožnění afektivního vybití a otevřeného emocionálního výrazu, možnost vzpomínek, blízkost zbavená tabu, intimita, interakce, identifikace a projekce atd.</p>	<p>8. Antidepresivní a antisuicidální účinky</p> <p>Viz výše, např. společně strávený čas a pospolitost, důvěra a důvěrnost, bezpečná opora a emocionální náklonnost, přehodnocení zátěže, zažít útěchu a povzbuzení, podpora a aktivita, zodpovědnost, vztažnost a soudržnost, radost, aktivnost, spontánnost a zábava.</p>	<p>9. Podpora mentálních výkonů a kompetencí</p> <p>Stimulace smyslů (cítění, sluch, zrak, čich). Podněty pro učení, čtení, získávání vědomostí (např. o zvířatech, ošetřování zvířat). Modelové učení (např. péče o zvířata rodiči). Zvýšení selektivní, cílené pozornosti, pozorování, zaměření. Zvýšení pozornosti a reakčních schopností, podpora nonverbální a verbální dekodovací a výrazové kompetence, zvýšení dlouhodobé i krátkodobé paměti. Nácvik plánovacích a rozhodovacích procesů (např. při ošetřování).</p>

Biopsychosociální panorama užitečných účinků zvířat C. Sociální účinky

<p>1. Zrušení osamělosti a izolace</p> <p>a) v samotném kontaktu se zvířaty b) jako potřeba kontaktů / zprostředkování kontaktů a „sociální katalyzátor“ k ostatním lidem c) jako navázání kontaktu / „ledoborec“ v komunikaci s ostatními d) zvířata jako obsah konverzace i její důvod</p>	<p>2. Blízkost, intimita, tělesný kontakt</p> <ul style="list-style-type: none"> - tělesnost zbavená tabu - cítit „život“ - zažít tělesnou náklonnost a příjemný pocit (např. „předení“) 	<p>3. Urovnání sporů, rodinná soudržnost a záchrana manželství</p> <ul style="list-style-type: none"> - zprostředkování tématu k rozhovorům a sounáležitosti - redukce agrese a podpora altruismu a spolupráce
<p>4. Vzestup důvěry</p> <ul style="list-style-type: none"> - ke zvířeti - k ostatním (např. terapeutům) - k sobě samému - podpora otevřenosti a připravenosti ke zveřejnění - připravenost ke kontaktům a interakci - zlepšení díky možnosti oslovení 	<p>5. Podpora empatie</p> <ul style="list-style-type: none"> - zlepšení vcítění se do ostatních - zvýšení pocitu zodpovědnosti za ostatní - zvýšení respektu k okolí a přírodě 	<p>6. Zprostředkování pozitivní sociální atribuce</p> <ul style="list-style-type: none"> - sympatie, otevřenost, nekřečovitost - redukce agrese a podpora altruismu a spolupráce
<p>7. Zlepšení atmosféry interakce</p> <ul style="list-style-type: none"> - podpora sociálního klimatu ve stanicích, klinikách, školních třídách atd. - podpora kooperativní interakce a redukce agresivity a hyperaktivity - podpora integrace - vylepšení interakce mezi pomocníkem/ pacientem, učitelem/žákem 		

Biopsychosociální panorama užitečných účinků zvířat D. Praktická a technická pomoc a účinky (především služební zvířata)

<p>Praktická, technická podpora</p> <ul style="list-style-type: none"> - vedení a jistění nevidomých, neslyšících - poskytování ochrany a bezpečí - signalizace zvonění, návštěv, doby atd. 	<ul style="list-style-type: none"> - signalizace záchvatů křečí - zvedání, přinášení předmětů - usnadnění práce a úkolů
---	--

Zdroj: Nestmann 1994, Kuratorium Deutsche Altershilfe o. J., Böttger 2002, Otterstedt 2003

Pečovatelský dům pro seniory Risi, Wattwil, Švýcarsko – příklad z praxe:

Náš domov dostal zvířecí přírůstek. Čtyři lamy alpaky si v Risi již dobře zvykly a představují se: „Já jsem ‚Babur da Gama‘, narozen 21. července 2006; já jsem ‚Sid da Gama‘, narozen 13. srpna 2006; já jsem ‚Sultan‘, narozen 24. září 2006, a já jsem ‚Pico‘, narozen 16. února 2007.“

Lama alpaka je ochočená příbuzná velblouda, pochází z jihoamerických And a chová se především kvůli své vlně. V Evropě byly alpaky dosud jen málo využívány. Naproti tomu jsou ale oceňovány kvůli svému klidnému a přátelskému charakteru domácího a doprovodného zvířete.

Alpaky působí na člověka díky své klidné a přátelské povaze vyváženým dojmem, jsou uklidňující a motivující. Tyto vlastnosti alpak umožňují jednotlivým obyvatelům domova vytvořit si jiný druh vztahu, který doplňuje vztah k ostatním lidem. Často mluví se zvířaty spontánně a ukazují pocity. Je nápadné, že díky zacházení s alpakami jsou enormně podporovány komunikační schopnosti obyvatel domova. Ať již u těch, kteří se zvířaty chodí pravidelně

na procházku, nebo u těch, kteří se se čtyřmi samečkami na procházce setkávají. Při tom vzniká živá zábava. Pravidelné procházky se zvířaty jsou pro naše obyvatele obohacením běžného života v Risi. Díky zvířatům je stimulován hmat při hlazení měkké vlny, obdivování a čich. Zvířata také motivují obyvatele domova, aby opustili své pokoje, aby se na lamy podívali zblízka.

I obyvatelé našeho domova si alpaky již velmi oblíbili. Vždy v pondělí, ve středu a v pátek od 14 hodin se k radosti obyvatel chodí se zvířaty na procházku.

Všichni obyvatelé a obyvatelky jsou srdečně zváni, aby se k naší „karavaně“ připojili.

5. Zvířata v domově – aspekty kvality života

Markus Leser

Na tomto místě je třeba znovu zdůraznit jedno. Navzdory představeným efektům nejsou zvířata žádným zračným prostředkem. Také nemohou být bez koncepce a ze dne na den využita v pobytovém zařízení. Využití zvířat představuje s ohledem na výcvik vysoké nároky na zvíře i jeho majitele, ale také na organizační a strukturní předpoklady zařízení. I když bylo v předchozích kapitolách využití zvířat z hlediska starších lidí v zásadě odsouhlaseno, musí být zkontrolováno také z hlediska zařízení jako organizační jednotky. Většina pochybností, které jsou uváděny z hlediska zařízení, se vztahuje na otázky hygieny, hluku, možného nebezpečí nehod a obav týkajících se práce navíc. Tyto pochybnosti je třeba brát vážně, protože nejsou pouze neoprávněné. Ten, kdo vede domov pouze z perspektivy časové práce navíc, může nyní tuto knihu odložit. Kdo ovšem hledá možnosti, jak ovlivnit kvalitu života a pohodu obyvatel, ten by měl následující myšlenky uvážit a prodiskutovat.

Mimochodem práce navíc: v experimentu v USA byl do běžného života jednoho pečovatelského domova pro seniory integrován pes. Po pěti měsících byly reakce obyvatel velmi rozdílné. Sahaly od lhostejnosti přes přijetí až po nadšení. Zajímavé pro výsledek studie bylo zjištění, že pro úspěch realizace byl rozhodující postoj personálu. Čím více pochybností měli zaměstnanci ve vztahu ke zvířeti, tím opatrnější byly reakce obyvatel. Souvislost mezi chováním personálu a obyvatel byla prokázána i v dalších gerontologických studiích²⁹. V rámci výše zmíněného experimentu bylo dále zjištěno, že počáteční pochybnosti personálu se po šesti měsících snížily, respektive dokonce zcela zmizely. Tak se 24 % personálu před provedením obávalo, že pes by mohl vést k práci navíc, a pouze 2 % si to myslela i po skončení experimentu. Zajímavé bylo při vyhodnocení také to, že téměř čtvrtina personálu pociťovala pracovní zatížení na základě využití psa dokonce jako nižší. To se kryje s pozorováním z jiného pečovatelského domova pro seniory: po pořízení domácí kočky se zjistilo, že obyvatelé z části mnohem méně zvoní na zvonek. Kočka viditelně přinesla uklidňující změnu do všedního života obyvatel, takže potřebovali méně „lidské pozornosti“. Ošetřovatelé potvrdili, že právě zvonění znamená často volání po zvýšené pozornosti. Z tohoto hlediska mohou zvířata ošetřovatelům dokonce práci ušetřit.

Tyto úvodní příklady ukazují, že před tím, než se do domova mohou nastěhovat zvířata, jsou nutné některé předběžné úvahy:

1. Akceptace zvířat:

Domácí zvířata rozvinou své působení teprve tehdy, když se nacházejí v prostředí, ve kterém je s nimi zacházeno s respektem a sympatiemi. I když odrazujeme od „polidšťování“ zvířat, měl by být možný mezi člověkem a zvířetem minimálně partnerský vztah. Co nejdříve by se měla vyjasnit především otázka akceptace obyvateli a personálem. Pokud výrazný podíl obyvatel vidí zvířata jen v negativním světle (např. zátěž navíc) nebo při pohledu na psa dostane záchvat paniky, bylo by asi lepší nepodnikat v této záležitosti žádné další kroky.

²⁹ Lehr, 2000

2. Chov odpovídající potřebám zvířat:

Otázka, jaká zvířata mohou žít v instituci pro seniory nebo ji navštěvovat, závisí na tom, jestli je možné garantovat chov odpovídající potřebám zvířat. Pokud nemůžou být zvířata správně chována, vede to zpravidla k přetížení a stresu na obou stranách, a tím ke kontraproduktivnímu efektu. Ze zodpovězení této otázky se odvíjí volba druhu zvířete.

3. Účel chovu:

Zde se v zásadě musí určit, jestli budou zvířata chována z terapeutických důvodů, nebo jako „zprostředkovatelé vztahů“ (viz následující odstavec).

V **terapeutickém kontextu** je využíváno především základní působení zvířat na člověka, jako např. „Popelčin efekt“ nebo „dětské schéma“, aby se iniciovaly následné psychické účinky u člověka. Zde využívají terapeuti určité mechanismy, jako funkce ledoborce, přenos nebo projekce, aby na nich mohli stavět a cíleně terapeuticky působit. Během terapeutického využití mění zvířata neustále své role. Tak mohou, poté co navázali kontakt s klienty, jako trpěliví posluchači přispět k podpoře pozitivního vnímání vlastního obrazu. Díky zvířeti jsou terapeuti schopni posílit žádoucí pozitivní změny u svého klienta a odstranit nežádoucí způsoby chování: „Nejen samotné zvíře, ale spíše volné setkání se zvířetem může u člověka spustit impulzy zahajující léčebný proces.“³⁰

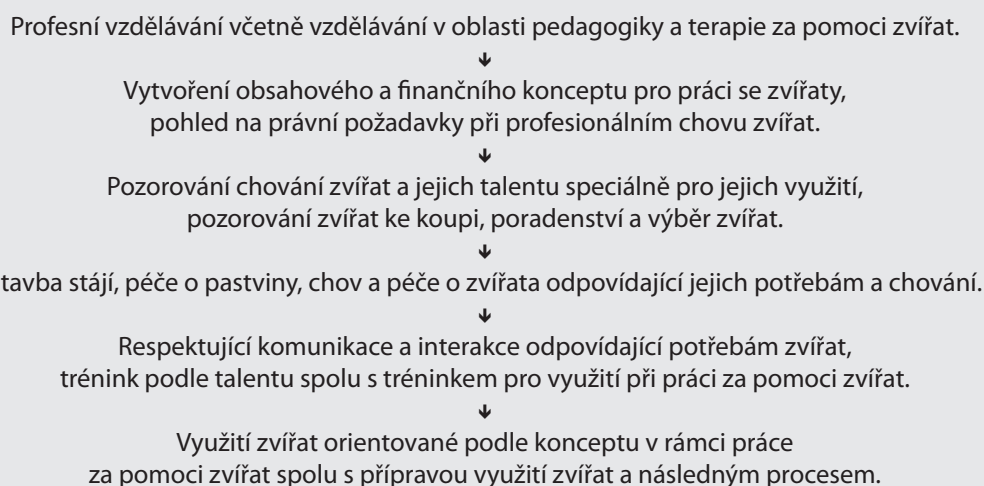
4. Vlastnické vztahy:

V závislosti na předchozích otázkách 2 a 3 je třeba opět vyjasnit otázku vlastnických vztahů. Komu patří zvířata? Jsou to zvířata celého domova, obyvatel, nebo soukromých osob? Tento komplex otázek velice závisí na možnostech správného chovu zvířat. Zatímco návštěvnická zvířata přicházejí a odcházejí, a tím je za jejich chov zodpovědný jejich majitel, zvířata patřící domovu nebo obyvatelům žijí permanentně v instituci, a musejí si proto najít své místo v tamější koncepci.

Nezávisle na tom, jak budou zodpovězeny výše položené otázky, dovolte nám tezi, že pozitivní vliv chovu domácích zvířat na starší lidi přesahuje možná rizika. V rámci neustále vedené diskuze o kvalitě života v domovech také nesmíme zapomenout, že úkolem domovů není ochránit své obyvatele před všemi myslitelnými riziky, nýbrž umožnit jim kvalitní život až do smrti.

Následující přehled od Otterstedta (2007) ukazuje nejdůležitější přípravné práce pro praktickou práci se zvířaty:

Předpoklady a příprava na praktickou práci se zvířaty mimo jiné v rámci práce za pomoci zvířat

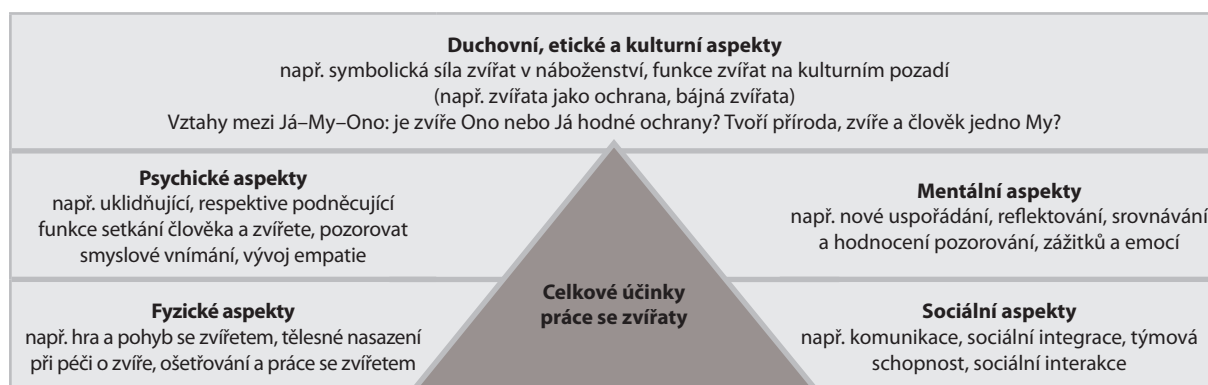
³⁰ Otterstedt 2003, str. 63

5.1

Terapie za pomoci zvířat a její účinky

Markus Leser

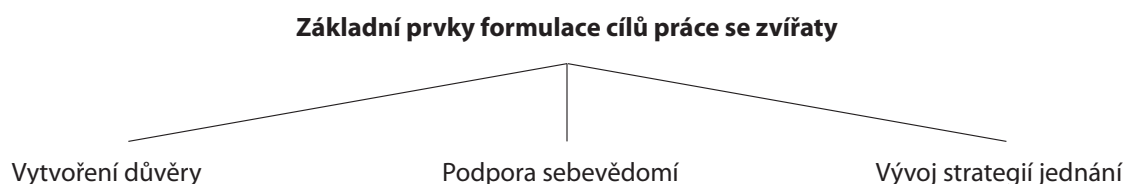
Již bylo zmíněno, že zvířata není možné (kvůli jejich ochraně i kvůli ochraně člověka) jednoduše začít ze dne na den využívat v pečovatelském domově a v domově pro seniory nebo v jiné instituci. Profesionální terapie za pomoci zvířat se vždy řídí odpovídajícím konceptem, ve kterém jsou stanoveny cíle této práce i její metody.

Zdroj: Otterstedt, „Methodische Ansätze in der tiergestützten Arbeit“

Otterstedt nachází ve své příručce z roku 2007 souvislost mezi těmito mechanismy působení a profesionální terapií za pomoci zvířat. „Účinek terapie za pomoci zvířat vychází z velkého množství vlivů, které jsou vidět v kulturní souvislosti. Klient žije v každodenním prostředí a je obklopen ve svém světě zážitků vlivy kulturní tradice. Pouze pokud pochopíme tuto rozmanitost vlivů jako základ pro práci za pomoci zvířat, můžeme se naučit, jaký klient může vytvořit vztah s jakým druhem zvířete a na jaké úrovni. Spirituální, etické a kulturní pozadí je pro to stejně tak rozhodující, jako zohlednění fyzických, psychických, mentálních a sociálních aspektů. Proto je třeba zjistit, jaké zkušenosti se zvířaty má klient na základě své sociální a kulturní struktury, jaké fyzické, psychické a mentální talenty a jakému charakterovému vzoru zvířat, nebo ještě lépe jednotlivému zvířecímu individu, odpovídá.“³¹

Cílové představy terapie za pomoci zvířat jsou ukázány v následujícím přehledu:

Zdroj: Otterstedt, „Methodische Ansätze in der tiergestützten Arbeit“

³¹ Otterstedt, str. 63

5.2

Základní metody práce se zvířaty

Markus Leser

Metoda volného setkávání:

Tato metoda se zakládá na úvaze, že rozhodnutí, zda se chtějí vzájemně setkat, zůstane ponecháno na člověku i zvířeti. Místo, kde to bude umožněno, musí být upraveno tak, aby se oba mohli přiblížit i ustoupit. Tato forma volných setkávání je v celé své šíři možná pouze ve volné přírodě, kde dochází k náhodným setkáním a kontaktům. Přísně vzato je tato metoda realizovatelná v institucích pouze částečně, protože i velká louka s krávy nebo ovce je ohraničená plotem a minimálně zvíře zde není úplně svobodné. I přesto je tato metoda základem pro všechny ostatní metody práce za pomoci zvířat. I na ohraničených místech, jako jsou např. parky nebo jezdecké haly, je možné volné setkávání mezi člověkem a zvířetem. Při tom se zvyšuje „kvalita setkávání s autentickou setkávání“³².

Metoda volného setkávání	
Obsah metody	Volné setkávání znamená setkání mezi člověkem a zvířetem, které si aktéři určují sami. Je dáno ve své nejpřirozenější formě pouze v setkávání člověka a zvířete ve volné přírodě. V nejpřísnějším smyslu slova by ohraničení plotem již bylo faktorem, abychom mohli mluvit o metodě útočiště: louka jako útočiště.
Charakter metody	Kontaktní prostor se skládá z možností volného setkávání, ale i ústupu. Pro oba partnery dialogu musí existovat možnost, aby se mohli jak stáhnout do ústraní, tak spolu navázat volný kontakt.
Kvality kontaktu	<ul style="list-style-type: none"> - Blízkost mezi klientem a zvířetem je při metodě volného setkávání určována pouze jejich chutí k navázání kontaktu. - Volný prostor setkávání umožňuje postupné sblížení a alternativní možnost ústupu s opětovnou eventualitou přiblížení se. - Kontakt v rámci volného setkávání vyžaduje citlivé vnímání nonverbálního i verbálního chování obou partnerů dialogu. - Průvodce vytváří za pomoci cvičení vnímání lidského chování i pozorování chování zvířete základnu, díky níž může klient dobře odhadnout své vlastní chování i chování zvířete. - Metoda volného setkávání se obzvláště přibližuje autentickému dialogu mezi bytostmi různých druhů (člověk/zvíře) a podporuje z tohoto důvodu mimořádnou stálost tohoto setkání.

Zdroj: Otterstedt, „Methodische Ansätze in der tiergestützten Arbeit“

Metoda útočiště:

Metoda útočiště je variantou výše představené formy. Zde probíhá setkání zvířete a člověka v omezeném prostoru. To může být speciálně upravená místnost pro terapii a setkávání, ale hodí se k tomu také voliéry nebo ohrady všeho druhu (mobilní nebo pevně instalované). Uvnitř těchto ohraničených prostor jsou možné varianty kontaktu nebo pouhého pozorování. Při tom přichází zpravidla člověk jako host do „říše zvířete“ a po hodině terapie nebo po svobodně zvoleném pobytu ji opět opouští. Dobrá kombinace metody útočiště a metody volného setkávání je možná tehdy, když se například starší obyvatel domova může sám rozhodnout, kdy do tohoto chráněného prostoru chce jako návštěvník vstoupit a kdy ho opět opustí. Tato forma se objevuje často v domovech s velkým areálem, ve kterém je dostatek místa pro odpovídající ohrady se zvířaty. Ale také zvíře má

³² Otterstedt, str. 345

podle své velikosti a druhu možnost svobodně se rozhodnout, jestli chce se vstupujícím návštěvníkem navázat kontakt; může se k němu přiblížit, nebo se na odpovídajících místech schovat nebo stáhnout do pozadí. Proto je třeba ohrady pro zvířata vždy vytvářet tak, aby zde žijící zvířata měla možnost úkrytu. U metody útočiště se ale uplatní i popisované efekty jako učení a „cítit se potřebný“ a to tehdy, když budou obyvatelé domova zapojeni do péče o zvířata (krmení, čištění, úklid atd.). To může probíhat v rámci aktivizační terapie nebo přes rozdělení „úkolů“ nebo adopce zvířat. Na tomto místě je důležité zmínit, že nejdůležitějším úspěchem této metody není umělé setkávání člověka a zvířat na ohraničené ploše, nýbrž co možná nejpřirozenější setkávání dvou bytostí v běžném životě (a k tomu patří samozřejmě i naprosto obvyklé věci, jako je příjem potravy, čištění zvířat, úklid stájí apod.). Vůbec bychom chtěli na tomto místě zmínit, že při kontaktu se zvířaty se nejedná pouze o speciální terapeutické cíle, ale že dobrou terapeutickou metodou je již co možná nejpřirozenější kontakt.

Kombinace metod v rámci metody útočiště			
Metoda volného setkávání	Metoda přítomnosti	Metoda mostu	Metoda integrace
Pozorování vnitrodruhového a mezidruhového chování (zvíře/zvíře, člověk/zvíře)	Senzibilizace vnímání		Tvorba metody
Hledání potravy, ošetřování	Zrak: díky změněné perspektivě získává klient jiné pohledy do života zvířat (jídlo, nory, stáj ke spaní atd.)		Aktivní/pasivní integrace do životního prostředí zvířat
Čištění, péče	Sluch: krátká vzdálenost od zvířete, ve skupině zvířat, zvířecí zvuky ze všech směrů, také tiché komunikační zvuky		Kreativní uspořádání prostředí zvířat (uspořádání staveb, trubky, úkryty a různé úrovně z přírodních materiálů)
Odpočinek, spánek	Čich: vnímání různých pachů: krmivo, místo ke spaní, mulčovací kůra, výkaly (moč, zvratky); tuk z kožichu, změněné (intenzivní) pachy díky vysoké vlhkosti vzduchu, respektive dešti		Kreativní uspořádání materiálů pro hru z přírodních materiálů
Sexualita			
Chování rodiče – mláďata	Hmat: dotýkat se mulčovací kůry, nahmatat jiné věci ve stáji, mříže, dráty		Integrace herního a terapeutického systému partice (např. bludiště, cvičení pro udržení rovnováhy, překážková dráha pro zvířata i se zvířaty)
Hra	Smysl pro rovnováhu: sedět v podřepu, ohnout se, hladit, zmenšit se		
Komunikace	Vnímání sebe a cizích (člověk ve výběhu, člověk jako zvíře, změněné chování zvířete atd.)		
Sociální chování	Změna vnímání kvůli změně perspektivy (mimo, uvnitř výběhu, změněná úroveň pozorování/kontaktu z kmene stromu, respektive ze země stáje [mulčovací kůra])		Zdroj: Otterstedt, „Methodische Ansätze in der tiergestützten Arbeit“

Metoda mostu:

Tato metoda je často využívána v terapeutických skupinách. Prostřednictvím předmětů je mezi člověkem a zvířetem postaven „most“ s cílem vytvořit vztah důvěry. Vždy jde na jednu stranu o to, aby byly „prolomeny ledy mezi člověkem a zvířetem“ a na druhou stranu o hravou variantu setkávání člověka se zvířetem. Tak musí například pes během hry chytat míč a nosit ho zpátky do skupiny nebo přenáší různé malé předměty od jednoho člověka ke druhému. Do této kategorie patří také podávání pamlsků, které přinese starší dáma ze svého nočního stolku a dá je psovi. Metoda mostu se ovšem nehodí pouze pro přímé navázání kontaktu se zvířetem, nýbrž také k opakování a (opětovnému) naučení se názvů předmětů. Neboť hra a výměna předmětů se neodrážejí bez emocí, přeskočí kontakt většinou i na ostatní účastníky ve skupině. Úkolem doprovázející osoby, respektive terapeuta, je ovlivnit tuto dynamiku odpovídajícím způsobem a uvést ji do chodu. Metoda mostu by ztroskotala tehdy, pokud by emocionální výměna proběhla pouze „na mostě“, to znamená, že by se omezila jen na odpovídající předmět. U každého mostu jde o to dostat se z jedné strany na druhou; v naší situaci to znamená ode mě k tobě, od člověka ke zvířeti a od člověka k člověku.

Metoda mostu	
Obsah metody	Odstup mezi klientem a zvířetem a přímý hmatový kontakt jsou překlenuty pomocí předmětu, dokud není možná jiná forma sblížení, respektive přímého tělesného kontaktu: např. kartáč, větve, provázek, ale také s pomocí podané ruky průvodce jako prodloužené ruky.
Charakter metody	Na základě tělesných nebo emocionálních omezení není možný žádný samostatný nebo přímý hmatový kontakt. - Tělesné omezení: odstup mezi zvířetem a klientem (např. klient na vozíku) je příliš velký, prodloužená násada od smetáku napomůže navázání kontaktu. - Emoční omezení: Klient pocituje strach přímo se zvířetem dotknout (např. hygiena, strach z dotyku) a použije nějaký předmět nebo ruku průvodce jako most.
Kvality kontaktu	Most je prostředkem k překonání odstupů mezi člověkem a zvířetem. Charakter kontaktu je pozměněn, neboť není možný přímý hmatový kontakt. Kvalita dotyku přes předmět (vibrace, citlivost na tlak, pohyby) ovšem může vytvořit alternativní vnímání a vést k emocionálním asociacím, které odpovídají přímému dotyku. Pokud je využita podaná ruka, jsou dodatečnými signály pro klienta především emocionální reakce spolu s vlastními pohyby ruky průvodce.

Zdroj: Otterstedt, „Methodische Ansätze in der tiergestützten Arbeit“

Metoda přítomnosti:

Metoda přítomnosti se využívá především u imobilních osob, k čemuž často dochází v případě zvířat používaných k návštěvám. Zvíře přichází zvenčí navštívit obyvatele domova. Kontakt mezi člověkem a zvířetem při tom probíhá většinou v úzkém prostoru, například na klíně obyvatele sedícího na vozíku nebo na posteli ležící osoby. Přivádění zvířete v těchto situacích vyžaduje především velkou důvěru mezi průvodcem a zvířetem. Průvodce musí neustále sledovat potřeby osoby i zvířete, aby mohl odpovídajícím způsobem reagovat. Musí především sladit střídání blízkosti a vzdálenosti tak, aby to nebylo pro žádnou stranu nepříjemné a nemohlo dojít ke vzniku negativních emocí. Hlavním úkolem průvodce je kontrola bezpečnosti člověka a zvířete, zároveň ovšem musí stát co možná nejvíce stranou, aby bylo jasné, že v centru kontaktu jsou obyvatel a zvíře.

Zvláštní formou popsané metody přítomnosti je služba poskytující návštěvy zvířat v jednom hospici v Berlíně. „Vzbudte mě, až přijde Paula – chci si ji ještě pohladit“, řekla jedna umírající pacientka. Paula, fena labradora, přichází se svou průvodkyní pravidelně na návštěvu. Pro obyvatelku milující zvířata byl tento kontakt velmi důležitý, v posledních chvílích jejího života jí šlo o tělesnou blízkost, o dotyk a o to, že „tam prostě někdo byl“. S využitím zvířat u umírajících existuje zatím ještě relativně málo zkušeností. Je zde třeba citlivý přístup. Na jednu stranu musí existovat možnost navázání vztahu a na druhou stranu musí být jisté, že umírající má opravdu toto přání a že je návštěva zvířete vhodná. Zcela rozhodující také je, jestli má člověk na druhém konci vodítka potřebnou citlivost při zacházení s těžce nemocnými a umírajícími. Člověk a zvíře jsou zde zatěžováni stejnou měrou. Ne každý umírající by se chtěl na konci života ještě koncentrovat na zvíře, ne každé zvíře je vhodné pro kontakt s umírajícími a ne každý člověk má potřebnou citlivost pro zacházení s umírajícími. Těm, kteří si v poslední fázi života ještě přejí kontakty se zvířaty, by tato možnost – jako v uvedeném příkladu – měla být dopřána.

Metoda přítomnosti	
Obsah metody	Zvíře je klientovi přímo představeno. Klient může vnímat, pozorovat a dosáhnout na zvíře všemi smysly.
Charakter metody	Na základě tělesných omezení (např. vozík, postel, tělesná velikost) nemohou klient nebo zvíře sami překonat vzdálenost. Metoda přítomnosti umožňuje blízký kontakt.
Kvality kontaktu	- Blízkost mezi klientem a zvířetem se při použití metody přítomnosti uměle překoná a vede ke zkrácení doby potřebné k navázání kontaktu. - Vynechání jednotlivých fází setkávání a navazování kontaktu může vést k emocionálnímu a komunikativnímu přetížení člověka i zvířete. - Tato metoda vyžaduje tudíž zvláštní zodpovědnost průvodce s ohledem na pocity pohody člověka i zvířete. - Metoda přítomnosti umožňuje bezprostřední kontakt se zvířetem. - Vyžaduje také blízkou komunikaci mezi klientem a průvodcem.

Zdroj: Otterstedt, „Methodische Ansätze in der tiergestützten Arbeit“

Metoda integrace:

U této metody je zvíře integrováno do stávající metody a přebírá funkci „živé pomůcky“. Zvíře přebírá v rámci terapeutického prostředí předem definovanou a nacvičenou roli, například v rámci fyzioterapeutických cvičení nebo jiných forem terapie, jako je terapeutické ježdění na koni. Zde se rozumí samo sebou, že zvíře musí mít odpovídající výcvik, aby mohlo v rámci terapeutických cílů poskytnout své služby. Předpokladem úspěchu této metodické intervence je také profesionální a dobrá komunikace mezi zvířetem a vedoucím terapie. Zpravidla nejsou setkání mezi člověkem a zvířetem v rámci této metody volně volitelná a také ne náhodná. Spíše se podřizují předem stanovenému a dohodnutému terapeutickému cíli.

Metoda integrace	
Obsah metody	Zvíře je součástí pedagogické nebo terapeutické metody. Je integrováno do existující metody jako živá pomůcka.
Charakter metody	Podle pedagogických nebo terapeutických odborných metod je zvíře integrováno do odpovídající metody jako živý, interaktivní prvek. K tomu dochází pouze tehdy, pokud je možné chování odpovídající druhu. Zvíře je součástí interakce a komunikace mezi klientem, zvířetem a průvodcem.
Kvality kontaktu	<ul style="list-style-type: none"> - Možnosti komunikace mezi klientem a zvířetem jsou určovány podle charakteru specifické metody, do které je zvíře integrováno. - Metoda integrace vyžaduje speciální sekvenci vytvoření kontaktu mezi klientem a zvířetem před tím, než začne vlastní práce v rámci odborné metody. Teprve na základě dobrého vztahu mezi klientem a zvířetem může integrace působit úspěšně. - Integrace zvířete do odborných metod je obzvláště účinná především tehdy, pokud využití zvířete osloví emocionální, komunikativní a sociální kompetence klienta.

Zdroj: Otterstedt, „Methodische Ansätze in der tiergestützten Arbeit“

5.3

Intervence za pomoci zvířat a její mezinárodně uznávané definice

Dennis C. Turner

Jako dlouholetý funkcionář ve dvou mezinárodních společnostech zabývajících se vztahem člověka a zvířat a s 30letou vědeckou činností na tomto poli pozoruji ve svém povolání pokroky, které toto mladé vědecké odvětví udělalo, a to spolu s odpovídajícími trendy v praxi. Souhrnně můžeme říci, že interakce se zvířaty (někdy jejich pouhé vlastnictví nebo přítomnost), obzvláště psů a koček, mají účinky sepsané v následující tabulce.

Obecné a terapeutické účinky domácích zvířat na naše zdraví a naši pohodu

Obecné účinky:

- zvýšená pravděpodobnost přežití pacientů s koronárním onemocněním srdce,
- snížení krevního tlaku a tepu,
- nižší hladina cholesterolu (muži),
- méně stížností na zdravotní problémy a zvýšená kvalita života,
- redukováná frekvence návštěv u lékaře,
- nižší výdaje za léky,
- slabší pocity osamění, deprese a strachu,
- zvýšený pocit vlastní hodnoty (především u dětí),
- zvýšená sociální integrace (u dětí, starších lidí a handicapovaných).

Úspěšné terapeutické účinky mimo jiné u:

- nekomunikativních psychiatrických pacientů,
- dětí se syndromem ADHD a s poruchami chování,
- lidí s Downovým syndromem,
- pacientů s Alzheimerovou chorobou,
- osob s neurologickou/motorickou dysfunkcí
- a jako pomůcka pro postižené osoby.

Na základě zvyšujícího se počtu zpráv o vědecky kontrolovaných výzkumech v uznávaných lékařských časopisech, které jmenované účinky potvrzují, a také s ohledem na stoupající počet populárních zpráv o zvířatech v novinách, časopisech, televizním vysílání, v rádiu atd. můžeme vycházet z toho, že práce za pomoci zvířat je „in“. Tato popularita ovšem pro tuto odbornou oblast skrývá i určitá nebezpečí, především pokud:

- zvířata nebudou správně připravena pro své využití a nebudou využívána ohleduplně,
- osoby, které se zvířaty pracují, nebudou dostatečně vzdělané,
- my – také lékařské/pedagogické odborné instituce – nepoznáme a nebudeme respektovat rozdíly mezi terapií za pomoci zvířat, pedagogikou za pomoci zvířat, podpůrnými opatřeními a aktivitami za pomoci zvířat.

Jak členové Mezinárodní asociace organizací zabývajících se vztahy mezi člověkem a zvířaty (International Association of Human-Animal Interaction Organizations – IAHAIO), tak členové Mezinárodní společnosti pro terapii za pomoci zvířat (International Society for Animal-Assisted Therapy – ISAAT) se zavazují, že budou dodržovat Pražské směrnice organizace IAHAIO k využití zvířat (1998, viz příloha) a deklaraci IAHAIO z Rio de Janeiro na téma „Domácí zvířata ve školách“ (2001, viz www.iahaio.org).

Mezinárodní společnost pro terapii za pomoci zvířat se navíc rozhodla ukončit zmatek ohledně definic různých intervencí za pomoci zvířat a zveřejnila definice uvedené v následující tabulce (www.aat-isaat.org).

Definice

Terapie za pomoci zvířat

je cílená intervence, která by měla podpořit fungování a/nebo pocit pohody jednotlivého pacienta nebo klienta. Tato profesionální intervence je prováděna lékařským nebo terapeutickým personálem nebo alespoň pod jeho dohledem. Tyto služby jsou placené.

Pedagogika za pomoci zvířat

může být prováděna prostřednictvím zvířat učitelem/učitelkou se zvláštními znalostmi. Pokud je prováděna zvláštním, léčebným nebo sociálním pedagogem, může být také považována za terapeutickou a cílenou intervenci. Také tyto odborné síly dostávají za svoji práci odměnu.

Podpůrná opatření a aktivity za pomoci zvířat

Aktivity za pomoci zvířat jsou většinou prováděny dobrovolníky (bez odměny), kteří dosáhli různé míry tréninku. Využívaná zvířata (většinou psi) byla také připravována pro návštěvu v sociálních institucích, aby mohla vykonávat motivační, výchovnou a/nebo zábavnou práci. Podle toho, kolik tréninku dobrovolníci získali, jsou kvalifikováni jako poradci institucí a mohou za mzdu koordinovat také odpovídající programy terapie, resp. pedagogiky za pomoci zvířat. V těchto případech hovoříme o odborných silách nebo specialistech pro „podpůrná opatření za pomoci zvířat“.

Je ovšem také velmi důležité poznamenat: jen proto, že někdo vlastní titul „terapeut“ nebo „(zvláštní) pedagog“, ještě neznamená, že jsou tyto osoby opravdu kvalifikovány provádět terapii za pomoci zvířat! Právě protože na tomto poli existuje tolik zájmu, ale také tolik „samorostů“ a zneužívání terminologie, byla v roce 2006 na Univerzitě Curych zástupci univerzit a soukromých institucí z Japonska, Německa, Lucemburska a Švýcarska založena International Society for Animal-Assisted Therapy (ISAAT).

Cíle ISAAT jsou:

1. kontrola kvality institucí (veřejných a soukromých), jaké profesní vzdělávání v oboru terapie, pedagogiky a podpůrných opatření za pomoci zvířat pro dobro člověka nabízejí;
2. podpora oficiálního uznání terapie, pedagogiky a podpůrných opatření za pomoci zvířat;
3. získání oficiálního uznání pro osoby, které se v těchto oborech vzdělávaly na akreditovaných institucích buď jako terapeuti/ poradci, pedagogové, nebo odborné osoby pro podpůrná opatření za pomoci zvířat.

Nezávislá akreditační rada skládající se ze šesti ve svých oborech mezinárodně uznávaných profesorů z různých zemí hodnotí, zda instituce, které se ucházejí o členství, nebo jejich program dalšího vzdělávání splňují minimální standardy organizace ISAAT.

Minimální standardy ISAAT:

- podmínky přijetí do programu,
- kvalifikace vysokoškolských učitelů (docentek a docentů),
- životopis včetně teorie a praxe spolu s minimálním počtem hodin (viz níže),
- písemná závěrečná práce (teze),
- zkušební předpisy,
- studijní předpisy a podmínky certifikace.

Organizace ISAAT zásadně vyžaduje interdisciplinární studijní program zahrnující údaje o teorii a praxi v délce minimálně 225 hodin s následujícími tématy:

- 1) Komunikace člověka a zvířat; teoretické vysvětlení somatických, sociálních a psychologických účinků podpůrných opatření za pomoci zvířat, pedagogiky a terapie za pomoci zvířat
- 2) Metody pedagogické a terapeutické práce (profylaxe, rehabilitace, salutogeneze) s domácími a užitkovými zvířaty, která se typicky používají při praktické práci v různých oblastech
- 3) Metody evaluace
- 4) Zvířata a etika; dobrý stav zvířat; informace o chovu a péči o zvířata
- 5) Etologie (chování zvířat)
- 6) Teorie a metody učení u zvířat
- 7) Hygiena: stanovení a kontrola hygienických standardů pro lidi a zvířata, plány pro prevenci infekcí, alergií, zoonóz a obecný management rizik
- 8) Organizace profesionální pedagogické a terapeutické práce se zvířaty, základní znalosti ekonomické a administrativní práce
- 9) Minimálně 40 hodin praktické práce
- 10) Písemná závěrečná práce

S podporou a podpůrnými opatřeními mezinárodních zastřešujících svazů stále více vědeckých výzkumů potvrzuje léčebné účinky zvířat, díky čemuž mám velkou důvěru v budoucí vývoj terapeutické práce se zvířaty.

5.4

Když se pes stane terapeutem

Ursula Känelová

Dělat se svým čtyřnohým přítelem „něco opravdu smysluplného“ je přáním mnoha majitelů psů. Váš pes se může stát psem pro terapii nebo sociálním psem. Jak to funguje? Kde jsou týmy využívány? A jaké předpoklady pro tuto práci by měli mít pes a člověk?

Se vši úctou k druhům sportů jako agility, obediencie nebo doprovodný pes: někteří majitelé psů netouží po sportovních vavřínech, medailích a místech na stupních vítězů, nýbrž by chtěli se svým čtyřnohým přítelem raději „dělat něco smysluplného“. Například navštěvovat lidi v domovech pro seniory, pečovatelských domovech, nemocnicích, zvláštních školách, školkách nebo psychiatrických klinikách, a tím jim přinést do všedního dne trochu změny.

Speciální vzdělání k tomu není povinností, ale výhodou. Ve Švýcarsku existují čtyři organizace, u kterých může získat pes výcvik jako pes pro terapii nebo jako sociální pes. Je jasné, že pro využití tímto způsobem musí pes splňovat určité podmínky. Kritéria sahají od „silné nervy a snášející zátěž“ přes „snášlivý s příslušníky svého druhu“, „tělesně zdravý a dobře ošetřovaný“ až po „poslušný“ a „přátelský k lidem“.

Ale také na majitele jsou kladeny jasné požadavky: „Průvodce psa pro terapii musí být soucitný, srdečný člověk, který chce přinášet radost handicapovaným, nemocným nebo osamělým a má čas a vůli k tomu být využíván pravidelně a bezplatně“, vysvětluje Peggy Hugová ze „Svazu terapeutických psů Švýcarsko“. Profesní činnost v sociálních službách nebo ve zdravotnictví není předpokladem.

I když jsou jednotlivé formy výcviku velmi rozdílné, mají společný cíl: připravit psa i člověka co nejlépe na jejich sociální nasazení. Pro zvíře to znamená: seznámit se – mimo jiné – s invalidním vozíkem, oporou pro chůzi, berlemi; s hladkou podlahou v nemocnici, plnými výtahy nebo třískajícími dveřmi. Nesmí ho znejistit ani výkřiky pacientů, lidé v nezvyklém oblečení nebo podivné pohyby či divoké a nešikovné dotyky.

A majitel? Ten je seznámen s nejčastějšími obrazy nemocí a s tím, jak je třeba psa prezentovat a představit. Bude také probíráno, jak hovořit s nedoslýchavými nebo chování k pacientům se špatným zrakem spolu s aspekty hygieny při zacházení se psem. „Majitel se ale také učí včas rozpoznat signály konfliktů nebo stresu svého psa, aby ho mohl v případě nutnosti chránit před přetížením,“ říká Monika Schärová z organizace vzdělávání sociálních psů v Allschwilu. Tento aspekt je důležitý také u Svazu terapeutických psů Švýcarsko (str. 53), jak se dozvíme na webových stránkách: „Využití při dobrovolné sociální práci jsou časově omezená. Zvíře nesmí být přetěžováno – neboť pouze šťastní a spokojení psi jsou úspěšnými terapeuty.“

Svaz terapeutických psů Švýcarsko (Verein Therapiehund Schweiz – VTHS)

Nejstarší svaz pro výcvik terapeutických psů ve Švýcarsku je „Svaz terapeutických psů Švýcarsko“ (VTHS), který má dnes téměř 1050 členů. Od roku 1992 prošlo výcvikem skoro 900 týmů; momentálně je využíváno asi 500 týmů. Výcvik začíná vstupním testem; poté absolvují týmy během minimálně půl roku 30 až 40 tréninkových lekcí. Svaz VTHS disponuje v současnosti 25 speciálně vyškolenými trenérkami a trenéry, kteří jsou činní na různých místech Švýcarska.

Na konci vzdělání je třeba složit dvě praktické (základní test a test schopností) a jednu písemnou zkoušku. Základní test zahrnuje deset testovacích úkolů. Ty obsahují otázky týkající se podřízení, reakcí na rozptýlení, vhodné chování k cizím lidem a ostatním psům. Test schopností zahrnuje sedm zkušebních situací, ve kterých musí být jasné, že je pes spolehlivý, kontrolovatelný a má dobrý vztah k lidem. Písemný test se skládá z 80 otázek. Aktivní týmy jsou povinny vykonat ročně 24 návštěv.

Náklady na výcvik činí 315 CHF. Aktivní týmy jsou samy zodpovědné za organizaci svých návštěv. Ty probíhají bezplatně. Také předseda svazu a trenéři, rozhodčí a instruktoři dělají svou práci bez finanční odměny. Povinností je každoroční důkladná kontrola veterinárním lékařem.

Výcvik: od roku 1992

Průběh: vstupní test, 30 až 40 tréninkových lekcí během minimálně 6 měsíců, ukončení dvěma praktickými a jednou teoretickou zkouškou

Místo: jedenáct tréninkových skupin ve Švýcarsku

Počet vyškolených týmů: téměř 900, aktivních asi 500

Náklady na výcvik: 315 CHF

Internet: www.therapiehund.ch

E-mail: SekretariatVTHS@bluewin.ch

Výcvik sociálních psů nadace Švýcarská škola pro vodící psy pro nevidomé (Schweizerische Schule für Blindenführhunde)

Psi z nadace Švýcarská škola pro vodící psy pro nevidomé, kteří se z nějakého důvodu nehodí jako vodící psi, by měli být vyškoleni pro jiné sociální využití: s tímto cílem vznikla v roce 2003 škola pro sociální psy. Od poloviny roku 2005 je otevřena nejen výhradně zvířatům z nadace, ale každému majiteli psa s jeho čistokrevným psem nebo křížencem. V současnosti se zde vzdělává 54 týmů.

Školení začíná vstupním testem a pohovorem; poté následuje praktický trénink v dvoutýdenním rytmu nebo ve formě víkendových kurzů. Při tom se probírá 12 kynotechnických a 11 situačních témat. Zároveň s tím se konají dvě půldenní teoretická školení s písemným závěrečným testem. Několikahodinová praktická závěrečná zkouška zahrnuje úkoly, které testují základní poslušnost a požadované reakce a způsoby chování budoucího sociálního psa ve ztížených podmínkách.

Navíc je povinností zdravotní kontrola u veterinárního lékaře. Vzdělávání a další vzdělávání, obzvláště také potřebný průkaz sociálního zvířete, jsou evidovány v oficiálním „Švýcarském výkazu sociální práce“. Tento uznávaný průkaz je poskytován Nadací a tvoří základ pro každoroční obnovení dokladu opravňujícího k terapeutickému využití zvířete. Týmy samy zodpovídají za koordinaci svých návštěv. Návštěvy probíhají bezplatně.

Výcvik: od roku 2003

Průběh: vstupní test a pohovor, pravidelné praktické tréninky, dvě půldenní školení, teoretická a praktická závěrečná zkouška; celková délka asi 9 měsíců.

Místo: Allschwil BL nebo v regionálních skupinách

Počet vyškolených týmů: 150

Náklady na výcvik: 500 CHF

Internet: www.blindenhundeschule.ch

E-mail: info@blindenhundeschule.ch

Výcvik terapeutických psů Švýcarského klubu ovčáckých psů (Schweizerische Schäferhund-Club – SC)

Švýcarský klub ovčáckých psů, největší klub ve Švýcarsku sdružující čistokrevné psy, školí již osm let majitele psů a jejich zvířata, aby se mohli stát terapeutickými týmy. K tomu patří ovšem nejen němečtí ovčáci, nýbrž psi jakékoli rasy stejně jako kříženci, kteří jsou staří minimálně 18 měsíců a mohou prokázat dobrou základní poslušnost.

Před vlastním výcvikem musí zájemci z řad majitelů psů zvládnout vstupní test. „Při něm se testuje charakter a poslušnost psa a také vztah mezi majitelem a psem“, vysvětluje Ruth Luginbühlová ze sekretariátu. V testu je zahrnuta také veterinární kontrola.

Po jednodenním počátečním kurzu probíhá praktické školení během týdenního semináře. Praktická práce je již během tohoto týdne zkoušena a hodnocena v různých institucích. Závěrečná zkouška zahrnuje dále písemnou teoretickou část a zkoušku poslušnosti a charakteru psa. Všichni terapeutičtí psi vycvičení Klubem ovčáků musí jednou ročně dokázat při speciální zkoušce svoji schopnost využití.

Týmy zodpovídají samy za koordinaci svých návštěv a poskytují je bezplatně. Svaz je financován sponzorskými dary.

Výcvik: od roku 2000

Průběh: informační odpoledne, vstupní test, jednodenní počáteční kurz, týdenní seminář, jednodenní příprava na zkoušku, závěrečná zkouška

Místo: regionální skupiny

Počet vycvičených týmů: v současnosti 80 aktivních týmů

Náklady na výcvik: 425 CHF

Internet: www.sc-tht.ch

E-mail: ruth.luginbuehl@sc-tht.ch

„Terapie za pomoci zvířat“ společnosti Pfortentreff GmbH

Již čtyři roky nabízí Silvia Zeberliová ze společnosti „Pfortentreff GmbH“ výcvik pro terapii za pomoci zvířat. Zájemci z řad majitelů psů musí zvládnout nejdříve testy, které prokáží, jestli jsou vhodní pro tuto práci, psi musí projít zdravotním testem a zkouškou charakteru. Silvia Zeberliová, iniciátorka projektu pracující 30 let ve zdravotnictví, se snaží o uznání své práce zdravotními pojišťovkami – námaha, která dosud nebyla korunována úspěchem.

Základní výcvik trvá devět dní; další dva moduly pak šest dní. Návštěvy poté neprobíhají na vlastní pěst, nýbrž jsou koordinovány společností „Pfortentreff GmbH“. Výcvik dosud absolvovalo necelých 20 týmů – „což nemá nic do činění s malým zájmem majitelů psů“, vysvětluje Silvia Zeberliová. Problémem je financování. „Na rozdíl od jiných institucí nenavštěvují naše týmy klienty bezplatně,“ říká Zeberliová. Za jednu lekci terapie se platí mezi 30 a 80 CHF. Počet domovů nebo soukromých osob, které jsou ochotné platit za tyto služby, je ještě velmi malý. „Z tohoto důvodu jsme výcvik dalších týmů zatím pozastavili – na tak dlouho, dokud se poptávka nezvýší.“

Výcvik: od roku 2004

Průběh: vstupní test (zdravotní a zkouška charakteru); každý modul je ukončen teoretickou a praktickou zkouškou

Místo: Heldswil a okolí

Délka: celkem 21 dní

Počet vycvičených týmů: necelých 20

Náklady: základní kurz 2450 CHF, 2 další moduly – každý 1200 CHF

Internet: www.pfortentreff.ch

E-mail: pfotentreff@mysunrise.ch

5.5

Zvířata a možnost jejich využití při onemocnění demencí

Barbara Schaererová

Podle údajů švýcarského svazu pacientů s Alzheimerovou chorobou je ve Švýcarsku kolem 100 000 pacientů trpících demencí a tendence je stoupající. Mnozí z nich budou muset v průběhu nemoci nastoupit do domova, protože již nebudou schopni sami zvládat každodenní požadavky života. Tato realita znamená pro domovy obrovskou výzvu. Vnímat potřeby lidí trpících demencí a umožnit jim kvalitu života a pocit pohody je velkou zodpovědností a úkolem. Demence jako progresivně postupující nemoc poškozuje celkovou kognitivní oblast člověka. Dlouhodobě ničí paměť, vědomí vlastní biografie, a tím i identitu postiženého člověka spolu se schopností vyjadřovat se souvisle verbálně. Emoční a afektivní oblasti naopak zůstávají těmito degenerativními procesy nedotčené. Dnešní poznatky ukazují, že citové a emoční zážitky zůstávají u pacientů s demencí zachovány až do konce života. Zachovány tedy zůstávají základní požadavky, jako je cítit se milován a akceptován, být potřebný a produktivní.

Ten, kdo chce lidem s demencí při zvládnání jejich běžného života stát po boku jako pomoc a podpora, potřebuje znalosti a především také přístup ke speciálnímu světu pacientů s touto nemocí. S postupem nemoci a s tím spojenými ubývajícimi kognitivními schopnostmi vede dorozumívání pomocí verbálního jazyka postupně do slepé uličky. Naopak přístup přes smyslové vnímání a emoce se stává stále důležitějším. Aby bylo možné uspokojit potřeby osob s demencí, bylo – jako doplněk k ošetření léky – vyvinuto široké spektrum konceptů a metod (validace, bazální stimulace, kinestetika, práce s biografií / reminiscenční terapie, snoezelen a jiné). Ať už se použije jakákoli metoda, hlavní je snaha iniciovat procesy navázání kontaktu a najít přístup ke světu pacienta. Měli bychom jej oslovit především přes jeho pocity a smysly. Cíl je tím definován, ale jak najdeme dveře do světa, kterému se snažíme teoreticky porozumět, ale přesto jej nemůžeme kompletně pochopit? Kdo by mohl nabídnout podporu jako „otvírač dveří“? Nabízí se možnost poohlédnout se po schopnostech zvířat, jejichž pozitivní účinek na starší lidi – jak bylo působivě popsáno v ostatních kapitolách této publikace – je nesporný a dokázaný. Jak mohou jako „uznávání specialisté na nonverbální komunikaci“ přispět při dorozumívání se s osobami trpícími demencí?

Stav studií týkajících se pozitivního působení zvířat speciálně u lidí s demencí je v současnosti ještě velmi omezený. Dosavadní studie poukazují na to, že se toto působení projevuje především v sociálně komunikativní oblasti. Zde nastává problém, jelikož vztahy a nonverbální komunikace se dají racionálně pouze těžko zachytit, změřit a vysvětlit. Zprávy o zkušenostech s využitím zvířat u pacientů s demencí ovšem hovoří jednoznačně.

Doprovodnými jevy demence bývají poruchy chování (deprese, bludy, strach, agrese apod.), které velmi zatěžují ošetřovatele a často jsou hlavním důvodem pro hospitalizaci. V domovech s dlouhodobou péčí znamenají tyto projevy pro ošetřovatele a ostatní pacienty velký stres. Kromě léčby medikamenty jsou tyto způsoby chování často ošetřovány terapií prostředím. Albert Wettstein z městské lékařské služby v Curychu zjistil, že z používaných terapií, jako je muzikoterapie, procházková terapie, malování, terapie s panenkami atd., je terapie za pomoci zvířat jednou z nejúčinnějších.

Následující příklad návštěvy psa domova pro pacienty s demencí je vymyšlený a shrnuje různá reálná setkání člověka a zvířete. Znázorňuje rozmanité možnosti kontaktu zvířete a člověka při onemocnění demencí.

Pes jde cílevědomě přímo k ženě sedící na židli, která je zcela ponořená do sebe a zdá se být duchem nepřítomná. Nečekaný úsměv na její tváři při pohledu na psa a viditelná radost dává tušit, že svého čtyřnohého návštěvníka poznává. Pravidelná týdenní návštěva zanechala viditelně stopu v její paměti, dává jí pojem o času a určitou strukturu. To přispívá k její orientaci a pocitu jistoty.

Bezstarostně, bez předpokladů, strachu z dotyků a bez zábran vyhledává pes blízkost člověka a opírá se o nohy obyvatelky. Lehký tlak jí dává najevo jeho přítomnost. Díky tělesnému teplu a kontaktu s měkkou srstí se uvolní obličej a držení těla ženy. Cítí se zřejmě dobře a užívá si tělesnou a smyslovou pospolitost, která znamená náklonnost a akceptaci.

Jako reakci na chování psa pokládá jemně ruku na jeho hlavu, ten opětuje dotyk ještě těsnějším přiblížením a očním kontaktem. Čtyřnohý návštěvník našel díky svému autentickému, upřímnému, uctivému a důvěryhodnému chování cestu k pacientce, která těžko navazuje kontakt s lidmi.

Psa neruší pořád stejně věty beze smyslu, nýbrž chápe vzkaz hladící ruky jako láskyplné uvítání a výzvu ke kontaktu. Reaktivní jemné štouchnutí nosem do ruky umožňuje pacientce bezprostředně cítit studený, vlhký čumák psa. Dotyk jako bazální stimulace vzbuzuje pozornost a koncentraci. Starší dáma začíná mluvit se zvířetem svým vlastním jazykem.

Láskyplné „Asco, Asco“ z úst jinak mlčenlivé pacientky platí již dávno zemřelému psovi, kdysi milovanému členu rodiny v dávno minulých dobách. Psovi, který se jmenuje „Bello“, tato záměna nevádí. Řídí se podle radostné nálady. Vynořil se malý kousek biografie ze vzpomínek, které byly považovány za ztracené, jemné vlákno, které mohou uchopit a dále příst lidští terapeuti.

Po něžném naladění následuje aktivita a pohyb: pes aportuje míček a pokládá ho pacientce do klína. Ta rychle pochopí něhou výzvu ke hře plnou očekávání. Žena se směje, sáhne po míčku a hodí jej psovi. V jejím obličejí se odráží spokojenost, opět našla kus svého dřívějšího světa.

Ke konci návštěvy žena psa pečlivě vykartáčuje a podá mu krmení. Její výraz tváře ukazuje, že je hrdá a spokojená, že udělala kus důležité práce.

Příklad shrnuje velké spektrum působení zvířat na osoby s demencí. Zvířata představují mosty ke vzpomínkám, nabízejí úctu a zvedají sebevědomí. Stimulují smysly a nacházejí přístup k pocitům. Ovlivňují emocionální pocit pohody a přispívají k zachování ještě existujících kompetencí. Splňují potřebu tepla, uznání a nalezení smyslu, emočních vazeb a kontaktu. To vše předurčuje zvířata, aby se stala neodmyslitelnými pomocníky při péči o osoby trpící demencí. Jejich schopnosti mohou být využívány rozmanitě a přispívají k realizaci stanoveného cíle – „udržení kvality života a pocitu pohody“.

Velký potenciál intervence za pomoci zvířat spočívá v tom, že může smysluplně sjednotit a kombinovat efektivní a pozitivní účinky výše zmíněných terapeutických metod při práci s pacienty s demencí.

Další vzdělávání přináší kompetence při zacházení s demenčními pacienty, ale při každodenní práci se ne vždy podaří realizovat vše tak, jak bychom si přáli. Přirozené obranné mechanismy ošetřovatelského personálu (spojené s pracovním stresem) často ztěžují vytváření vztahů v běžném životě. Naopak zvířata mají nezatížený přístup k lidem na všech stupních demence, což postižení pacienti pociťují jako setkání beze strachu a bez stresu.

Předpokladem k tomu, aby mohla zvířata plnit svůj úkol, je ovšem – jak už bylo zmíněno jinde – pozitivní postoj člověka trpícího demencí. Zvířata pomáhají jen tomu, kdo je má rád. Tyto informace je možné získat v biografii pacienta a od rodinných příslušníků.

Zvířata v „zahradách pro pacienty s demencí“

Mnoho institucí disponuje zahradami zřízenými speciálně pro osoby trpící demencí nebo se chystají je zřídit. Tyto vnější prostory, uzavřené zvenčí a zevnitř volně přístupné, jsou vytvořeny podle speciálních potřeb osob postižených demencí. Uvědomujeme si, že význam přímého kontaktu s přírodou je u pacientů s demencí stále důležitější. Často jsou tyto zahrady označovány jako „zahrady smyslů“. Zvířata (např. slepice, králíci) mohou být – za předpokladu vhodné infrastruktury – do takovéto zahrady velmi dobře integrována. Stejně jako jsou nezbytnou součástí přírody rostliny, stromy a voda. Ve svém přirozeném prostředí nabízejí možnost pozitivně ovlivnit zdravotní stav a chování v rámci zásad terapie prostředím.

Zvířata jako spoluobytelé na pečovatelských odděleních pro pacienty s demencí

Zkušenosti s kočkami na odděleních pro pacienty s demencí jsou převážně pozitivní (samozřejmě za předpokladu vhodných podmínek pro chov). Ohledně tělesného kontaktu a něžnosti jsou mezi zvířaty nepřekonanou špičkou. Jako „volní spolupracovníci“ na odděleních navazují vztahy podle vlastního uvážení. Jejich jemné smysly je vedou často tam, kde jsou nejvíce potřeba. Chov morčat na odděleních pro pacienty s demencí je ještě málo rozšířen, ale představuje možnou alternativu tam, kde není žádoucí nebo možný chov koček. Přítomnost zvířat dělá radost a oživuje oddělení. Zvířata mohou být navíc využita k aktivizaci (trénink paměti, krmení, udržování kontaktů a vztahů). Je ovšem nezbytné odpovídající ubytování, aby byla zvířata chráněna před nekontrolovanými zásahy obyvatel.

5.6

Zvířata v domově – příklady realizace v běžném životě domova

Barbara Schaererová

Je to potěšující skutečnost: v posledních letech se do pečovatelských domovů a domovů pro seniory ve Švýcarsku stále častěji stěhují zvířata, především kočky, které jsou absolutními favority mezi domácími zvířaty. Pozitivní účinek zvířat – ověřený v mnoha studiích a podrobně popsáný v této publikaci – působivě potvrzují ohlasy ze švýcarských domovů. V roce 2005 jsem provedla anketu ohledně zvířat a chovu zvířat v domovech v 1000 institucích pro seniory. Více než polovina dotazníků (52 %) byla zaslána zpět vyplněná. To ukazuje aktuálnost problému a velký zájem o toto téma. Dotazníky byly zodpovězeny nejrůznějšími profesními skupinami činnými v domovech. Vedení, ošetřovatelé, pracovníci aktivizace a domovní služby se podělili o své pozitivní i negativní zkušenosti se zvířaty v životě domova. Výstižně a rozsáhle je z hlediska nejrůznějších profesních oblastí popsáno, co znamenají zvířata pro obyvatele domovů, ale také, jaké otázky a problémy pro domov přinášejí.

Výsledky studie byly podnětem pro založení odborného pracoviště „Život se zvířaty v domovech“ s cílem poskytnout institucím péče o seniory, které se zajímají o chov nebo využití zvířat v domovech, podporu při jejich individuálních otázkách a problémech. Následující výklady a podněty vycházejí ze zkušeností dosavadního poradenství.

Zvířata v domově – moderní téma

V novinách a časopisech jsou články o zvířatech v domovech velmi oblíbené. Emocionálně dojemné zprávy přispívají – společně s příspěvky v televizi – k velké popularitě a přijetí tohoto tématu u veřejnosti. Asi téměř každý dnes ví, co je to „terapeutický pes“ a co může znamenat pro starší osoby. Zvířata v domovech se stala moderním tématem. Zájem veřejnosti a – s tím spojená – obecná akceptace je velmi pozitivní, má ale i svou problematickou stránku. Protože jsou zvířata „in“ a patří k pokrokovému domovu, vzniká nebezpečí, že budou dělána příliš rychlá a málo promyšlená rozhodnutí. Zvířata v běžném životě domovů jsou výzvou pro každý domov. Řešení je ovšem třeba vypracovat pečlivě a s ohledem na rozmanité otázky. To není vždy jednoduché a předpokládá jak náročné plánování, tak i odborné znalosti o zvířatech a jejich chovu a také možnostech jejich využití (a také o jejich hranicích) v běžném životě v domově. Většinou bývají podceňovány náklady na integraci zvířat do domova a především komplexnost tohoto tématu.

„Zvířata přinášejí do domova život...“

Tento doslova převzatý výrok z mé studie shrnuje výstižně, co znamenají zvířata v domově. Život, který zvířata přinášejí do domova, má mnoho stránek: příjemné a žádoucí, ale také těžké a nepředvídané. Kdo chce mít zvířata v domově, musí si být vědom i odvrácené stránky a dokázat ji akceptovat. Zvířata jsou živé bytosti s vlastními potřebami a individuálním chováním, které se ne vždy řídí představami personálu domova. Zvířata obohacují všední život v domově, ale díky nim je i komplexnější. Zvířata v domově jsou partneři s vlastními nároky a také právy. Pro úspěšnou integraci zvířat je třeba zohlednit stejnou měrou očekávání a zdroje domova, nároky zvířat a také potřeby a možnosti obyvatel a všechny tyto body spojit.

Zvířata v domově: z pohledu instituce

Motivace

Zvířata v domově se vždy týkají nejrůznějších profesních skupin, jako je vedení, domácí služba, ošetřovatelé, pracovníci aktivizace a hospodářství. Jejich zahrnutí do plánování projektu se zvířaty je nezbytné, neboť hlavním předpokladem pro úspěšnou integraci zvířat v domově je motivace všech zúčastněných. Pokud se neberou vážně výhrady, odmítnutí a protesty, jsou dobře míněné snahy odsouzeny k zániku. V každém domově existují mezi zaměstnanci vyhranění příznivci zvířat, ale také skeptici a odpůrci. Většina výhrad se týká problémů s hygienou a pochyb ohledně dalších úkolů a zatížení. Jedna ošetřovatelka to vyjádřila takto: „Jsme tu pro lidi, ne pro zvířata...“. Věcné informace k tématu „zvířata v domově“ stejně jako jasné představy o očekávání zaměstnanců mohou pozitivně ovlivnit motivaci a souhlas. Radost ze zvířat nemůže být vynucená. Zvířata, která díky svým schopnostem mohou přispět k živému běžnému dni v domově (např. podpora pohody a kvality života, získání trvalých zdrojů, aktivace), nejsou prostě „trendy“ a nadbytečné další nabídky, nýbrž důležitá nabídka domova orientovaná na účinek.

Personální zdroje

Zvířata v domově znamenají – kromě ulehčující funkce – další náklady na péči a ošetřování. Stávající personální zdroje znamenají rámec pro plánovaný zvířecí projekt. Osvědčilo se uvádět tyto projekty do chodu po malých krocích, nasbírat zkušenosti s určitým zvířecím druhem a plánovat postupně rozšíření. Náklady, které s sebou zvířata přinášejí, jsou viditelné teprve v praktickém životě. Je škoda, když projekty ztroskotají kvůli nerealistickým odhadům zdrojů a nákladů.

Propojení

Aby mohla zvířata rozvinout svůj velký potenciál, musí být využita v běžném životě domova s ohledem na své účinky. Předpokladem k tomu je, že zvířata žijící v domově jsou vnímána ošetřovateli jako podpora a součást jejich práce. Toto vnímání v mnoha domovech chybí. Zvířata jsou záležitostí domovní služby, která se o ně stará a pečuje. Obyvatelé zvířata navštěvují, pokud to dovolí počasí, další zahrnutí do běžného života se ovšem nekoná. Aby se ze života vedle sebe stal život společný, je nutné vytvořit propojení mezi osobami zodpovědnými za péči o zvířata a ošetřovateli, aktivizací a případně zástupci dalších terapeutických nabídek.

Zvířata v domově: z pohledu obyvatel

Cíle

Jak, pro koho a za jakým účelem by měla být zvířata v domově využívána v běžném životě, aby obyvatelé co nejvíce profitovali z jejich přítomnosti? Tyto centrální otázky stojí na počátku každého projektu se zvířaty. Pro mobilní obyvatele domovů nabízejí zvířata v zahradě podněty k pohybu, aktivitě a pozorování. Realita mnoha domovů je ovšem ta, že v důsledku vysokého věku jsou mnozí obyvatelé již při nástupu do domova více nebo méně odkázáni na péči a jsou imobilní. Ti tráví většinu času na oddělení, jejich životní prostor je velmi omezen. Protože jejich den probíhá relativně stejně, jsou obzvláště závislí na změně a podnětech zvenčí. Kontakty se zvířaty mají v těchto situacích velkou hodnotu. Pro obyvatele imobilní a závislé na péči jsou obzvláště vhodná zvířata uvnitř domova, jako např. kočky nebo morčata. Radost jim udělají i návštěvníci (většinou psi), kteří přicházejí do domova zvenčí, nebo zvířata žijící v domově, jako například králíci nebo slepice, které je možné přinést v přenosné kleci na oddělení s imobilními obyvateli.

Obyvatelé domova pocházející převážně z venkovských oblastí mají podle své biografie často zvláštní vztah k selským užitkovým zvířatům, jako jsou kočky, slepice a králíci. Z této skutečnosti by se mělo vycházet při volbě zvířat.

Zvířata v domově: z pohledu zvířat

Vhodné druhy zvířat

Chtěli bychom mít v domově zvířata – co nám radíte? Tak zní často otázka začátečníků na naše poradce. Spektrum možných zvířat je velké: morčata, ryby, ptáci, králíci, kočky, slepice, ovce, kozy atd. – všechna tato

zvířata mohou všední život v domově obohatit. Každý druh má specifické vlastnosti, schopnosti a účinky, které se vyznačují ve vztazích člověka a zvířete a které jej předurčují pro určité úkoly. Pro dobrou volbu je důležité znát tyto schopnosti, aby se daly cíleně využít podle možností a potřeb obyvatel.

Chov odpovídající potřebám druhu

Pouze zdravá a nestresovaná zvířata, která jsou chována v souladu s potřebami svého druhu, mohou plnit svůj úkol ve službách člověka. Každý zvířecí druh má jiné nároky a potřebuje jiné životní podmínky. Podle toho musí být také k dispozici odborné vědomosti a kompetence k chovu zvířat, k jejich péči a zdravotní prevenci a zcela jasně upravena zodpovědnost za zvířata. V každém domově existují zaměstnanci, kteří doma chovají zvířata a mají odpovídající praktické zkušenosti. Tento zdroj může být využit tak, že tito zaměstnanci dostanou jako součást své práce možnost vzdělávat se o moderním chovu zvířat z literatury a na odborných seminářích a podle toho převzít zodpovědnost.

Využití zvířat

Zvířata, která jsou využívána pro potřeby obyvatel při aktivizaci a v běžném životě v domově – hlazení, krmení, péče či paměťový trénink – plní náročný úkol. Nesmí být proto v žádném případě zneužívána pro dobro člověka. Hranice zvířecího partnera a pomocníka – stres, bránění se, nepříjemné pocity nebo únava – musí být včas rozeznány a respektovány. K tomu je nezbytné školení zaměstnanců pracujících se zvířaty.

Zvířata v běžném životě domova

Zvířata patřící domovu

Zvířata patřící domovu jsou pro domov nákladná, ale zase nabízejí výhodu neustálé přítomnosti. Obyvatelé domova mohou navazovat kontakt volně podle svých potřeb a podle průběhu dne a vytvořit si ke zvířatům trvalý vztah. Také v průběhu péče a při aktivizační terapii mohou být zvířata využívána cíleně a podle potřeb.

Zvířata žijící v domově představují pro instituci zodpovědnost a úkol navíc, který musí být i navzdory turbulentnímu a stresujícímu všednímu dni vždy spolehlivě splněn. Zvířata mohou také onemocnět a potřebují tak zvláštní péči.

Ubikace, ve kterých jsou zvířata ubytována, by měly odpovídat nejen potřebám zvířat, ale také lidí a umožňovat dobrý přístup, neomezený výhled a volný kontakt se zvířaty i pro vozíčkáře. Je třeba vyhnout se mřížím, protože ty znemožňují především u starších lidí s poruchami zraku dobrý výhled. Zvířata v domově jsou také lákadlem pro návštěvníky. „Podle chovu zvířat je možné usuzovat také na zacházení s námi, obyvateli.“ Tato výpověď jedné obyvatelky ukazuje, že chov zvířat je velmi respektován. Hezky upravený, s láskou a rozmanitě strukturovaný výběh je vývěsním štítem pro každý domov.

Návštěvy zvířat

Nejoblíbenějšími zvířecími návštěvníky jsou psi. Rodinní příslušníci, kteří přivedou s sebou psa na návštěvu, nebo týmy terapeutických psů, kteří domov pravidelně navštěvují, poskytují vítanou změnu a nevyčerpatelné téma k rozhovorům. Otevřený postoj domova ve vztahu k návštěvám psů je třeba přivítat, je ovšem podmíněn jasnými pravidly povolených míst pobytu (kavárna, pokoje, zahrada atd.). Téměř v každém domově existují zaměstnanci, kteří vlastní psy a byli by ochotni vzít si je občas s sebou do práce. Jedná se o neocenitelný zdroj pro domov, ovšem pod podmínkou, že jsou psi vhodní a že absolvovali výcvik jako terapeutičtí psi. Pro ochranu psa musí být předem vyjasněny otázky možnosti úkrytu, trvání a četnosti návštěv atd. Bylo by dobré, kdyby byli zaměstnanci, kteří si chtějí udělat výcvik k terapii se psy, podpořeni ze strany domova.

Mobilní návštěvnícké služby s malými zvířaty, jako jsou králíci, morčata nebo slepice, jsou ve Švýcarsku – na rozdíl od Německa – ještě málo rozšířené. Zde je ještě třeba dalšího vývoje.

Zvířata patřící obyvatelům

Přání vzít si s sebou do domova své zvíře naráží v mnoha domovech na skepsi. „Kdo se postará o zvíře, když se bude obyvateli špatně dařit?“ zní jedna z kritických otázek, za kterou stojí pochopitelný strach z dalšího

zatížení. Jaké funkce při péči o zvířata může a chce převzít personál při ubývajících silách majitele zvířete, je na zvážení každého domova. Při rozhodování by se ovšem mělo brát v úvahu, že dodatečné časové a emoční zatížení personálu při rozdělení majitele a jeho zvířete často přesahuje časovou náročnost při péči o zvíře.

Terapeutická zvířata

Pojem „terapeutické zvíře“ v obecném jazyce zdomácněl. Toto označení ovšem bohužel velmi často vyvolává špatné závěry. Zvířata sama nejsou žádnými terapeuti, nýbrž zvířaty doprovázejícími při terapii, cíleně využívanými v terapeutickém prostředí. V pečovatelských domovech a v domovech pro seniory přivádějí aktivizační terapeuti často s sebou vlastní zvířata (většinou psy). Méně rozšířené je využití zvířat patřících domovu při aktivaci, tréninku paměti a při dalších nabídkách terapie, jako je např. snoezelen.

Shrnutí

Téma zvířata v domovech je pionýrskou oblastí, která se ještě musí hodně vyvíjet. Obsahuje mnoho nevyčerpaného potenciálu a poskytuje prostor pro vývoj nových řešení, vhodných pro člověka, zvířata i domovy. Zvířata jsou obohacením života v domově, dělají jej barevnější a radostnější. Nebo – jak bylo vyjádřeno ve studii: „Díky zvířatům se z domova stává opravdový domov.“ Pozitivní a negativní poznámky ke zmíněné studii „Zvířata v domově“ jsou detailně shrnuty na následujících dvou stranách.

Shrnutí pozitivních zkušeností a účinků

Pozitivní zkušenosti (žádoucí účinky)									
Celkový počet zaslaných dotazníků: 542									
	Emoční oblast				Aktivace			Zdraví	
ano	Radost, smích, spokojenost, pocit pohody, štěstí, rozveselení, veselost, útěcha, bezpečí	Změna, zábava, dobrá atmosféra, rozptýlení	Tělesný kontakt, něžnost, vztah, hlazení, náklonnost	Ulehčení vstupu do domova, lepší přivykání	Péče, úkol, zodpovědnost, sebedůvěra, pocit být potřebný, smysl života	Zájem, rozhovory, přístupnost, vzpomínky, vztahy, ukázat pozornost a pocity, pozorovat, zaměstnání, kontakty, struktura dne	Pohyb, aktivita, pohyblivost	Uklidnění, méně léků, uvolnění, vyrovnanost, méně deprese	Dobré zkušenosti při demenci
475	240	118	130	15	115	247	30	112	24
88%	44%	22%	24%	3%	21%	46%	6%	21%	4%
	Celkem emoční oblast Uvedeno 503				Celkem aktivace Uvedeno 392			Celkem zdraví Uvedeno 136	
	Celkem pozitivní zkušenosti / účinky: uvedeno 1 031								

Obecné poznámky k tabulce:

Otázka byla formulována otevřeně, všechny připomínky byly zahrnuty v tabulce podle kategorií: emoční oblast, aktivace a zdraví. Bylo možné označit pouze jednu kategorii nebo více kategorií.

Shrnutí negativních zkušeností a účinků

Negativní zkušenosti (těžkosti, problémy) Celkový počet zaslaných dotazníků: 542													
ano	Zvíře			Instituce							Pro obyvatele / spoluobyvatele		
	Překrmení, zanedbání, trápení	Správný chov zvířat	Chování, zdraví, emise, smrt zvířete, nesplnění očekávání	Práce navíc pro personál, časové zaneprázdnění, plánování	Hygiena, alergie	Odpor personálu vůči zvířatům, nezájem, protesty	Zodpovědnost, přetížení, nemoc/smrt majitele	Náklady	Obyvatelé nedodržují pravidla	Nedostatečná infrastruktura	Odpor/strach spoluobyvatele	Oddělení od zvířete	Žárlivost/hádky
335	39	18	80	68	99	26	91	20	8	5	83	6	17
62%	7%	3%	15%	13%	18%	5%	17%	4%	1%	1%	15%	1%	3%
	Celkem problémová oblast zvíře Uvedeno 137			Celkem problémová oblast instituce Uvedeno 317							Celkem problémová oblast spoluobytelé Uvedeno 106		
Celkem negativní zkušenosti/problémy: uvedeno 560													

Obecné poznámky k tabulce:

Otázka byla formulována otevřeně, všechny připomínky byly zahrnuty v tabulce podle kategorií: emoční oblast, aktivace a zdraví. Bylo možné označit pouze jednu kategorii nebo více kategorií.

5.7

Krátkodobá terapie za pomoci zvířat u dětí a mládeže

Ingrid Stephanová

V našem „Institutu pro sociální učení se zvířaty“ využíváme již 14 let jako pedagogické průvodce při pedagogické a terapeutické práci psy, domácí i užitková zvířata. Zatímco domácí zvíře je považováno za člena rodiny, užitková zvířata, jako jsou krávy, ovce, prasata nebo drůbež, jsou vnímána spíše jako objekty. Plachý charakter, který projevují užitková zvířata v intenzivním chovu, takovému chápání napomáhá. Ovšem chov odpovídající charakteru zvířat představuje základní předpoklad pro dobrou a úspěšnou práci se zvířaty, neboť pouze vyrovnaná zvířata mohou dobře spolupracovat a neprojevují žádné agresivní chování. Naše zvířata žijí všechna ve stádě, mají po „práci“ vždy možnost jít na pastvu na velkém prostoru a zde najdou odpovídající vyrovnání. Institut nevyužívá zvířata zpravidla častěji než třikrát týdně – tak se vyhneme jejich přetížení.

Zvířata vytvářejí prostor pro získávání zkušeností, ve kterém mají děti, mládež i dospělí možnost samostatně se učit, budovat si sebevědomí a navazovat a vytvářet kontakty. Se zvířaty mohou navazovat kontakt různým způsobem, mohou je pozorovat, hladit, starat se o ně atd.

Při naší práci klademe hlavní důraz na zohlednění pracovního způsobu orientovaného na smysly, respektive na vnímání. Konkrétně to znamená, že poskytujeme dostatek prostoru, aby člověk nejprve pochopil zvíře v celé jeho rozmanitosti. Svým autentickým charakterem vytvářejí zvířata atmosféru, ve které může růst důvěra. Při zacházení se zvířaty jsou rozvíjeny vlastnosti, jako je zodpovědnost a spolehlivost. Zvířata dávají jasné signály, a tím i přímé hranice.

Se stoupající důvěrou ke zvířeti a k sobě samému při zacházení s nimi nabízíme dětem, mládeži i dospělým stále více možností dalšího rozvoje, ať už se jedná o uvolňující cvičení a nácvik vnímání na oslovi, při vzájemném vedení nebo při péči o zvířata. Díky vysokému motivačnímu charakteru zvířat spolupracují děti a mládež většinou koncentrovaně a společně se spolužáky přebírají zodpovědnost. Při tom si vzájemně pomáhají při zacházení se zvířaty. Kromě toho získá zvíře v rámci školní a (speciální) pedagogické práce zvláštní hodnotu jako doplněk učitele a vychovatele. Navázat vztah se zvířaty je často jednodušší.

Tento „efekt“ má velký význam, neboť cílem práce se zvířaty je přenést tyto pozitivní zkušenosti na ostatní oblasti života. Zvířata představují pro mnoho lidí užitečného partnera. Mohou mít vliv na jeho vývoj v nejrůznějších oblastech.

Krátkodobá terapie v našem institutu umožňuje dětem a mládeži s různými potřebami navázat kontakt a vztah se psy, domácími i užitkovými zvířaty. Z pozorování vyplývá, že děti jsou již během terapie a především po ní otevřenější a pokoušejí se více vyjadřovat verbálně. Efekty terapie u dětí s autistickými rysy a/nebo s duševním postižením, které pozorujeme během terapie s užitkovými zvířaty, jsou větší pozornost, napodobování zvuků, lepší možnost oslovení, častější iniciace sociálních kontaktů a lepší samostatné zvládnutí motorických a jazykových úkolů.

Terapeut při tom zaujímá postoj „nevědění“. Terapie se nezaměřuje na problém nebo nedostatek, nýbrž terapeut podporuje klienta při jeho individuálním hledání řešení a pomáhá mu tam, kde to právě potřebuje. Zvířata jsou při tom k dispozici jako podpora a doprovod.

Při krátkodobé terapii se jedná o týdenní terapii se psy, domácími a užitkovými zvířaty. Využívány jsou různé druhy zvířat, jako například psi, poníci, osli, krávy, miniprasátka, ovce, kozy, králíci, morčata, slepice a husy. Ošetřovatelský tým se skládá ze specialistů z oborů sociální pedagogiky, psychologie, ergoterapie a tréninku zvířat.

Od roku 2003 nabízí „Institut pro sociální učení se zvířaty“ ve Wedemarku u Hannoveru krátkodobou týdenní terapii. Z četných studií vyplývá, že setkání se zvířetem má na člověka pozitivní účinek a mimo jiné podporuje sociální kontakty, emoční vazby a nonverbální komunikaci. Právě u dětí s poruchami komunikace a kontaktu má setkání se zvířetem velké výhody. Zvíře přebírá při terapii funkci ledoborce a vytváří téměř hravě žádané efekty. Díky hlazení jsou podporovány a trénovány hmatové podněty, při ježdění na koni rovnováha nebo při péči o zvířata a zacházení s nimi schopnost koordinace.

Díky různým druhům a charakterům zvířat získává práce zvláštní kvalitu. Dítě má možnost si vybrat zvíře, které se hodí k jeho charakteru. Není tak odkázáno na určitý druh zvířete, nýbrž si může vybrat mezi různými druhy. Navíc může dítě navázat kontakt se zvířaty, která u něj před terapií v běžném životě možná vyvolávala strach, během terapie ale mají docela jiné účinky.

Krátkodobá terapie je zaměřena především na rodiny s dětmi a s mládeží, které vykazují vysoký stupeň poruchy komunikace a kontaktu. Tyto děti mají velmi omezenou schopnost sdělovat své dojmy okolnímu světu a z terapie za pomoci zvířat mají velký užitek. Pro dospělé nabízí Institut pro sociální učení se zvířaty také individuálně vytvořenou krátkodobou terapii.

Průběh krátkodobé terapie

První den dostanou rodiny možnost poznat zvířata v institutu, seznámit se s terapeutickým týmem, prostředím a ostatními rodinami.

Během následujících dní se dopoledne na pozemku institutu konají terapeutické jednotky v délce 45 minut pro každé dítě. Výběr zvířat závisí na druhu postižení a charakteru dítěte. Během těchto terapeutických jednotek se rodiče a sourozenci zdržují na pozemcích institutu a podle svého přání mohou také navázat kontakt se zvířaty.

Odpoledne je volně k dispozici rodinám. Tým institutu nabízí dvouhodinové organizované hlídání dětí ve vlastním areálu. Zde jsou prováděny různé aktivity, většinou se zvířaty. Tuto nabídku mohou využít jak postižené děti, tak jejich sourozenci. Využití hlídání dětí záleží na svobodném rozhodnutí rodičů. Rodiče mohou být během těchto dvou hodin také se svými dětmi, nebo samostatně něco podniknout. Tým je kdykoli k dispozici v případě otázek a individuálního poradenství.

Odpoledne a případně i večer je terapeutický tým k dispozici pro intenzivní rozhovory. Během terapeutických lekcí dětí se zvířaty jsou denně nahrávána videa a rodiče jsou zváni se na ně podívat společně s terapeutem a hovořit o nich. Večery také slouží k výměně zkušeností s ostatními rodinami.

Kromě terapeutických jednotek pro děti, mládež nebo dospělé má velký význam také práce s rodiči. Krátkodobá terapie slouží také k tomu, aby bylo rodičům umožněno poznat své dítě v příjemné atmosféře připomínající dovolenou a utvořit si při tom jiný úhel pohledu. Často není pro rodiče možné najít čas pro sebe a podniknout něco jako pár. To je určitým způsobem umožněno při odpoledním hlídání dětí a jejich sourozenců. Stejně tak je zaručena výměna zkušeností s ostatními rodiči.

Po skončení krátkodobé terapie obdrží všechny rodiny filmovou a fotografickou dokumentaci týdenního pohybu svých dětí. Společně s terapeutickým týmem se hledá pro dítě další zařízení, které je v místě bydliště a kde se pracuje se zvířaty.

5.8

Zvířata v domově – od nápadu až po realizaci

Stephen Luchsinger

Dům pro seniory v Gehrenu byl vystavěn v roce 1974 a nachází se v obci Erlenbach blízko u Curychu mezi vlakovou tratí a ulicí Seestrasse. K našim hlavním úkolům patří podpora života a bydlení na všech stupních péče. Integrovaný bazén také zajišťuje setkávání se školními třídami, matkami s dětmi a s dalšími externími skupinami seniorů a návštěvníků.

Radost a humor, smysl života a spokojenost se životem společně s náklonností, blízkostí a pocitem bezpečí jsou hodnoty, které jsou jak pro obyvatele, tak pro zaměstnance centrálním bodem. Realizace výběhu pro zakrslé kozy se měla stát užitečným experimentem, přispět k obohacení na cestě k realizaci těchto hodnot, a tím ještě více zlepšit kvalitu života a setkávání v našem domově. Následující dvě přísloví naznačují, proč jsme se rozhodli pro zakrslé kozy:

„Když se nudíš, kup si kozu.“

„Kozu se podobá lidskému srdci, oba rádi skáčou.“ (africké přísloví)

Příprava projektu a výchozí situace

Nápad chovat v domově zvířata byl probírán a připravován s obyvateli a se zaměstnanci již mým předchůdcem Richardem Züslim (vedoucí domova) v roce 2005. Úryvek z časopisu domova č. 1/2006 nám poslouží jako krátké ohlédnutí:

Během dvou minulých setkání obyvatel byla hlavním tématem zvířata. Otázky byly: Na co je třeba dbát? Jaké existují možnosti? Co hovoří proti? Co pro? Na počátku stál terapeutický pes „Polo“ a jeho malý průvodce „Benji“. Trix Schaufelbergerová z Chamu předvedla přítomným, co se vše dá dělat s takovým dobře vychovaným psem.

Jedna obyvatelka se nabídla jako dobrovolnice a lehla si do připravené postele. Rychle bylo přineseno prostředadlo a již si mohl „Polo“ lehnout vedle ní. Paní Schaufelbergerová také ukázala, jak psa vybavit ponožkami, aby jeho dráčky nezpůsobovaly škrábance. Ke konci představení s hrůzou zjistila, že pro další umělecké kousky došly pamlsky. Lišák „Polo“ si v nestřeženém okamžiku sám vybral všechny připravené odměny najednou. Také zaměstnanci byli udiveni, když viděli, že i pro ležící osoby je návštěva terapeutického psa kdykoli bez problémů možná. Většina přítomných byla po působivém představení zajedno, že by se v budoucnosti měly umožnit návštěvy terapeutických psů.

Ale jak by to vypadalo se stálými hosty? Může to dobře dopadnout, když bude mít někdo psa jako spoluobyvatele? Jaký je názor na kočky, ptáky nebo rybičky? Během druhého setkání obyvatel se detailně hovořilo o výhodách a nevýhodách různých druhů zvířat a plemen.

Názory byly tak rozmanité, že je těžké je zde zredukovat do několika vět. Velkou roli hrají osobní záliby, takže musí být nalezeno řešení pro každý jednotlivý případ. Všichni se shodli v tom, že nikdo nechce stále štěkající psy. Je třeba ovšem zohlednit nejen stanovisko lidí, ale také potřeby zvířat (krmení po libosti, nechtěné potomstvo atd.). Jeden obyvatel vyprávěl o návštěvě jednoho domova v kantonu Aargau. Tam se po počáteční skepsi rozhodli uskutečnit pokus s domácí kočkou. Od té doby by nikdo nechtěl být bez ní. Obyvatelé se shodli na tom, že bychom to mohli

při nejbližší příležitosti provést jako pokus – např. když se bude chtít někdo nastěhovat se zvířetem nebo když se s pomocí zaměstnanců skupina obyvatel rozhodne starat o zvíře.. „Pokus“ znamená, že při rozhovoru s obyvatelkami a obyvateli bude třeba stanovit, jak bude v případě potřeby pokus pokračovat, jestli bude přerušen nebo pozměněn.

Informovanost a přípravná fáze

Tento pokus na sebe nenechal dlouho čekat. V dubnu 2006 nastoupila do našeho domova nová obyvatelka, která si chtěla s sebou vzít svoji kočku. Ta žila celý život jako pokojová kočka, 14 let nevyšla z bytu a její chov nebyl nijak komplikovaný. Po důkladné přípravě a uzavření „Smlouvy o chovu zvířete v domově“ (viz příloha) s obyvatelkou a její rodinou se obě dvě počátkem června nastěhovaly. Na novém místě ovšem kočka změnila své chování. Začala lézt po fasádě a velmi zvědavě zkoumala všechny prostory. Její výlety vedly od pokojů obyvatel přes jídelnu až dolů do sklepních prostor. Její majitelka ji neustále hledala. Následně bylo často nutné uklidňovat spory s ostatními obyvateli. Na druhou stranu byl zdravotní stav obyvatelky tak labilní, že krmení kočky a péči o ni museli převzít zaměstnanci, ačkoli to měli podle smlouvy dělat rodinní příslušníci. K tomu se ještě přidala skutečnost, že právě na jejím patře bydleli obyvatelé s odporem ke kočkám. Navíc kočka rozškrábala na několika místech koberec na chodbě, což vedlo k nebezpečí zakopnutí pro ostatní obyvatele. Stres byl jak pro obyvatelku, tak pro zaměstnance příliš velký, takže experiment byl přerušen a zvíře muselo zpět k rodinným příslušníkům.

Ale byly nasbírány i pozitivní zkušenosti se zvířaty. Kuřátka a zajíček během Velikonoc spolu s pravidelnými návštěvami terapeutického psa od ledna 2008 byli obyvateli i zaměstnanci přijati s nadšením a pochybnosti z „nevydařeného“ pokusu s kočkou před rokem zcela rozptýlili. Nejdůležitějším poznatkem z „kočičího pokusu“ byla skutečnost, že u „stálého hosta“ by měl hlavní zodpovědnost za zvíře raději převzít domov a že do chovu by měli být zapojeni vhodní obyvatelé – samozřejmě s podporou personálu. Tyto zkušenosti měly přispět k tomu, aby mohl být úspěšně uskutečněn níže popsany projekt se zakrslými kozami.

Organizace projektu

Původní myšlenka, že by bylo možné vytvořit ve vnitřním dvoře našeho domova pro seniory ubikaci pro zakrslé kozy, byla nabídnuta vedením domova k diskuzi již na jaře 2007 v provozní komisi. Projekt byl odsouhlasen. Integrace ještě zdatných obyvatel do péče o zvířata, pozitivní působení na obyvatele s demencí nebo s depresí, podpora setkávání člověka a zvířat a mladých a starých v okolí ohrady – to byly přesvědčivé argumenty pro realizaci. Komise zadala zakázku vytvořit plány, sehnat nabídky, vyjasnit financování, upravit kompetenci za chov zvířat a naplánovat integraci projektu do konceptu aktivizace a veřejné práce (srovnej kontrolní seznam v příloze).

Pro organizaci a realizaci projektu byla vytvořena pracovní skupina skládající se z jednoho člena provozní komise (stavební rezort), ředitele domova (vedoucí projektu), technického ředitele (stavební realizace), domovníka (chov zvířat / hygiena) a aktivizační terapeutky (kontakt s obyvateli, realizace všedního dne a terapeutické aspekty). Tak bylo možné pokrýt všechny důležité aspekty plánování, provedení i trvalého provozu projektu odpovídajícími odborníky. Od externího vedení projektu se upustilo, neboť ředitel domova přinesl zkušenosti ze svého prvního povolání jako agronom Švýcarské vysoké technické školy s titulem dipl. Ing. a domovník sám dříve choval kozy. Důležité poznatky k chovu a stavebním záležitostem nám dodal také zámečnický mistr, který dlouhou dobu pracoval jako poradce u Curyšské ochrany zvířat. Prostřednictvím zaměstnání aktivizační terapeutky od 1. ledna 2008 na 70 % bylo možné zahrnout také nejdůležitější aspekty pro tvorbu všedního dne se zvířaty.

Cíle projektu

- Zakrslé kozy jsou vždy přátelské a zvědavé. Podněcují sociální kontakty mezi obyvateli, zaměstnanci a různými skupinami návštěvníků. Vytvářejí mosty mezi generacemi.
- Zakrslé kozy přinášejí do všedního dne změnu. Je možné je pozorovat, poskytují téma k rozhovorům a nabízejí rozmanité možnosti zážitků.

- Jsou možné emocionální zážitky prostřednictvím blízkosti a hlazení koz. Kontakt se zvířaty má velký účinek na srdeční oběhový systém, a tím i na celkový pocit pohody. Obyvatelé s demencí a depresemi mohou při doprovázených setkáních s kozami zažít napínavé a obohacující zkušenosti.
- Vhodní obyvatelé domova jsou zahrnuti do péče o zakrslé kozy (adopce zvířat). Mohou poskytnout také své znalosti. Je podporován pocit ochrany a „toho, že jsem ještě potřebný“. Pociťování zodpovědnosti se zvyšuje a je podpořena větší spokojenost se životem.
- Získání nových vědomostí o zvířatech má pozitivní účinky na paměť. Jsou reaktivovány vzpomínky a zážitky se zvířaty, která kdysi obyvatelé chovali.

S těmito cíli projektu vzniká směs dvou základních metod práce za pomoci zvířat. Metoda „volného setkávání“ slouží jako základ pro intenzivní realizaci „metody útočiště“. Na jednu stranu je zahrnut do péče o kozy obyvatel, který kdysi sám choval kozy, a na druhou stranu podporuje aktivizační terapeutka cíleně setkávání mezi obyvateli upoutanými na invalidní vozík, dementními a depresivními obyvateli. Za tímto účelem je část ohrady opatřena bezbariérovým vstupem. Při těchto setkáních jsou jistě využity i jednotlivé aspekty „metody mostu“.

Předpoklady pro uskutečnění projektu

Abychom si udělali realistický obrázek o nutných předpokladech, navštívili členové projektové skupiny již existující zařízení pro zakrslé kozy v centru pro seniory v Curychu-Höngg. Zde jsme získali důležité tipy ohledně velikosti a uspořádání stáje, o druhu oplocení a také tipy týkající se krmení a chovu. Aby se mohlo konat hodně setkání a zážitků s kozami, je třeba trvalé aktivní účasti – od vedení domova přes zaměstnance až po obyvatele a návštěvníky. Také naše aktivizační terapie hraje významnou roli, aby si domov zvykl na mnoho možností terapie a realizace všedního dne za pomoci zvířat. Vždy podle konstelace týmu a podle časového rozpočtu, který bude k dispozici, se podaří realizace. Při nedostatečném zapojení do běžného života domova ovšem hrozí nebezpečí, že se ze zařízení pro zvířata stane pouhé vedlejší jeviště, které je ještě spojeno s prací pro tým. Důležité je také dobré informování sousedů, aby se předešlo možným stížnostem.

Nejlepší základ pro naši přípravu znamenal kontakt s výzkumnou stanicí pro kozy a zakrslé kozy ve Wyssachenu (www.zwergziegen.ch). Pořídili jsme si také odbornou příručku „Zwergziegen, der grosse Ratgeber“ („Zakrslé kozy, velký rádce“) od Marianne Brunnerové; zde jsou uvedeny detailní informace o různých aspektech chovu koz. Knihu je možné zakoupit i prostřednictvím webových stránek výše jmenované výzkumné stanice.

Protože v našem areálu nebyla k dispozici žádná větší souvislá travnatá plocha, rozhodli jsme se pro oplocení rohové plochy ve vnitřním dvoře domova zarostlé keři, stromy a břechtanem. Ohrada je viditelná z jídelny, z bazény a z balkonů našich obyvatel a je umístěna bezprostředně vedle zahradní kavárny a různých venkovních možností k sezení. Jako optimální možnost na šplhání se pro kozy nabízí velká kamenná kašna, která zároveň garantuje potřebnou pitnou vodu v letních měsících.

Protože složení flory je velmi rozmanité a v areálu se nacházejí také čtyři tisy, byl velmi důležitý toxikologický posudek. Webové stránky Institutu pro veterinární farmakologii a toxikologii univerzity Curych³³ spolu s odpovídajícími německými webovými stránkami³⁴ poskytují detailní informace o rostlinách, které jsou pro kozy jedovaté. Podle těchto údajů byl pozemek překontrolován a dohodnuto odstranění tisíců a konvalinek, které představují pro kozy smrtelné nebezpečí.

Na doporučení mnoha chovatelů jsme se rozhodli pro tři zakrslé kozy, protože kozy jsou stádová zvířata. Dva kastráti a jedna kozička jsou pro nás ideálním řešením, protože nechceme v první řadě odchovávat mláďata, nýbrž nejdříve nasbírat obecné zkušenosti s chovem koz. Pokud bychom někdy v budoucnosti zatoužili po potomstvu, není problém pronajmout si na měsíc kozla. Výběr zvířat pro nás byl proto důležitým aspektem pro úspěch projektu. Zvířata měla být všechna ze stejného chovu a ještě mladá, aby si rychle zvykla na nové prostředí, na své ošetřovatele a na plánované terapie.

Na webových stránkách výzkumného ústavu pro zakrslé kozy jsme zdarma umístili inzerát. Tak jsme dostali kontakt na Petera Schoepfera z Brig. Peter je zakládajícím členem Zájmové společnosti zakrslé kozy, redaktor

³³ www.clinitox.ch

³⁴ www.botanikus.de

časopisu „Tierwelt“ a dlouholetý chovatel. Ve svém stádě měl pro nás požadovanou kombinaci. Zvířata nám byla předána se značkou v uchu, doprovodnými dokumenty a s dokladem původu od Zájmové společnosti. Velmi důležité také bylo, že jeho chov byl negativní na CAE (infekční artritida a encefalitida koz) a zvířata byla před přivezením odčervena.

Protože zakrslé kozy jsou královnami útěků, musí se počítat také s tím, že by domov musel uhradit případnou jimi způsobenou škodu. A protože v bezprostřední blízkosti domova leží vlaková trať a hlavní silnice, mohla by být výše škody vysoká. Proto jsme si opatřili u naší pojišťovny potvrzení, že tyto škody budou hrazeny z našeho pojištění.

Sousedé byli před začátkem stavby písemně informováni o projektu a vedení domova přislíbilo informovat i o dalších detailech. Dva sousedé tuto možnost využili. Pochybnosti se týkaly především možného zápachu (koz a hnůj v létě). Hnůj je vázán hašeným vápnem a pravidelně odvážen. Kastráti na rozdíl od kozlů nemají žádný intenzivní zápach. Počáteční pochybnosti se podařilo během rozhovorů nakonec rozptýlit. Obyvatelé, zaměstnanci a rodinní příslušníci byli počátkem roku 2008 také informováni o nadcházejícím projektu, o jeho smyslu a významu, o průběhu stavebních prací a o financování. Ohlas ze všech stran byl pozitivní. Všichni radostně očekávali samotnou realizaci.

Koncept financování

V červenci 2007 nabídlo zámečnictví Burg odhad nákladů na stáj a odpovídající ohrazení areálu včetně projektového poradenství ve výši 19 900 CHF. V říjnu byla poslána žádost o financování nadaci Hatt-Bucher, která byla v prosinci 2007 schválena. Nadace podporuje a financuje menší i větší projekty v oblasti péče o seniory, které buď „zmírňují utrpení“ nebo „přinášejí radost“. Na tomto místě jménem našich obyvatel, našich spolupracovníků a provozní komise za tento velkorysý dárek nadaci Hatt-Bucher děkujeme.

Při plánování a získávání detailních nabídek jsme bohužel zjistili, že pokácení tisíců a s tím spojená další úprava terénu přinesou další náklady. Navíc jsme zapomněli na zásobování elektrickým proudem pro osvětlení stáje v zimě. Tak jsme museli zažádat o další kredit u nadace Hatt-Bucher. Ukázalo se, že plánování proto musí být vyjasněno včas se všemi detaily předtím, než se podají žádosti o financování. Nadace Hatt-Bucher schválila dodatečný kredit ve výši 5 100 CHF. Velkorysý celkový příspěvek nadace tak činil 25 000 CHF. Podle počtu zvířat, velikosti areálu a složení flóry je třeba počítat s náklady na infrastrukturu mezi 20 000 a 35 000 CHF.

Ohledně časové náročnosti práce je třeba počítat s asi půlhodinou denně. To odpovídá pracovnímu úvazku 10%. Náklady na zvířata, jako je krmení, veterinář a další náklady, činí mezi 3 až 5 CHF na den. Tato částka byla započítána do aktivizačního rozpočtu pro rok 2008. Za pořízení tří koz je třeba počítat s náklady ve výši 400 až 500 CHF. Ty byly financovány z naší bazarové pokladny.

Realizace

Stavební práce započaly koncem března 2008 a uprostřed května byly podle plánu ukončeny; 20. května se mohli nastěhovat naši noví roztomilí „spoluobytelé“ do svého nového domova a zvyknout si na něj, na zvědavé diváky i na své ošetřovatele.

Aby projekt byl podle své hodnoty známý i u veřejnosti, spojili jsme křest zařízení pro kozy se dnem otevřených dveří, během kterého jsme chtěli představit projekt i s obrazovou výstavou. Samozřejmě nemohla chybět soutěž o jména pro veselou trojici. Na akci jsme pozvali také místní tisk, který se postaral o nutnou publicitu.

Doufáme, že se projekt vydaří, a našim obyvatelům, zaměstnancům a návštěvníkům přejeme hodně radosti.

5.9

Srovnání terapie za pomoci zvířat

Silvia Zeberliová

Spolupracujeme úzce s terapeuty, ošetřovateli a lékaři. Pes působí jako spojovací článek mezi všemi zúčastněnými. Výhoda zvířete spočívá v tom, že k němu lidé mají často více důvěry než k jinému člověku. Pes nemá ani předsudky ani požadavky. Psi dokáží svůj protějšek rychle a důkladně „přečíst“, protože dávají pozor spíše na řeč těla než na slova. To pomáhá ošetřovatelům při často těžkém navazování kontaktu s pacientem. Proto tam, kde selhávají konvenční metody, komunikují naši vycvičení psi.

Terapie s dětmi

V oblasti léčebné pedagogiky může pes při mnoha terapeutických situacích děti nenápadně motivovat. Děti se tak necítí pod tlakem a spolupracují, aniž by si všimly, že terapie již dávno začala. Tak jsou například prováděny náročné pohyby, protože dítě by tak rádo ještě jednou hodilo psovi míček. Při níže uvedených nemocech mohou psi působit jako dobří prostředníci mezi pacienty, lékaři, terapeuty a ošetřovateli.

Autismus:

Autistické děti nedokáží rozumět ani gestům ani slovům. Stahují se zpět do svého vlastního světa, to znamená, že se izolují. Během terapeutické hodiny s autistickým dítětem jsem zažila, jak moje fena sama od sebe navázala kontakt s dítětem tím, že si k němu prostě lehla. Čekala, dokud ji dítě nepohladilo, a tak nenavázalo tělesný kontakt. To bylo začátkem pro další kontakt.

Afázie:

Slovo pochází z řečtiny a znamená asi tolik co „ztráta řeči“. Ovšem nemusí se vždy jednat o úplnou ztrátu řeči. Afázie je spíše porucha řeči s různými stupni postižení. Během terapie jsem zažila, jak takové dítě komunikovalo nejprve prostřednictvím psa nonverbálně a o něco později pouze jedním slovem. Například začalo dávat psovi povely. Ve spolupráci s jeho logopedkou se na tomto základě dalo stavět.

Agrese:

S agresivními poruchami sociálního chování se pojí celá řada symptomů, které se často objevují společně. Chceme-li se vyhnout agresivním poruchám, musí být vytvořeny takové podmínky, aby dítě nemělo žádný důvod k agresi. To znamená, že úkoly musí být jasně stanoveny a práva i povinnosti jasně definovány. Často je účinné dítě aktivně zapojit a pomáhat mu při uskutečnění nápadů.

Deficit pozornosti / hyperaktivita:

Označení deficit pozornosti / hyperaktivní porucha má zdůraznit, že se jedná primárně o poruchu pozornosti. Hyperaktivita se k tomu může přidat podle charakteru poruchy. Zažívám stále znovu, jak se účastníci v nekontrolovaných situacích díky přítomnosti mého psa uklidňují a jsou pozornější. Pes tedy často přítomné „zbavuje stresu“ a uklidňuje je. Již často si například chtěl učitel nechat mého psa, protože školní třída, která se jinak chovala jako „pytel blech“, se po objevení psa uklidnila. Děti se při tom učí brát ohledy na ostatní.

Trisomie 21 (Downův syndrom):

Ve většině případů vzniká trisomie při dělení vaječných nebo semenných buněk. Vnějšími charakteristickým znakem je zpoždění motorického vývoje a velmi individuálně vyhraněné snížení inteligence. Kromě toho se často objevují srdeční vady, změny v traktu žaludku a střev, poruchy vidění a sluchu nebo leukémie. V minulosti byly duševní schopnosti těchto dětí podceňovány. Děti s Downovým syndromem často udivují svou schopností učení. Tento potenciál se dá mimořádně dobře využít pro duševní i tělesné aktivity s našimi psy.

Mutismus:

Mutismus je definován jako komunikační porucha. Při tom se jedná o dočasné, částečné nebo kompletní nemluvení při intaktních sluchových a řečových orgánech spolu s ukončeným vývojem řeči. Příčinou mohou být mimo jiné těžká traumata a nezvládnuté duševní konflikty. Při setkání s mutistickým dítětem je potřeba citlivý přístup vhodného psa, který může být dobrým průkopníkem na cestě vyřešení problému s odbornou pomocí.

Děti s poruchou zralosti mozku:

Příčinou je mozek neodpovídající svou zralostí stáří dítěte v důsledku vývojových zpoždění. Následky se ukazují jako zpoždění při vývoji a poruchy chování. Pokud se s našimi psy setkáme s dětmi s poruchou zralosti mozku, můžeme často zažít taktilní obrannou reakci. Aby byl zážitek pro dítě pozitivní, je velmi důležité znát správné zacházení s těmito dětmi. Je zde třeba hodně citu ze strany psa i jeho průvodce.

Sexuální zneužívání:

Na základě duševní i tělesné nadřazenosti dospělých je využívána pozice moci a závislost. Při terapii je třeba hodně trpělivosti a pozorovacího talentu průvodce psa, aby rozpoznal případné znaky obranné reakce. Ale i pes signalizuje jasně, kde jsou hranice. Pozorují stále znovu, jak citlivě nám zvířata signalizují možnost pomoci. Obavy (i naučené) mohou být sníženy nebo zcela odstraněny navázáním důvěry a správným chováním. Při tom je pes velkou pomocí, protože je člověkem často chápán jako spolehlivý partner.

Terapie pro lidi s postižením

Cílem terapie může být například uvolnění křečí. Lidé jsou motivováni k tomu, aby se hýbali a překonali strach. To vede k posílení sebevědomí, ke zvýšení schopnosti koncentrace nebo odstranění stresu. Lidé často po terapii získají zpět kus kvality života.

Lidé v kómatu a ve vigilním kómatu:

Lidé ležící v kómatu nebo ve vigilním kómatu se kvůli vnitřním i vnějším podmínkám nacházejí v extrémní životní situaci. Společnost upírá těmto těžkým pacientům jakoukoli komunikativní kompetenci. Pokud spojujeme komunikaci s řečí, tak to tak může být. Komunikace je ovšem více než jen mluvení. To vidíme nejlépe, pokud pozorujeme komunikaci našich psů. Relevantní komunikace se nezakládá pouze na verbálních zvucích. Významnější je zde řeč těla. Komunikace na nonverbální úrovni není receptem na to, jak probudit postižené z kómatu nebo z vigilního kómatu. Ale slouží k oživení mezilidských vztahů. V této citlivé řeči těla je můj pes daleko přede mnou. Mám velký respekt před tím, jak reaguje mnohem rychleji a zásadněji než já.

Psychické nemoci:

K nim počítáme deprese, mánie, schizofrenii a specifické poruchy osobnosti. Při terapii těchto nemocí je třeba vědět hodně o symptomech a chování. Také zde najde pes se svou velkou schopností hodně možností, jak být motivátorem k nalezení životních struktur a radosti ze života.

Tělesné postižení:

Díky tréninku se psy je možné uvolnit ztuhnutí. Také různé obavy je možné díky důvěře k psovi změnit na jistotu. Pes motivuje k mluvení a k pohybu. Tím je podporována hrubá i jemná motorika a jsou využívány zbývající zdroje.

Shrnutí

Hlavním předpokladem pro využití terapeutických psů je dobrý výcvik. To platí jak pro psy, tak pro jejich průvodce. Kromě toho musí mít průvodci psů dobré nervy, trpělivost, pozorovací talent a znalosti validace. Průvodce a jeho pes tvoří sehraný tým. Dobrou spoluprací se zodpovědnými osobami z péče a ošetřovatelství usilujeme o vysokou kvalitu. Pečovatelský domov a domov pro seniory Stammertal v Oberstammheimu podporuje psí tým například tím, že zaměstnanci domova po každé návštěvě psů obyvatele pozorují a písemně zaznamenají sledované změny. Zprávy potvrzují pozorování, že terapie za pomoci zvířat představuje posílení a urychlení běžné aktivizace a terapie.

5.10 Zvířata v domovech – důležitý je správný chov

Eva Waiblingerová

Vědecky to sice ještě není podloženo, ale zkušenost ukazuje, že zvířata mají pozitivní účinky na člověka pouze tehdy, pokud se sama cítí dobře. Toho můžeme dosáhnout jen tehdy, když budou zvířata chována v souladu se svými požadavky a když s nimi budeme zacházet šetrně. To ukazuje následující příklad:

Příklad z praxe

Stefan Thalmann z Bio-Erlebnisbauernhof Hatti v blízkosti města Spiez zjistil před více než deseti lety, že děti s poruchami chování zacházejí velice hrubě s morčaty, která jsou chována v malých klecích. Jednou dokonce došlo k úmrtí zvířete, protože děti mohly zvířata kdykoli vyndat a nosit s sebou a při tom jim zvířata i upadla. Postavil tedy morčatům rozsáhlou ubikaci. Děti si nyní nemohly jen tak jednoduše vzít zvíře, kdy se jim to hodilo, ale musely si důvěru morčat nejdříve zasloužit pravidelným krmením, mluvením se zvířaty a klidným sezením vedle výběhu. Nyní se mohla zvířata sama rozhodnout, jestli chtějí navázat kontakt, nebo ne. Je to určitě mnohem pozitivnější zážitek, když morče přijde samo od sebe, než když si ho člověk prostě jen tak vytáhne. Teprve díky správnému chovu začaly děti se zvířaty navazovat vztahy, nebo dokonce přátelství. Naučily se zvířata a jejich samostatnost respektovat. Chov v souladu s potřebami zvířat a šetrné zacházení jsou tedy základem pozitivního terapeutického účinku zvířat – nejen u dětí!

Z hlediska ochrany zvířat nesmí být umožňovány při terapeutickém využití zvířat žádné kompromisy na účet zvířat. Vždyť jsou tato zvířata využívána, člověk od nich očekává pozitivní působení, a proto je z etického hlediska správné, aby se zvířatům nabídlo to, co opravdu potřebují. Domovy pro seniory a pečovatelské domovy mají navíc jako částečně veřejné instituce důležitou roli jako vzor a měly by tento úkol splňovat optimálním chovem zvířat.

Zkušenosti ukazují, že domovy přicházejí ke zvířatům dvěma způsoby. Na jednu stranu se domovy samy rozhodnou pořídit si zvířata, ať již v domě nebo v areálu. Na druhou stranu si dnes mohou staří lidé na mnoha místech přinést s sebou do domova vlastní zvířata, když se do něj stěhují. V mnoha domovech pak po smrti obyvatele zůstávají zvířata v domově, protože nebyla uzavřena žádná preventivní dohoda, co se stane se zvířaty po smrti jejich majitele. V průběhu mé poradenské činnosti se ukázalo, že nejméně problémů vzniká, pokud je pořízení a chov zvířete v domově od začátku pečlivě naplánováno a zároveň je také od počátku dobře stanovena i situace majitelů zvířat. K tomu patří nezbytné písemné dohody (viz příloha).

Rozhovor s Lukášem Bergerem, advokátem, právní poradenství Švýcarské ochrany zvířat (Schweizer Tierschutzes – STS)

Pane Bergere, jaké jsou právní zásady pro chov zvířat v domovech pro seniory?

V zásadě se musí všichni chovatelé zvířat řídit ustanoveními zákona na ochranu zvířat a nařízením o ochraně zvířat. V současnosti se nacházíme v přechodné fázi: dnešní zákon platí pouze do 30. srpna 2008. Následně začne platit nový zákon včetně nařízení, schválený Parlamentem v prosinci 2005. Nový zákon a nové nařízení upravují chov domácích zvířat, jako jsou psi, kočky, drobní hlodavci, ptáci a ryby, mnohem přesněji než starý zákon. Tak například nesmí být chováni sociální druhy jako morčata, andulky, kanárci nebo králíci samostatně, nýbrž pouze s dalšími

příslušníky svého druhu (výjimka: nesnášenlivost). Navíc byly stanoveny nové minimální rozměry pro chov těchto zvířat, které ovšem stejně jako dříve stanovují spíše hranici týrání zvířat, než aby garantovaly odpovídající chov. „Nedosažení“ těchto minimálních požadavků má také za následek, že chovatel může být trestně stíhán. Dobrého chovu zvířat se však nedá dosáhnout pouze dodržováním zákonných minimálních požadavků. Při dobrém chovu zvířat musí být tyto zákonné minimální požadavky, týkající se plochy, dna, vybavení atd., výrazně překročeny.

Čl. 3 Chov v souladu s potřebami zvířat

- ¹ Zvířata musí být chována tak, aby nebyly narušeny jejich tělesné funkce a jejich chování a nebyla přetěžována jejich schopnost přizpůsobení se.
- ² Ubikace a výběhy musí být vybaveny vhodnými místy pro krmení, napájení, pro odkládání výkalů a moči, místy k odpočinku a úkryty, možnostmi zábavy, péče o tělo a různými klimatickými oblastmi.
- ³ Krmení a péče jsou přiměřené, pokud odpovídají potřebám zvíře podle stavu zkušeností a poznatků z fyziologie, etologie a hygieny.

Čl. 4 Krmení

- ¹ Zvířata musí mít k dispozici pravidelně a v dostatečném množství vhodné krmivo a vodu. ...
- ² Zvířatům musí být umožněn způsob příjmu potravy typický pro jejich druh.

Čl. 5 Péče

- ¹ Chovatelka nebo chovatel zvířat musí kontrolovat zdravotní stav zvířat a stav ubikace tak často, jak je to nutné. ...
- ² Péčí by se mělo předcházet nemocem a zraněním. Chovatelka nebo chovatel jsou zodpovědní za to, že nemocná nebo zraněná zvířata budou ubytována v souladu se svým stavem, ošetřována a léčena, případně usmrcena. ...

Čl. 7 Ubikace, výběh, podestýlka

- ² Ubikace a výběhy musí být vhodně postaveny a uspořádány a být tak prostorné, aby se v nich mohla zvířata chovat v souladu s potřebami daného druhu.

Čl. 10 Minimální požadavky

- ¹ Ubikace a výběhy musí odpovídat minimálním požadavkům podle příloh 1–3.

Čl. 11 Klima v místnosti

- ¹ V místnostech a vnitřních ubikacích musí vládnout klima odpovídající potřebám zvířat.

Čl. 12 Hluk

Zvířata nesmí být vystavena delší dobu nadbytečnému hluku.

Čl. 13 Sociálně žijící druhy

Zvířatům sociálně žijících druhů musí být umožněny sociální kontakty s příslušníky stejného druhu.

Celý text Zákona na ochranu zvířat najdete na: <http://www.bvet.admin.ch/themen/tierschutz/02443/index.html?lang=de>

Na co musejí domovy dbát, když si nastupující senioři chtějí s sebou přinést svá domácí zvířata?

V rozhovoru před vstupem do domova by měly být vyjasněny možnosti a především zodpovědnosti. Přinesení vlastního zvířete by mělo být povoleno pouze tehdy, je-li možné garantovat jeho správný chov a péči, tedy např. když je pro chov morčat k dispozici dostatek místa anebo pokud je senior ještě dostatečně zdatný, aby mohl se svým psem chodit denně na procházky. Tam, kde není možné garantovat odpovídající chov zvířete, by měl domov přijetí zvířete z důvodu ochrany zvířat odmítnout. Tak je např. třeba odmítnout, pokud by měla být chována mladá kočka pouze

v pokoji o velikosti 20 m² bez možnosti chodit ven, bez kontaktu s jinými kočkami a s chovatelkou, která kvůli onemocnění demencí nemůže převzít péči o zvíře. Chov na ploše 20 m² by sice byl v souladu se zákonem, neodpovídá ovšem potřebám zvířete. Rodinní příslušníci a domov by v tomto konkrétním případě měli hledat v zájmu zvířete jiné řešení.

Vzájemná práva a povinnosti by měla být zachycena v písemné dohodě. Podobně jak je to běžné např. v příloze k nájemní smlouvě pro majitele zvířat v nájemních bytech³⁵, je nutné i při chovu zvířat v domově vyjasnit otázky zodpovědnosti za péči o zvíře i celou řadu dalších otázek. Takováto dohoda ovšem musí upravit i další body, především otázku, kdo se bude o zvíře starat, až toho chovatelka nebo chovatel již nebudou schopní. V následujícím seznamu jsou uvedeny nejdůležitější body, které je potřeba smluvně upravit:

- Majitel zvířete/zvířat
- Jméno, znaky, číslo čipu zvířete
- Zodpovědná osoba za chov a péči o zvíře (v normálním případě i v případě nemoci nebo úmrtí majitele / zodpovědné osoby)
- Finanční zajištění: Kdo co platí?
- Plán péče, seznam léků, zvláštnosti, požadavky na chov
- Adresa veterinárního lékaře; kdo zvíře odnese k veterináři?
- Kontaktní osoby v případě nemoci nebo úmrtí
- Práva a povinnosti chovatele (např. žádné rušení/obtěžování jiných obyvatel nebo personálu parchy, zvuky, kontakty, špínou atd.)
- Práva a povinnosti domova

Co se stane se zvířaty, když obyvatel zemře?

Převzetí zvířat v případě úmrtí majitele by mělo být v každém případě jasně písemně stanoveno již před nástupem obyvatele. Pokud neexistují žádní příbuzní nebo známí, kteří by si zvíře vzali, je možné jednat s regionálními organizacemi nebo útulky, které zvíře převezmou a najdou mu nový domov. Z právního hlediska to může být zakotveno i v závěti. Zvířata sice nemohou dědit, ale je možné je v závěti zvýhodnit. Část dědictví blízké osobě je možné zatížit podobnou omezující podmínkou. Tak může být tato osoba například povinna přispět měsíční částkou na výživu zvířete nebo si je vzít k sobě a obecně se starat o jeho další výživu.

Na co je třeba dbát, když si instituce sama pořídí zvířata, která budou chována ve společných prostorech?

Před tím, než budou pořízena zvířata, by měl proběhnout rozhovor s dotyčnými osobami, tedy s ošetřovatelským personálem odpovídajících oddělení a také s obyvateli, v každém případě s přispěním poradce z organizace na ochranu zvířat. Je kontraproduktivní vnutit oddělení zvířata, když dotyčné osoby toto přání nemají. Navíc proti pořízení zvířete mohou mluvit i existující alergie. Další otázky, které je třeba vyjasnit, jsou například: Jak umožníme zvířatům chov odpovídající jejich potřebám? Odkud si zvířata pořídíme? Kdo bude majitel, respektive osoba zodpovídající za zvířata? Mají tyto osoby již zkušenosti s péčí o tato zvířata, nebo se musí dále vzdělávat? Zpravidla se vyplatí sestavit tým, který bude zodpovědný za péči a vypracuje odpovídající plán péče o zvířata.

Jak je to s nebezpečím nehod, respektive s ručením domova, pokud utrpí některý z obyvatel kvůli zvířatům škodu?

Za škody, které zvíře způsobí, v zásadě ručí chovatel zvířete. Ovšem chovatel se tohoto ručení může zbavit, pokud doloží, že vynaložil veškerou možnou péči při chovu a dozoru, nebo pokud může dokázat, že k nehodě došlo i navzdory této péči. Požadavky na hlídání se liší podle druhu zvířete. V praxi se nepožaduje od chovatele kočky, aby svou kočku neustále hlídal, to znamená, aby s ní zůstával v očním kontaktu nebo ji dokonce vodil na vodítku. U majitele psa je naopak vyžadována neustálá kontrola nad zvířetem. Pokud někdo zakopne o kočku, nebude za to v normálním případě majitel zodpovědný.

³⁵ viz také www.iemt.ch

Může být zvířatům poskytnut odpovídající životní prostor v pokojích domova?

Protože prostor v pokojích domovů pro seniory je omezen, radíme od počátku upustit od chovu mnoha druhů zvířat. Mnohé pokoje jsou například příliš malé pro správný chov morčat, jejichž ubikace by měla mít základní plochu min. 2 m², pro voliéra pro okrasné ptáky (2×1×2 m), nebo dokonce pro pokojový chov kočky. Naopak většinou je možný chov kočky s možností výběhu, akvarijních rybiček, křečků nebo pískomilů v teráriích s plochou min. 1/2 m².

Kdo přebírá zodpovědnost za přinesená zvířata?

Každý majitel zvířete je sám zodpovědný za jeho správné ubytování, pravidelnou péči a krmení. Ovšem někdy musí i domov převzít zodpovědnost za správnou péči o zvířata, když toho starší lidé již nejsou sami schopní.

Kdo hradí náklady za přinesená zvířata?

Péče o zvířata musí být finančně zajištěná. Psi a kočky stojí podle velikosti ročně mezi 1000 a 2000 franky, což jsou pravidelné náklady na veterináře, krmení, podestýlku, poplatky za psy atd. Také drobní hlodavci nebo ptáci stojí 1000 franků ročně. Mimořádné veterinární zásahy mohou činit několik tisíc franků. U psů nebo koček mladších sedmi let je možné uzavřít pojištění zvířat, v každém případě by si měl majitel dávat stranou prostředky na mimořádné výdaje.

Co se stane se zvířaty, když se o ně majitel již sám nedokáže starat?

V případě nemoci nebo úmrtí musí někdo krátkodobě nebo i dlouhodobě převzít péči o zvíře. Smysluplné je sestavit již předem seznam osob, které mohou v případě nemoci krátkodobě zaskočit a převzít péči o zvířata (příbuzní, ošetřovatelé, známí). Je důležité, aby pro tyto osoby byly připraveny písemné údaje o péči o zvířata.

„Společná zvířata“ v domově

Pokud se vedení domova rozhodne pořídit zvířata, nestačí informovat pouze obyvatele, kteří by měli souhlasit, ale především personál domova. V ideálním případě je sestaven projektový tým pověřený vypracováním „zvířecí koncepce“ (viz příloha). Při tom by měly být zodpovězeny nejen otázky správného chovu, ale také dlouhodobé péče o zvířata, například při změně personálu. Pokud personál nesouhlasí s chovem zvířat, je třeba tyto námítky brát velmi vážně. Jinak vzniká nebezpečí, že příliš rychlá realizace projektu půjde na úkor zvířat.

Příklad z praxe:

Nedostatečná péče v důsledku personálních změn

V jednom domově pro seniory nebyla v důsledku častých personálních změn zajištěna dostatečná péče o zvířata. Ošetřovatelé sice krmili morčata a andulky a udržovali jejich klece v čistotě, ale protože neměli s morčaty žádné zkušenosti, nezjistili, že dlouhosrsté morče mělo úplně zplstnatělou srst. Horní část zobáku jedné andulky navíc dorostla až do délky 4 cm, což jí bránilo při jídle, šplhání a při tělesné péči.

Kočky

Kočky na oddělení žijí na jednom patře, v jednom oddělení nebo v jednom domě a mohou se volně pohybovat. Protože tyto kočky pořídí ve většině případů vědomě vedení domova, musí vedení také převzít plnou zodpovědnost za zvířata a zajistit jejich správný chov, pravidelnou péči a šetrné zacházení.

Je ideální, pokud si tyto kočky mohou samy vybrat, kdy chtějí ven nebo dovnitř, a když se mohou zdržovat jak v domě, tak na zahradě. V blízkosti frekventovaných silnic by možnost volného pohybu však kočkám poskytnuta být neměla. Zde je vhodnější chov pouze uvnitř. To byl například důvod, proč se v domovech pro seniory Bullinger a Hardau v Curychu rozhodli chovat v jednom domě kočky pouze uvnitř a ve druhém s výběhem.

Pro kočky musí být k dispozici klidná místa pro odpočinek, nejlépe málo používané, ale vždy přístupné místnosti. Kočky nesmí být chovány prostě jen na chodbě. Musí být také vyjasněna otázka, jestli budou mít kočky přístup k pokojům obyvatel. Ne všechny kočky ocení frekventované společné prostory. Pokud ovšem v těchto místnostech mají být vytvořeny možnosti pro setkávání, doporučuje se je zařídit s ohledem na potřeby koček. Kočkám je třeba například nabídnout měkké, pohodlné a teplé příležitosti k ležení a vyvýšená a nerušená místa k sezení a k odpočinku.

Nejdůležitější věcí dobrého chovu koček je správné strukturování třídimenzionálního prostoru: vyvýšená místa k ležení a výhledu mohou být nabídnuta například prostřednictvím kočičích škrabadel nebo ve výšce umístěných odpočívadel. Kočky si pak vyberou oblíbená místa podle vlastních kritérií. Ostatně není třeba kupovat žádné drahé kočičí pelíšky. Levnější a stejně hygienické jsou složené froté ručníky, staré povlečení, koberec nebo prostěradla, které stačí pravidelně prát. Zavěšené ručníky se navíc výborně hodí k vytvoření možnosti úkrytu, kde se kočky budou cítit bezpečně. Umístění kočičích šplhadel a škrabadel, vyvýšených míst na ležení a místa pro krmení, vodu a toaletu není z prostorových důvodů, ale také kvůli požárním předpisům vždy snadné a musí být vyjasněno na místě. Určitá pravidla je ovšem třeba dodržovat: každá kočka musí mít minimálně jednu toaletu na klidném a nerušeném místě. Správné jsou otevřené, velké kočičí toalety, v praxi se osvědčila vědra na praní nebo plastové bedýnky, které mohou být klidně vysoké 30 cm, aby do nich mohla být nasypána podestýlka vysoká 10–15 cm.

U koček byly podle plemen dokázány různé charaktery: v každém případě by měly být kočky dobře socializovány již jako koťata ve věku 2 až 7 týdnů s člověkem i s ostatními kočkami a potřebují mnoho pozitivních kontaktů. Nesocializované kočky jsou plaché, a proto se nehodí k chovu v institucích. I u socializovaných koček existují na jednu stranu jedinci spíše distancující se, ale přátelští k člověku, a na druhou stranu ti, kteří rádi vyhledávají tělesný kontakt. Zatímco ty první kočky jsou rády ve společnosti člověka, ale nepřejí si tělesný kontakt, jedná se u druhé skupiny o skutečně mazlivé kočky. Existují však také kočky, které si raději hrají, a takové, které dávají přednost hlazení. Jako kočky do domova se hodí klidná zvířata s dobrým vztahem k lidem, která sama o sobě vyhledávají lidský kontakt, ráda usnou na klíně a nechají se hladit. Tyto charakterové rysy jsou ovšem zřejmé teprve, když je zvíře dospělé. Proto se nedoporučuje pořízení mladé kočky. Mladé kočky jsou navíc velmi aktivní a mohou v případě divokých her nebo při zkoumání svého domova představovat problém.

Výběr zvířat proto vyžaduje pečlivou přípravu, několik návštěv v útulku nebo u chovatele a radu zkušeného odborníka. Odborníci, jako například ošetřovatelé koček v útulku, kteří mají velké zkušenosti s kočkami, mohou také předpovědět, jestli se určitá kočka hodí do speciálního prostředí domova.

Příklad z praxe: kočky v domově

Městský domov pro seniory v Curychu dostal jako dárek dvě kočky, které byly podle tvrzení majitelů velmi přátelské k lidem. Kočky si ovšem nezvykly na prostředí domova, nechtěly se nechat hladit ani brát na klín. Situace se měla zlepšit tím, že bylo kočkám nabídnuto více vhodných struktur, ovšem kočky si jako místo úkrytu vybraly zrovna ošetřovnu, do které neměly z hygienických důvodů přístup. Kromě toho byly další struktury, nutné z důvodů ochrany zvířat, na chodbě zakázány z hlediska protipožární ochrany. Není tedy vždy snadné vytvořit pro kočky optimální podmínky a najít kočky, které se jako individua vyrovnají se situací.

Kočky by měly být v každém případě vykastrované. U kastrátů nejsou velké rozdíly mezi pohlavími, takže není důležité, jestli se pořídí kastrováný kocour nebo kastrovaná kočka. Kočky, které byly socializovány s jinými kočkami, by neměly být chovány samy, pokud se nejedná o kočky s volným výběhem. Kočky žijící pouze v místnosti by měly být chovány po dvou, pokud jsou dobře socializovány. U koček jsou rozdíly v chování a charakteru mezi jednotlivými plemeny malé, i když chovatelé většinou tvrdí opak. U určitých ušlechtilých koček je třeba myslet na to, že jejich chov představuje velké nároky na péči, například péče o srst u perských koček.

Ptáci

Chov ptáků vyžaduje především jedno: hodně místa! Jako všechna zvířata musí mít i ptáci možnost pohybovat se tak, jak potřebují. A to znamená: létat! Navíc musí žít ptáci vždy ve skupinách. Proto odpovídá jejich potřebám pouze chov ve voliérách. Bylo prokázáno, že chov ptáků v klecích vede k úbytku svalové hmoty a ke ztrátě schopnosti létat, což odporuje zásadám zákonů na ochranu zvířat. Minimální velikost voliéry činí 4 m³, respektive 2×1×2 m. Nedoporučují se vysoké a úzké voliéry, protože neumožňují horizontální let. Také při čištění jsou mnohem praktičtější velké voliéry, do kterých mohou ošetřovatelé vstoupit. V takovéto voliére je možné chovat až 6 andulek nebo korel (3 páry), až 10 kanárek nebo 12 zebříček nebo jiné druhy astrildovitých

ptáků. Ptáci by měli pocházet z domácího odchovu. Větší druhy exotů (kakadu, loskuták aj.) se nedoporučují, protože vyžadují velmi velké voliéry, což je většinou také spojeno s vysokými náklady. Kromě toho je nutné, aby byly chovány pouze druhy, jejichž chov je relativně jednoduchý. V žádném případě nesmí být ptáci chováni jednotlivě. Podle nového nařízení na ochranu zvířat musí být sociální druhy chovány ve skupinách. Je třeba myslet také na to, že např. andulky se dožívají i 12 let.

Jako stanoviště by mělo být vybráno spíše klidné místo bez průvanu. Nehodí se společné prostory nebo kavárna. Ta je naprosto nevhodná k jakémukoli chovu zvířat kvůli přítomnému cigaretovému kouři. Andulky mají například zvyk být stále hlučnější při hlasitých zvucích z okolí, jako jsou diskutující osoby, aby překřičely jiný zdroj zvuku. Z toho vznikne soutěž v hlasitosti, kterou zcela jistě vyhraje právě andulky.

Příklad z praxe: vlastnoručně postavená voliéra pro kanárky

Jeden domov pro seniory ve spíše venkovské oblasti se rozhodl vystavět si svépomocí voliéru. Díky šikovnosti jednoho zaměstnance vznikla na terase voliéra o velikosti několika krychlových metrů, ve které žilo asi 20 samců kanárka. V zimě se dala část voliéry izolovat plastovými stěnami. Zvířata se tak při chladu a větru mohla schovat na chráněné místo, otvorem ovšem kdykoli vylétnout na čerstvý vzduch. Voliéra je bohatě zařízena přírodními větvemi, starými vánočními stromky, kameny a pískem na dně. Ptáci mají k dispozici několik míst pro písečnou i vodní koupel. Díky volbě jednoho pohlaví nedochází k nekontrolovanému rozmnožování. Samečci zpívají, i když nejsou v blízkosti žádné samičky.

Morčata a králíci

Tyto dva druhy zvířat jsou ještě stále běžně považována za zvířata k mazlení, kterými ovšem nejsou. O morčatech se ví, že ještě jednu hodinu poté, co byla vyndána z klece, mají zvýšenou hladinu stresového hormonu. Cílem chovu morčat a králíků v domově by tedy mělo být vytvoření možností k napínavému pozorování. Pokud by se mělo zvířat dotýkat a hladit je, je nezbytné upřednostnit větší zvířata, jako jsou kočky, nebo návštěvy terapeutických psů. Králíci a morčata se občas nechají pohládit na zemi, když jsou s velkou trpělivostí ochoteni – nejlépe s pomocí krmení. Tato aktivní zvířata kromě toho potřebují hodně místa. Malé, bohužel ještě stále rozšířené klece pro morčata a králíky a také malé venkovní kotce pro králíky v žádném případě neodpovídají potřebám těchto zvířat. Morčata nebo králíky je také možné chovat celoročně venku, pokud je výběh velký minimálně 5 až 10 m². Výběh je třeba zajistit před návštěvou kun a lišek tím, že plot bude vysoký minimálně 150 cm, lépe 200 cm a zajištěn elektrickým drátem. Protože králíci rádi hrabou, měl by být plot buď zakopán minimálně 30 cm hluboko do země, nebo ve spodní oblasti minimálně půl metru směrem dovnitř výběhu by mělo být položeno pletivo; mříž rychle zaroste a králíci se pod plotem nemohou podhrabat. Králíci a morčata vyžadují rozmanité uspořádání a hodně úkrytů ve výběhu s dutými kmeny stromů, betonovými trubkami, hromadami kamení, kořeny, bedýnkami atd. Zatímco morčata se pohybují za sebou, neustále běhají od jednoho úkrytu k druhému, vyskakují králíci občas rádi i na vyvýšená místa a odpočívají tam s přehledem o celém výběhu. Co se týká struktury skupiny, jsou morčata velmi flexibilní, ideální jsou skupiny s více samicemi a s jedním nebo více kastrovanými samci. U králíků se osvědčily páry s kastrováním samcem nebo skupiny s kastrováním samcem a několika samicemi. Kastrace zabraňuje nekontrolovatelnému množení zvířat.

Akvarijní ryby

Akvária působí na člověka uklidňujícím dojmem a poskytují napínavé možnosti pozorování. Pokud si chce instituce pořídit akvárium, musí být někdo s určitými znalostmi techniky ochoten akvárium zařídit, provozovat a kontrolovat. K akvariijnímu vybavení patří čerpadlo a vodní filtr, osvětlení, termostat a časovací hodiny. Kompetentní osoba musí také pravidelně měnit vodu. Základním principem úspěšné péče o akvárium je výběr dostatečně velké nádrže, to znamená 300l nebo větší. Malé, takzvané „začátečnické nádrže“ jsou mnohem problematictější než velká akvária, protože se v nich rychle zhoršuje kvalita vody. Velká akvária nabízejí více možností pro uspořádání životního prostoru pro ryby, ať už se jedná o skalnatou krajinu, jako je v jezeře Malawi, nebo o jihoamerickou „podvodní džungli“, kde žijí zajímavé neonky. Chovatelské prodejny nabízejí více než 1000 různých druhů ryb. Nejlepší je poradit se s odborníkem na ryby v odborném obchodě nebo se zkušeným

akvaristou z akvarijního spolku. Domovy by si v každém případě neměly vybírat příliš malé ryby a ryby by měly být atraktivní, aby jejich pozorování bylo napínavé.

„ZOO s malými zvířaty“

(ovce, kozy, poníci, osli, prasata, slepice, husy, kachny)

Různé pečovatelské domovy a domovy pro seniory provozují skutečnou zoo s malými zvířaty od oslů, kachen až po želvy a kapry Koi ve venkovním jezírku. Takový chov je velmi náročný, což bývá často podceňováno. Stavba odpovídajících ubikací nebo jezírek znamená vysoké náklady. Navíc vyžaduje péče o zvířata podle jejich druhu a počtu někdy i několik hodin denně. To znamená, že pro ošetřování zvířat je třeba zaměstnat jednu nebo i více osob – například na částečný úvazek. Neboť podle druhu musí být zvířata krmena dvakrát až třikrát denně, vyváděna ven, ježděna, respektive zaváděna do stáje a opět pouštěna ven. Stáje a výběhy je také třeba čistit a podestýlat a starat se o pastviny.

Kopytníci a prasata potřebují ze tří stran uzavřený a suchý přístřešek; pro drůbež je nutný uzavíratelný kurník. Důležitý je navíc stabilní plot, který zabrání únikům a vniknutí. Plot by měl kromě toho zabránit nekontrolovatelnému krmení zvířat, protože ta pak mají často zdravotní problémy a u koz způsobuje neustálé rušivé mečení. Při plánování výběhu pro malá zvířata musí být stanoveno, jak úzký kontakt obyvatel se zvířaty bude přípustný, nebo jestli by dokonce neměly být vytvořeny možnosti pomoci při péči o zvířata. V každém případě se vyplatí zařídit pohodlné možnosti sezení pro pozorování zvířat a procházkovou trasu podél výběhů.

Pokud se staví „výběh pro setkávání“, tak platí stejné zásady jako pro kontaktní zoo, odpovídající požadavkům ochrany zvířat. To znamená, že větší a kvalitnější část výběhu bude přístupná pouze zvířatům a jejich ošetřovatelům. Zvířata musí mít možnost se zde kdykoli schovat, čehož je možné dosáhnout například u koz úzkými, ale schůdnými průlezy v plotě. V „setkávací části“ výběhu, který by měl být přístupný i pro vozíčkáře, mají obyvatelé možnost hladit zvířata. Při tom je třeba dbát na to, aby zvířata mohla kontakt navázat dobrovolně. Zpravidla není vůbec nutné zvířata lákat na krmění, neboť právě kozy, ale třeba i prasata, vyhledávají kontakt dobrovolně. Smysluplná je přítomnost dozoru, který zodpoví dotazy týkající se zvířat a poskytne pomoc při pozorování. To sice může být časově náročné, ale zároveň to umožňuje návštěvníkům výběhu mnohem intenzivnější zážitky. Kromě toho by měl být mimo výběh umístěn kohoutek s vodou, aby si návštěvníci před i po kontaktu se zvířaty mohli umýt ruce.

Chov různých druhů zvířat ve stejném výběhu je možný, musí být ale splněny ještě další podmínky. Potřeby každého druhu musí být zohledněny v plném rozsahu. Slabší druhy musí mít navíc dostatek možností k úkrytu, tedy dostat ty části výběhu, do kterých se mohou stáhnout pouze ony. Pro všechny druhy i jedince musí být zajištěn dostatek krmení a klid při jídle.

Příklad z praxe: zakrslé kozy versus morčata

V jednom domově pro seniory byla chována morčata společně se zakrslými kozami. Morčata ovšem neměla žádnou příležitost se ukrýt a také nemohla v klidu žrát. Důsledkem toho bylo, že rychlejší kozy jim vždy sežraly všechno seno. Jednou šlápla jedna koza na mládě morčete, které následně uhynulo.

Přesahovalo by rámec této kapitoly, kdybychom chtěli představit jednotlivé druhy a jejich potřeby. Rozsáhlé informace jsou k dispozici v publikaci „Tiere und Senioren“ („Zvířata a senioři“) Švýcarské ochrany zvířat STS. V konkrétním případě se doporučuje poradenství na místě, aby mohly být zohledněny všechny možné faktory. Švýcarská ochrana zvířat STS nabízí první poradenství zdarma.

Místní zvířata volně žijící kolem instituce pro seniory

Zvláštní zážitek jsem měl se svou vlastní babičkou. Během návštěvy zoologické zahrady najednou zjistila, že ze všech zvířat ji nejvíce zajímají vrabci. Lze tedy klidně umožnit seniorům kontakty se zvířaty, aniž by je domov musel pořizovat, a to tím, že životní prostor kolem domova bude prostřednictvím určitých opatření uspořádán přátelsky ke zvířatům, a tím budou přilákána místní, volně žijící zvířata.

Tuzemští živočichové – od svinky až po střízlíka – potřebují pro přežití různé nabídky: potravu, příležitost k hnízdění a úkryty. Tím, že jim toto umožníme, můžeme zvířata podporovat, a vytvořit tak napínavé možnosti pozorování pro starší lidi. Jako základ krmení by měly být vybrány především místní rostliny. Místo trávníku je možné zasadit forsytie, skalník, túje, květinové louky, trnky nebo hloh. Na forsytii se ovšem mohou krmit pouze dva domácí druhy ptáků, zatímco na černém bezu nebo jeřabině více než 60. Zvláště se doporučují tuzemské trnité keře (hloh, trnka, řešetlák) nebo šípkové růže, ve kterých se ptáci cítí relativně v bezpečí. V zahradě kolem instituce je možné vytvořit malé struktury, které nabízejí volně žijícím zvířatům úkryty a možnosti hnízdění. To jsou například hromady listů, větví, kamenů, suché zídky, tůně, zpustlé kouty zahrady, tlející kmen stromu atd. Trochu nedbalosti, nepořádku a menší chaos dělají tuzemským druhům zvířat dobře, každopádně lépe než prázdné a čisté prostory v zahradě. Mnoha zvířatům je možné nabídnout dodatečnou podporu díky nabídce míst k hnízdění. Ptáci hnízdí v dutinách a divoké včely často přijímají místa k hnízdění, pokud jsou tato správně vybudována a správně umístěna. Také zimní krmení ptáků poskytuje obyvatelům domova mnoho možností k pozorování.

Níže jsou načrtnuty některé návrhy pro více přírody kolem instituce pro seniory:

- Domácí keře a rostliny: místa ke krmení pro motýly a včely a také poskytovatelé bobulí pro ptáky. Při nákupu dbejte na to, aby se jednalo opravdu o tuzemské druhy. Nejlepší adresy pro nákup rostlin v zahradnictvích doporučuje svaz Divoké rostliny Švýcarsko (Wildpflanzen Schweiz – www.wildpflanzen.ch).
- Květinová louka s domácími rostlinami, která je kosena pouze jednou nebo dvakrát ročně.
- Nepoužívat žádné insekticidy, herbicidy nebo fungicidy.
- Zřízení kamenných, štěrkových a pískových neuzavřených a slunečných ploch.
- Suché zídky, hromady kamení, nasbíraných kamínků.
- Hromady větví, listů.
- Jezírka a tůně. Nenasazovat žádné ryby: zlaté ryby a kapři Koi požírají volně žijící živočichy. Chov okrasných ryb musí být v samostatném jezírku.
- Zřídit pítka, respektive místa ke koupání pro ptáky.
- Hnízdní budky pro ptáky.
- Budky pro netopýry.
- Pomůcky pro hnízdění divokých včel.
- Zřízení krmítek pro ptáky (zima).

5.11

Hygiena – důležitý předpoklad práce se zvířaty

Rozhovor s profesorem Jean-Michelem Hattem, odborníkem na domácí zvířata a zvířata chovaná v zoo (Rozhovor vedl Matthias Müller z redakce CURAVIVA Schweiz)

Na co je třeba zásadně dbát v oblasti hygieny, jsou-li zvířata chována v domovech?

Při chovu zvířat v domovech je třeba dbát na podobné věci jako v jiném prostředí. Je důležité, aby si lidé pravidelně myli ruce, když hladí zvířata. Navíc by zvířata neměla být polidšťována. Zjišťuji, že to dnes dělá mnoho lidí. Kdo ovšem zvířata příliš hýčká, například i líbá, musí počítat s tím, že je možný přenos původců nemocí. Navíc takovéto zacházení se zvířaty není vhodné.

Existují v oblasti hygieny zákonné úpravy, které je třeba dodržovat v domovech?

Nejsou mi známa žádná taková ustanovení, která by byla aplikována speciálně v domovech. Pravidla se odvíjejí z obecných zákonů s ohledem na hygienu a zdravý lidský rozum.

Jak by se měli lidé v domově chovat ke zvířatům?

Jak již bylo zmíněno, měly by být dodržovány hygienické zásady. Naštěstí je tendence přílišného polidšťování zvířat v domově méně vyhraněná než jinde. Neboť podle mého názoru zacházejí starší lidé se zvířaty rozumněji, než je tomu někdy u mladší generace.

Existují nemoci, které se mohou přenášet ze zvířete na člověka a obráceně?

Existují různé nemoci, které se mohou přenášet ze zvířete na člověka nebo obráceně, například salmonela, tuberkulóza nebo psitakóza. Při hygienicky rozumném zacházení se zvířaty ovšem tyto nemoci představují pouze malé riziko.

Jaká zvířata se hodí pro chov v domově?

To záleží především na tom, co chcete se zvířaty dělat. Pokud mají být zvířata pouze pozorována, může být vhodná voliéra s okrasnými ptáky nebo akvárium. Pokud se lidé chtějí zvířat i dotýkat, jsou vhodnější domácí savci, například kočky, psi, případně králíci nebo morčata. Ale v každém případě je rozhodující, aby bylo neustále zaručeno správné ubytování a péče a aby kontakt se zvířetem probíhal tak, aby nedocházelo k přetěžování. Například by mělo mít zvíře k dispozici úkryt, kde by si mohlo odpočinout.

Existuje nebezpečí, že se velký počet obyvatel a zaměstnanců domova nakazí nemocí přenášenou zvířetem?

Toto nebezpečí je ve srovnání s nálezou z jiných zdrojů, jako jsou spolubydlíci nebo potraviny, malé, obzvláště když je možné se s malou námahou před tímto nebezpečím chránit.

Jaký je Váš názor na stále se objevující diskuzi o pandemiích?

Pandemie, například ptačí chřipka, představují vždy nebezpečí. Ale i zde je důležité poznat, odkud nebezpečí přichází a jak se můžeme chránit. Panika není v žádném případě smysluplným rádcem. Tak je například přehnané kvůli riziku ptačí chřipky nechodit na procházky k jezeru, aby se člověk vyhnul vodním ptákům. Na druhou stranu by bylo nedbalé dotýkat se mrtvé nebo nemocné kachny a ani si poté neumýt ruce.

Přehled hygienických pravidel

- Umýt si ruce před tím i po tom, co jsme se dotýkali zvířat.
- Nedělit se se zvířaty o jídlo a nekrmit zvířata lidským jídlem.
- Člověk a zvířata nejedí ze stejného nádobí.
- Denně čistit misky na krmění a vodu zvířat.
- Nechat zvířata minimálně jednou ročně zkontrolovat veterinářem.
- Nechat provést předepsaná očkování (očkovací průkaz).
- Kočky a psy pravidelně odčervovat a ošetřovat proti vnějším parazitům.
- Denně čistit kočičí toalety, pravidelně vyměňovat podestýlku a bedýnku vyčistit horkou vodou a čisticím přípravkem.
- U morčat a králíků vyměňovat podestýlku každé 3 až 5 dní, u ptáků pravidelně čistit voliéra a nasypat nový písek (každé 3 až 6 dní).

6. Člověk a zvíře – shrnutí z gerontologického hlediska

Markus Leser

Na začátku této kapitoly mi dovoluje malý výlet do světa pohádek: „Jeden muž měl jednu osla, který mu mnoho let nosil neúnavně pytle do mlýna, ale jeho síly nyní ubývaly, takže se již nehodil k práci. Tak jeho pána napadlo, že už ho nebude krmit.“ Osel mu jednoduše utekl a vytvořil společně se psem, kočkou a kohoutem čtveřici brémských městských muzikantů.

V mnoha pohádkách, ale také v textech z filozofie, náboženství a krásné literatury jsou zvířata popisována jako obraz nás, lidí. Často se v nich sami poznáme nebo minimálně část našeho vývoje. Zvířata tak vždy představovala symbol lidského bytí.

Dnes jistě neprobíhá stárnutí tak brutálně jako v uvedené pohádce o brémských městských muzikantech. A přesto je ukázáno obzvláště kreativní řešení, jak se tito čtyři kamarádi vyrovnali se svým odchodem do penze a s vyloučením z procesu výdělečné činnosti. Udělali tak z nouze ctnost a začali se věnovat naprosto nové činnosti, a tím objevili také nové a neočekávané schopnosti. Právě tento vzor využívá moderní gerontologie tím, že odkazuje na umění takzvaného crossover. Míjí tím schopnost věnovat se ve stáří naprosto novým oborům činnosti, a tím objevit i nové a netušené možnosti vlastní osoby. Myšlenka tohoto modelu je, že kdo ovládne tuto schopnost, bude stáří vnímat pozitivněji a zároveň pocítí vyšší míru subjektivního pocitu pohody.

Zvířata a jejich příběhy mají pro náš životní vývoj v každém případě vzorovou funkci. To začíná – jak jsme viděli – v pohádkovém světě přístupném dětem a pokračuje až do vysokého věku. V průběhu našeho vývoje jsou pohádkové obrazy postupně nahrazovány reálným pozorováním. Právě výzkum chování nám ukázal v celé řadě studií, že zvířecí chování se vyznačuje samostatností. Pokud tyto vzory vnímáme, interpretujeme a adekvátně na ně reagujeme, stává se zvíře partnerem. To zabraňuje nebezpečí, že do zvířete promítneme vlastní touhy, potřebu něžnosti nebo požadavky moci, případně si je na něm odreagováváme. Potom se podaří zvíře akceptovat, takže může vzniknout partnerství mezi člověkem a zvířetem a obráceně. Každé partnerství zahrnuje také funkci vzoru v obou směrech.

Často pozorujeme velmi hluboký vztah mezi staršími lidmi a jejich zvířaty. Jedná se o vztah bez verbálních neharmonických tónů, vztah, který probíhá prostřednictvím emocí a dotyků. Tento způsob vztahu existuje mezi lidmi také, ale často se ztrácí v průběhu všedního dne. Také když myslíme na to, že ve větších městech v 50 % domácností žije pouze jedna osoba, je snadné uhadnout, jak hodnotný může být uvedený vztah mezi lidmi a zvířaty, především ve stáří. Těžší je, pokud se nejedná o vzájemný vztah. Potom totiž jsou promítány lidské nedostatky do zvířete, zvíře má vyrovnat osobní a psychické slabosti a stává se kvůli tomu pouhým

majetkem, spoluobyvatelem nebo – jak se o tom dnes často diskutuje v tisku – zbraní. Jako bezpodmínečný předpoklad pro fungování vztahu mezi člověkem a zvířetem je třeba zdůraznit především dva body:

- samostatné uznání zvířete člověkem,
- převzetí zodpovědnosti za zvíře člověkem.

Jaký účinek mají nyní domácí zvířata speciálně na starší lidi? Zásadně jsou odborníci zajedno v tom, že zvířata působí proti osamění a izolaci ve stáří. Některé studie poukazují na to, že zvířata zcela obecně pozitivně ovlivňují fyzické a psychické zdraví starších lidí. Protože zvířata, jako například psi, potřebují pravidelný výběh, pohybují se starší lidé se psy nezbytně více, což zamezuje nedostatku pohybu. Zvířata také dávají člověku subjektivní pocit toho, že jsou pravidelně potřební. Obojí jsou nutné předpoklady pro pozitivní stárnutí. Dalším efektem je – například prostřednictvím psa – určité rozčlenění dne, které je nutné především po odchodu do penze. Tak si čerství důchodci stále více pomáhají při přechodu z pracovní doby pevně dané cizími osobami do vlastní strukturované fáze života tím, že si pořídí psa. Tak má člověk důvod ráno vstát a opustit byt.

Již bylo zmíněno³⁶, že starší lidé, kteří vlastní zvíře, vyhledávají v těžkých situacích lékaře méně než senioři bez zvířat. Navíc majitelé zvířat berou při lehčích nemocech, jako je například chřipka, méně léků. Vědci si toto pozorování vysvětlují jako následek sociálních a psychických procesů. Starší lidé žijící se zvířetem se subjektivně cítí méně často sami. Pociťují více jistoty a užívají si láskyplnou blízkost zvířete. Tím upadají méně často do depresivní nálady, která by mohla prodloužit jejich nemoc. Australská studie dokazuje, že majitelé zvířat vykazují menší rizikové zdravotní faktory (jako např. zvýšený krevní tlak) a netrpí tolik onemocněními srdce a krevního oběhu.

Zvířata mohou být pro starší lidi až do vysokého věku výhrou. Zkušenosti z terapie za pomoci zvířat (pet-facilitated therapy) potvrzují, že dokonce i zmatené starší osoby jsou vnímavé pro nonverbální a smyslové podněty. S touto formou terapie mají v USA dobré zkušenosti již od 70. let. Při návštěvě zvířat – zpravidla psů – v geronto-psychiatrických zařízeních jsou pozorovány především pozitivní citové reakce a větší tělesné aktivity u velmi zmatených osob. Tato forma terapie je prováděna od roku 1992 i ve Švýcarsku. Tak je například při ergoterapii v oddělení geriatry v jedné kantonální nemocnici využívána fena německého ovčáka „Kikki“, která vyvolává u pacientů enormní nadšení. Tamější ergoterapeutka pozoruje ale také dodatečné změny chování u svých pacientů. Tak vypráví například o jednom muži, který normálně po 10 minutách znervózní a začne bloudit kolem. V přítomnosti feny zůstává celé odpoledne na stanici. Se svými spolupracovnicemi vyvinula vedoucí ergoterapeutka deskovou hru, při které musí pacienti po hodu kostkou vytáhnout kartu. Na ní stojí úkoly, které musí „Kikki“ vykonat, jako třeba najít sušenku, přeskocit překážku atd.

Je však třeba si uvědomit, že se nejedná pouze o terapii prostřednictvím zvířat, nýbrž že i ostatní formy terapie jsou v přítomnosti zvířat usnadněny. Pro tuto terapii se ale nehodí každý pes. U psů jsou vyžadovány charakterové vlastnosti, jako například trpělivost, radost z kontaktu a zatížitelnost. Je třeba také znát potřeby a postoje starších lidí ve vztahu ke zvířatům. Lidé, kteří již v mladších letech měli problém se zvířaty, k nim nebudou mít pravděpodobně příliš vřelý vztah ani ve stáří – to je třeba v každém případě akceptovat.

Často slyšíme, že zvířata nemají v pobytových zařízeních co dělat. Hlavní důvody, které vedou k odmítavému postoji, jsou zpravidla: nedostatečná hygiena, práce navíc, rušení zvířetem. Centrální otázka se točí hlavně kolem toho, kdo bude za zvíře zodpovědný, pokud toho obyvatelé již nebudou schopni. Ošetřovatelský personál, který ve většině domovů již nyní naráží na své časové hranice, nemůže tuto péči o domácí zvířata převzít. Je proto velmi důležité, aby se již při nástupu do stacionárního zařízení společně se všemi zúčastněnými našlo uspokojivé řešení.

Mnoho institucí řeší tyto a podobné otázky adopcími zvířat; to znamená, že je jasně stanoveno, kteří spoluobytelé nebo které osoby zvenčí převezmou výše uvedené úkoly. Adopce zvířat uvnitř instituce znamenají, že jiní obyvatelé a obyvatelky dostanou úkol, za který budou zodpovědní a který je pro ně smysluplný. To zcela odpovídá smyslu gerontologického modelu kompetence. Často jsou to ale i osoby zvenčí, které pomohou (důchodci nebo žáci); jedni, protože hledají smysluplnou činnost, a druzí, protože si chtějí přivydělat nějaké kapesné. Jiné instituce si pomáhají tím způsobem, že v části zahrady domova vytvoří místo setkávání člověka

³⁶ srovnej kap. 2

a zvířat, ve kterém je možný odpovídající chov. Tento prostor je nejen kontrolován veterinářem, ale starají se o něj i obyvatelé. Tak existují i formy bydlení, kde se nabízí péče o zahradu a o zvířata.

Zřídka kdy souhlasí argument hygieny. Tak vyplynulo ze studie u 31 000 obyvatel domovů v USA, kteří měli celý rok pravidelný kontakt se 2000 zvířaty, že ani v jednom případě nebyl dokázán případ přenosu onemocnění ze zvířete na člověka. Samozřejmě byla všechna zvířata – a to je jeden ze základních předpokladů chovu zvířat v institucích – kontrolována veterinářem. Zvířata také byla očkována a případné alergické reakce lidí byly kontrolovány tím, že zvířata byla držena dál od alergiků.

Za podmínek jasné úpravy zodpovědnosti, dodržování hygienických standardů a možnosti správného chovu zvířat bych zvířata v institucionálních zařízeních, jako jsou například rezidence nebo domovy pro seniory a pečovatelské domovy, doporučoval. Výsledky další studie ukazují, že obyvatelky a obyvatelé domovů pro seniory a pečovatelských domovů, ve kterých jsou zvířata povolena, měli více kontaktů mezi sebou a navíc se chovali aktivněji než osoby z kontrolní skupiny, které žily v domově bez zvířat. Aktivita a sociální kontakty jsou opět indicií pro pocit pohody a štěstí ve stáří. Pokud má stát starší člověk v centru dění, vyplývá z gerontologického hlediska pouze požadavek udělat v praktické práci se starými lidmi maximum pro to, co podporuje pohodu a štěstí ve stáří.

Zvířata v domově – přehled výhod

- Zvýšené sociální podněty a funkce ledoborce pro mezilidské kontakty
- Přijetí lidí se všemi jejich dobrými i špatnými vlastnostmi, a tím stabilizace pocitu vlastní hodnoty
- Citová náklonnost prostřednictvím dotyků a blízkosti
- Vylepšený coping při kritických životních událostech díky odvedení pozornosti na jiné (větší) souvislosti
- Podpora pocitu, že jsem ještě zapotřebí
- Podpora zážitků úspěchu díky učení a tréninku
- Pocit bezpečí a ochranná funkce
- Rozmanitost všedního dne, rozmanité možnosti zážitků
- Zvýšený pohyb a aktivita
- Vyšší spokojenost se životem
- Pozitivnější pohled na sebe
- Zvyšuje se pocit odpovědnosti

7. Příloha

V příloze jsou představeny některé dokumenty, které mohou být užitečné v případě hlubšího zájmu čtenářů. Především detailní projektová skica vám poskytne instrumentář, podle něhož můžete plánovat využití zvířat v domově.

7.1 Projektová skica: zvířata v domově

Markus Leser

Obsah projektové skici

1. Příprava projektu
2. Organizace projektu
3. Aktuální situace / výchozí stav
4. Cíle projektu
5. Předpoklady projektu
6. Koncept financování
7. Volba druhu zvířete
8. Aspekty plánování výběhů a/nebo stájí
9. Koncept hygieny
10. Práce s veřejností
11. Analýza rizik
12. Integrace

1. Příprava projektu

- Písemné informace a akce na téma „zvířata v domově“ pro obyvatele, rodinné příslušníky, personál a zodpovědné osoby; představení výhod a nevýhod a hlavních myšlenek.
- Tvorba hlavních skupin z výše uvedených témat: informace a diskuze o možných metodách práce se zvířaty, o cílech, druhu zvířat atd.
- Shrnutí výsledků a formulace projektu.

Je vhodné si v této přípravné fázi nechat poradit od externího odborníka a také se řídit zkušenostmi domovů, ve kterých chovají zvířata.

2. Organizace projektu

- Určení interního nebo externího vedení projektu a stanovení rozhodujících kompetencí.
- Stanovení rozpočtu pro projekt.
- Vedení projektu koordinuje tvorbu a prezentaci projektu spolu s využitím zvířat a jejich dokumentace.
- Je třeba také stanovit, kdo převezme po ukončení projektu hlavní zodpovědnost za zvířata v domově (jejich využití a péči).

Pokud se rozhodnete pro externí vedení projektu, doporučujeme vám pro rozhodování následující kritéria:

- Kvalifikovaný odborník pro terapii a podpůrná opatření za pomoci zvířat.
- Profesionální a osobní zkušenosti v oblasti práce se zvířaty.
- Ukončené další vzdělávání v pedagogické, respektive terapeutické oblasti práce se zvířaty.
- Znalec komunikace člověka a zvířat.
- Externí průvodci mohou vedení poradit a mohou např. převzít různé částečné úkoly: tvorba koncepce, plánování ubytování zvířat, tvorba hygienické koncepce, opatření pro integraci do běžného života v domově, plánování zařízení venkovních výběhů, reklamní kampaň atd.

3. Aktuální situace / výchozí stav

Popis výchozí situace tvoří základ pro rozhodnutí předsedajících grémií, jako jsou komise v domovech nebo nadační rady. Tato publikace poskytuje navíc odpovídající informace o pozadí využití zvířat v domovech.

4. Cíle projektu

- Jaké cíle sleduje projekt?
- Stanovení okruhu adresátů práce se zvířaty.
- Stanovení okruhu osob, které budou se zvířaty pracovat (např. ošetřovatelé, aktivizace, rodinní příslušníci se psy, spolupracovníci s vlastními zvířaty...).
- Stanovení cílů relevantních pro terapii v rámci jednotlivých metod.

5. Předpoklady projektu

- Jaká stavební opatření jsou nutná (např. stavba stáje nebo výběhu, místo pro setkávání člověka a zvířat, místnost pro terapii atd.)?
- Zhotovení stavebních náskizů/plánů.
- Školení zúčastněných zaměstnanců.
- Výběr vhodných externích partnerů (např. při návštěvních službách se zvířaty).
- Volba vhodného druhu zvířete.

6. Koncept financování

Tento koncept poskytuje informaci o tom, jak vysoké jsou náklady na investici a provoz budoucí práce se zvířaty. Jak by mělo být financování zajištěno? Dobrou možností pro financování konceptů a opatření za pomoci zvířat tvoří např. cílené sponzorování. Tak se může například jeden nebo i více sponzorů ve svém okolí zviditelnit tím, že budou financovat zvířecí projekt místního domova pro seniory, respektive převezmou část investičních nákladů. Další tipy k tomuto tématu poskytuje publikace „Fundraising im Heim“ („Fundraising v domově“) organizace CURAVIVA Schweiz.

Odhad očekávaných nákladů:

- stavební náklady (cena materiálu pro venkovní i vnitřní ubikace, honoráře, povolení),
- pořizovací náklady (zvířata, krmení, náklady na chov a přepravu, pomůcky),
- provozní náklady (krmivo, odvoz hnoje, údržba).

7. Volba druhu zvířete

Pro volbu zvířat jsou mimo jiné důležitá následující kritéria (výčet není konečný):

- Čeho chceme se zvířaty dosáhnout (cíle)?

- Jak jednoduchá nebo složitá bude pro lidi činnost související s chovem zvířat, to znamená, jak velká je náročnost péče o zvířata a ošetřování zvířat v domově?
- Nákup zvířat, cena.
- Přivyknutí zvířat na člověka.
- Chov a péče odpovídající potřebám druhu.
- Hygienická opatření.
- Zajištění kvality a dokumentace práce se zvířaty.
- Otázky pojištění, např. povinné ručení.
- Jaká stavební opatření a náklady vyžaduje chov v souladu s potřebami druhu?
- Jaké odborné znalosti jsou očekávány od zaměstnanců nebo externistů při péči o zvířata? Je možné je zajistit? Zjištění potřeby školení.

Je také smysluplné zamyslet se nad konkrétním využitím zvířat:

- Kolik zvířat může být / mělo by být pořízeno?
- Starší zvířata mohou být důležitá pro určité skupiny příjemců (např. lepší akceptování omezení).
- Vyrovnaná povaha zvířat.
- Pevné zdraví a dobrá socializace.

8. Aspekty plánování výběhů a/nebo stájí

- Vyjasnění stanoviště (ne příliš daleko od budovy, ochrana před divokými zvířaty, dobrá viditelnost jako prevence před krádežemi, ochrana před vlivy počasí).
- Čisté, suché a bezpečné vchody pro obyvatele, návštěvníky a personál.
- Velikost a druh se řídí specifickými potřebami zvířat.
- Nechat zhotovit technické nákresy výběhů a stájí.
- Zajištění potřebných stavebních povolení.
- Udělení zakázky pro nutná stavební opatření.

9. Koncept hygieny

U hygienického konceptu odkazujeme na ustanovení jednotlivých kantonů. Z našeho hlediska se doporučují následující hlavní body:

- Předpisy správného chovu zvířat (ubytování, péče).
- Krmení zvířat.
- Předpisy o očkování a odčervování (očkovací plán).
- Seznam obyvatel, kteří se zvířaty nesmějí mít kontakt (alergie).
- Zjištění nemocí, které mohou zvířata případně přenášet, a nutná protipatření (platí i obráceně).
- Dokumentace opatření pro zajištění kvality.
- Získání nutných povolení z kantonálních úřadů.
- Stanovení místností, které budou zvířatům přístupné a které ne (např. kuchyně, jídelna).
- Stanovení pravidel při zacházení se zvířaty (např. kočky nesmí na stůl, kde se jí).

Dokument „Grundangebot und Basisqualität“ („Základní nabídka a základní kvalita“) v pečovatelských domovech a v domovech pro seniory v kantonech BS, BL a SO předpokládá obecně jako základní kvalitu v domovech hygienický koncept. V tomto smyslu se doporučuje, aby byl výše načrtnutý koncept hygieny při zacházení se zvířaty součástí celkového hygienického konceptu. Dokument „Grundangebot und Basisqualität“ si můžete stáhnout na webových stránkách www.bap-bl.ch.

10. Práce s veřejností

Protože se „příběhy o zvířatech“ často nacházejí v novinách nebo v časopisech, měla by se při intenzivní práci s veřejností dělat reklama chovu zvířat. V rámci publikace organizace CURAVIVA „Interne und externe Kommunikation im Unternehmen Heim“ („Interní a externí komunikace v domově“) byla představena různá opatření pro práci s veřejností. Pro náš účel se hodí obzvláště:

- Aktivní práce s médii za účelem představení zvířat a člověka.
- Dny otevřených dveří s prezentacemi a aktivitami se zvířaty.
- Plakáty a letáky odkazující na možnosti kontaktů se zvířaty.
- Příběhy z běžného života člověka a zvířat v domovech (časopis domova, externí tištěné materiály, webové stránky atd.).
- Tisková konference s cílem transparentně ukázat práci se zvířaty a její cíle.
- Představení „zvířecích spolupracovníků“.

Popsaná opatření nejsou konečná. Poukazujeme také na to, že představují pouze jeden aspekt ve veřejném postavení domova. Je to ovšem aspekt velmi působivý, který umožňuje v domovech příjemný život.

11. Analýza rizik

Následující opatření mohou přispět ke snížení možných rizik:

- Analýza ohrožení: kde by mohla zvířata v domově přivést lidi do nebezpečí, např. nebezpečí zakopnutí, infekce?
- Uzavření povinného pojištění.
- Stanovení osob s alergickými reakcemi a hlídání, aby v těchto případech nedocházelo ke kontaktu.
- Zdravotní prevence u zvířat a předcházení infekčním nemocem (čistý chov, očkování zvířat, pravidelné návštěvy veterináře, pravidelné odčervení, okamžité odstranění vnějších parazitů, jako blech, klíšťat, vší, roztočů).
- Nebezpečí pro zvířata: vyklopená okna, elektronické a zavřené dveře (možnost skřípnutí nebo uzavření).

12. Integrace

Pro dosažení optimální integrace zvířat do běžného života v domově doporučujeme následující kroky:

- Nastěhování zvířat před očima veřejnosti.
- Fáze přivykání pro zvířata (na ostatní zvířata, na jejich novou ubikaci, na pachy a zvuky v domově, na cizí ruce atd.).
- Přivykání na terapeutickou situaci (na personál a obyvatele, předání adoptivním rodičům, provádění zkušených terapeutických jednotek).
- Pravidelné informační a školicí akce (správné zacházení se zvířaty, vysvětlení potřeb zvířat, jako je krmení, odpočinek, výběh, rituály).
- Představení celkového konceptu práce se zvířaty.

7.2

Pozitivní výroky na téma „zvířata v domově“

Na následujících stranách představíme doslovný výběr výroků, které byly uvedeny jako „pozitivní zkušenosti/ účinky“ v dotazníku studie „Tiere im Heim“ („Zvířata v domově“)³⁷:

- Napjaté osoby s demencí jsou klidnější.
- Přinášejí mi „smysl života“.
- Zvířata poskytují díky své důvěřivosti obyvatelům hodně uspokojení a radosti. Velmi pozitivně je ovlivněn pocit pohody, vznikají vztahy.
- Zvířata vzbuzují u obyvatel „pečovatelské instinkty“, vyvolávají vzpomínky.
- Obyvatelé domova zažívají při kontaktu se zvířaty mnoho spokojených chvil.
- Pes pozná, když se určitým obyvatelům daří špatně. Obyvatelé domova s demencí reagují na psy.
- Uvolnění běžného dne v domově.
- Přítomnost zvířat vyvolává vzpomínky na domov.
- Co způsobují zvířata: „život“.
- Obyvatelé se cítí lépe.
- Snadnější stěhování do domova. Milovníci zvířat mají díky své zodpovědnosti stabilnější pocit vlastní hodnoty.
- Možnosti emocionálního vyjádření, něžnost, mazlení „zdarma“.
- Zářící obličej a úsměvy.
- Obyvatelé jsou rádi, když do domova přijde trochu více života.
- Poskytují strukturu dne.
- Lidé, kteří jsou uzavření do sebe, reagují na zvířata.
- Ptáci mají často „společnost“, obyvatelé s nimi mluví.
- Senioři často zvířata pozorují, mluví s nimi, užívají si, když např. kočka spí na vedlejší židli.
- Vytvářejí „normální domácnost“, neboť naše zvířata (kočky) směřují i do pokojů obyvatel (pokud si to přejí obě strany).
- Také staří lidé by měli mít „právo na povinnosti“ a k tomu by byla zvířata vhodná, ale až na dvě výjimky zatím naše snahy selhaly.
- Zvířata poskytují téma k rozhovorům, přimějí i „tiché“ obyvatele k mluvení.
- Psychika je často „zjasněna“ (radost).
- Obyvatelé mají úkol, přebírají zodpovědnost za zvíře a cítí se méně osamělí a méně neužiteční.
- Možnost hladit! Kočky spí na postelích obyvatel. Poskytovat radost a něžnosti, obveselení, rozhovory mezi obyvateli, společné sezení a pozorování.
- Více se diskutuje, kočky působí uklidňujícím dojmem, pocit vlastní hodnoty stoupá díky převzetí zodpovědnosti. Zvířata přinášejí změnu, radost z pozorování, motivují k pohybu (hlazení, ohýbání se atd.).
- Obyvatelé vždy s radostí očekávají terapeutického psa.
- Obyvatelé se stávají jemnějšími, dokonce i agresivní obyvatelé, jsou čilejší, velmi láskyplní.
- Zvířata někdy nahrazují léky.
- Zvířata odvracejí pozornost od všedního dne, kočky je možné vzít na klín a hladit.
- Přítomnost zvířat dává obyvatelům pocit domova.

³⁷ viz B. Schaererová

- Lidé mají dobré vzpomínky, díky zvířatům nacházejí přístup ke svému dřívějšímu světu.
- Stěhování do domova pro seniory je prožíváno pozitivně, rozloučení se s dřívějším prostředím je snadnější. Do pečovatelského domova přináší radost, když přijdou na návštěvu zvířata, ať již s rodinnými příslušníky, nebo s personálem.
- Lidé jsou klidnější, otevřenější a méně agresivní.
- Kočka Schnurrli je velmi přítulná. Má také kočičí dveře, takže je samostatná. Někteří obyvatelé se láskyplně o Schnurrli starají. Dávají jí sousta ze svého oběda.
- Dům je živější. Obyvatelé přebírají zodpovědnost, jsou částečně zaměstnaní, mají svůj úkol.
- Zářící oči, milá slova, hlazení.
- Zvířata způsobují kontakt s ostatními hosty, se světem, s okolím.
- Dementní pacienti září radostí.
- Obyvatelé jsou čilejší, přebírají zodpovědnost, mohou někoho hladit.
- Pozitivní, spojující, uklidňující atmosféra.
- Venkovní výběh se ukázal být optimální. Obyvatelé chodí více ven, pozorují a diskutují. Zvířata podporují sociální vztah obyvatel mezi sebou.
- Zvířata způsobují pocit domova.
- Obyvatelé mají úzký vztah ke svým vlastním zvířatům, méně se jim stýská po domově, jsou spokojenější.
- Mláděta v posteli ležících pacientů jsou radostí. Probouzejí se vzpomínky, myšlenky se mění.
- Zvířata způsobují emoce a pocit, že je člověk potřebný.
- Obyvatelé domova pozorují hry a růst zvířat. Mají téma k hovoru. Všední den dostává strukturu.
- Již dvakrát jsme měli možnost za pomoci veterináře vychovat malé ptáče a poté je pustit na svobodu. Ptáci byli krmeni a ošetřováni jednou obyvatelkou.
- Obyvatelé, kteří si mohou přivést svá zvířata, zůstávají tělesně a duševně fit.
- Zvířata poskytují látku k rozhovorům a smíchu.
- Dementní a apatičtí obyvatelé reagují pozitivně. Hladí, dívají se, mluví.
- Osamělí obyvatelé se necítí sami.
- Zvíře a člověk si navzájem poskytují náklonnost.
- Obyvatel může převzít úkol ve svém „malém světě“.
- Zvířata do naší instituce prostě patří.
- Pocit být doma.
- Zvířata způsobují soudržnost, zábavu.
- Naši kočku mnoho obyvatel miluje, dělá všem dobře.
- I uzavření senioři se otevírají zvířatům.
- Odvedení pozornosti ve špatných dnech.
- Obyvatelé ožívají.
- Zvířata lákají návštěvy z venku (hlavně děti z mateřské školky navštěvují ryby v akváriu).
- Zvířata podporují komunikaci, způsobují i u obyvatel s demencí intenzivní vnímání kontaktu se zvířetem a občas i jasné momenty k navázání krátkých rozhovorů.
- Dementní obyvatelé ukazují city, vycházejí „ven ze sebe“.
- Obyvatelé, kteří si přivedou domácí zvíře, si lépe zvykají.
- Více otevřenosti mezi obyvateli.
- Obyvatel má úlohu a cítí se díky ní užitečný.
- Přinášejí do všedního dne trochu spontánnosti, obyvatelé hovoří se zvířaty, pohybují se více tím, že se ohnou při hlazení.
- Se zvířaty je to jako s dětmi: obyvatelé se radují a zvířata patří k rodině.
- Úzký kontakt s určitými obyvateli, při umírání stále v pokoji.
- Může být pozitivně změněn celkový stav nebo zdravotní stav.
- Jen pozitivní zkušenosti, především v oblasti demence.
- Pro pocit pohody obyvatel a zaměstnanců.

- Poskytuje obyvatelům odreagování se, je dobrý přítel a „posluchač“.
- Zvířata působí téměř vždy pozitivně.
- Naš vycvičený terapeutický pes, naše rybičky a kozy přinášejí do domova hodně tepla.
- Obyvatelé domova se radují – probouzejí se staré vzpomínky.
- Zvířata uklidňují a odstraňují stres.
- Zvířata jsou pro některé obyvatele cílem každodenní procházky.
- Zvířata v domově vzbuzují pocity náklonnosti, bezpečí a vzájemné zodpovědnosti.
- Jen pozitivní zkušenosti – zvířata povzbuzují, ale také uklidňují.
- Obyvatelé milují zvířata a rádi se o ně starají.
- Prevence nudy.
- Čilý den v různých ohledech.
- Obyvatelé si vytváří vztah ke zvířatům, částečně je odváděna jejich pozornost od vlastních potíží, téma k rozhovoru.
- Staráme se o ně, působí uklidňujícím dojmem. Kdo hladí, je hlazen!
- Přinášejí do domova život. Obyvatelé jsou hrdí a vyprávějí o nich návštěvám.
- Naprosto pozitivní zkušenosti, s výjimkou ptáků a koček – v neprospěch ptáků...
- Doprovod při těžkých nemocech a umírání (kočka smí podle přání ležet na dece u obyvatele).
- Zvířata vytvářejí kontakt s okolím.
- U nás přebírají zodpovědnost za zvířata ty obyvatelky, u kterých bychom to nikdy nečekali.
- Zvířata prožívají bezpodmínečnou lásku, rozšiřují radost a jsou tichými posluchači.
- Uklidňují obyvatele částečně i při umírání.
- Jedna obyvatelka často mluví s naší domácí kočkou. Když kočka chytne myš, dostane pokaždé za odměnu plechovku masa, kterou chodí obyvatelka sama kupovat.
- Obyvatelé se více pohybují, návštěvy zvenčí, je u nás více rodin s dětmi = více života!
- Zvířata lidi „budí“. Téměř všichni senioři během života chovali zvíře a teď jim chybí.
- Důvěra, že dokáže překročit své hranice (návštěvní pes).
- Neklidní obyvatele s demencí se na čas uklidní, apatičtí se „probudí“.
- Je možná terapie vedoucí ke zmírnění stavů strachu, deprese, nechuti.
- Návštěva dětí z vesnice, změna všedního dne.
- Navázání kontaktu! Němí lidé mluví!
- Nutná je kontrola. Problém: aby zvířata nebyla přetěžována.
- Všech 50 obyvatel opatruje a rozmazluje naše zvířata. Ovšem ne ke všem smějí do pokoje. Snížili jsme spotřebu léků, především psychofarmak. Obyvatelé mohou dávat a přijímat lásku.
- Pocit tepla u srdce.
- Obyvatelé si zvířat velmi váží, domov je útulnější, méně sterilní. Pes poskytuje pocit bezpečí, hlavně v noci.
- Uzavření obyvatele více mluví (s kočkami).
- Obyvatelé mají radost z mládat, často sedí u výběhu zvířat.
- Hlazení koček uklidňuje.
- Zvířata vzbuzují zájem, staví mosty, obyvatele zapomínají na starosti a bolesti.
- Instituce je více domovem.
- Zvířata přinášejí více blízkosti. Starší člověk se díky zvířeti dokáže více otevřít.
- Zvířata mají na obyvatele harmonický vliv. Kočka je součástí všedního dne.
- Mobilita obyvatel se zvyšuje při pohledu na kočku. Odváží se ohnout a pohlédit ji. Naše kočka si své obyvatele sama vybírá a přispívá k jejich kvalitě života.
- Vyjasnění psychiky.
- Se zvířaty mohou mnozí obyvatele mluvit lépe než s lidmi.
- Křečovitost obyvatel se uvolňuje, probouzejí se vzpomínky.
- Obyvatelé domova jsou klidnější, šťastnější, veselejší.
- Zvířata lákají návštěvníky.

- Přístup k introvertním obyvatelům je mnohem lepší.
- Obyvatelé domova ožívají, zářící obličej, mluví i tam, kde se řeč ztratila.
- I velmi introvertní obyvatelé najednou navazují kontakt s ostatními obyvateli. Lidé se silnou křečovitostí svalů se mohou uvolnit, u lidí, které není možné verbálně oslovit, vyčarují úsměv na tváři.
- Obyvatelé mají rádi změnu všedního dne. Jejich život je kvalitnější.
- Zvýšení pocitu vlastní hodnoty díky převzetí zodpovědnosti.
- Zvířata lépe osloví zmatené lidi.
- Výběh pro kozy je místem setkávání pro návštěvníky, děti a obyvatele. Obyvatelé domova jsou pozitivně dotčeni radostí ze života a aktivitou.
- Velmi apatičtí senioři se probouzejí a hledají kontakty, které s lidmi již přerušili.
- Návštěvnická zvířata jsou v zásadě „rozveselující“ úlevou.
- Radost, smích, štěstí.
- Naše kočičí mámy mají velkou radost, prožívají znovu péči a lásku – ale také žárlivost a hádky.
- Obyvatelé jsou méně depresivní.
- Účinek: pozorný posluchač, který má čas, duševní otevření pacientů/obyvatel.
- Zvířata přinášejí dobrou náladu, snižuje se agresivita.
- Obyvatelé se identifikují jako „majitelé“ psa. Oddělení pro pacienty s demencí je pro zvířata velmi vhodné.
- Obyvatelé zůstávají déle samostatní, mají úkol. Se psem hodně pohybu, s kočkami se v bytě necítí sami.
- Využití při umírání, využití u pacientů s Alzheimerovou chorobou.
- Výrazně lepší mobilita: denní procházka „ke slepicím“ (smysluplný cíl), „rozhovor“ s oslem jako důležitý každodenní rituál. Pocit, že existuje bytost, která na mě čeká.
- Smutné obyvatelky se více smějí.
- Přivádí návštěvy zvenku (mateřské školy, ulice).
- Zvířata jdou k lidem, kteří se necítí moc dobře.
- Nouzové volání (štěkot psa) u ženy, která upadla, překonání osamělosti, podpora mobility a sensoriky, podpora pozornosti.
- Je tu někdo, kdo naslouchá.
- Zvířata venku jsou živou zábavou.
- Kompenzace něžnosti, péče, zprostředkování blízkosti.
- Zvířata přinášejí do domova život a radost. Dávají lásku a teplo.
- Hlazení, útěcha při špatném zdravotním stavu.

7.3

Negativní výroky na téma „zvířata v domově“

Níže představíme doslovný výběr výroků, které byly uvedeny jako „negativní zkušenosti/účinky“ v dotazníku studie „Tiere im Heim“ („Zvířata v domově“):³⁸

- Pokud se není již možné starat o zvíře – pak vznikají problémy.
- Diskuze kvůli eutanazii zvířat se zaměstnanci a obyvateli. Ti se nedokážou rozloučit ani s nemocnými zvířaty.
- Obyvatelé zvířata překrmovali, kopali do nich nohama.
- Asi 5 obyvatelek, které dávají tajně krmení. Každá má pocit, že ty ostatní nekrmí správně.
- Péče a ošetřování musí být většinou kontrolováno personálem, vzniká nebezpečí zanedbání.
- Ve veřejné oblasti např. problémy s kontrolou potravin. Domácí kočce je v našem veřejném domově těžké vyhradit určité místo.
- Při nástupu musí být jasné, kdo převezme péči, když hosté nebudou sami schopni se starat o zvířata.
- Dohody musí být neustále kontrolovány. Je velmi důležitá dobrá komunikace s obyvateli a personálem.
- Péči musí převzít personál, který je ovšem zaměstnán jinými úkoly.
- U psů je vždy potřeba kontaktní osoby, která může zaskočit, když se obyvateli daří špatně.
- Kočky se vyskytují i na místech, kde se zdržují i lidé, kteří nemají rádi kočky.
- Stále se objevují diskuze kvůli hygieně. Kočky přinášejí do domu i mrtvé myši a ptáky.
- Neklidná kočka zvyklá na svobodu utekla, štěkající pes rušil sousedy.
- Koza napadla dítě, kachna byla ukradena. Personální problémy hlavně večer a o víkendů.
- Pokud personál nesouhlasí, je péče o zvíře pocitována jako zátěž.
- Co se stane se zvířaty, když jejich majitel bude sám vyžadovat péči?
- Ne všichni obyvatelé akceptují kočky.
- Když musí personál strávit hodně času péčí o zvířata a když je k dispozici málo času.
- Zaměstnanci zpochybňují, jestli mohou být zvířata v domově chována v souladu s jejich potřebami.
- Senior nechtěl akceptovat hranice, kam pes smí, a vzal ho s sebou do jídelny. Byli tam senioři, kteří chtěli dát psovi vylízat talíř. Zákaz nebyl i přes rozhovory akceptován. Volně létající pták jedné obyvateľky (již ho nemůže zavřít) dělá hodně špíny a je nehygienický. Ovšem bez tohoto ptáka by měla seniorka psychický problém. Moje spolupracovnice se setkávají s mnoha nesnáze. Obdivuji je a jsem jim za to vděčná.
- Osoby s demencí mají problémy správně se starat o zvířata. Velké diskuze o dalším postupu, respektive kdo bude chodit se psem ven. Cena?
- Když kohout brzy ráno kokrhá...
- Kočky dělají občas hlouposti, všichni obyvatelé je také nechtějí mít v pokoji nebo v posteli. Kočky chodí všude, umí si často otevírat dveře, pletou se obyvatelům pod nohy!
- Zpočátku náročnější organizace. Mladé kočky se vrhaly na léky, které ležely na zemi. Pozitivní postoj ke zvířatům v celém týmu.
- Kdo se postará o zvířata, když již není možná péče ze strany obyvatele? Rozdělení majitele a zvířete vyvolá u obyvatel krizi.
- Je dobré a žádoucí, aby si obyvatelé mohli přinést svá zvířata. Ovšem péče se často nedaří již před nástupem, a již vůbec ne v pečovatelském domově.
- „Výchova“ mladých koček se ukázala být složitou. U některých obyvatelek směly všechno, např. jíst ze stolu.
- Vlastně žádné problémy, jen někdy kočka přináší žaby.

³⁸ viz B. Schaererová

- Kontrola chovu zvířat a prostředí je nutná.
- Jedné obyvatelce uletěla andulka, jedna kočka se stala dementní.
- Tolerance spoluobyvatel a personálu ohledně hygieny a zápachu. Podmínkou je vyjasnění kompetencí.
- Kam se zvířetem, když se o něj majitel již sám nemůže starat? Ne všichni obyvatelé mají radost ze zvířat.
- Problémem jsou klouzavé podlahy, automatické dveře.
- Momentálně je kocour nepřítomen...
- Jedna kočka byla stále nevypočitatelnější, několikrát pokousala obyvatele a personál. Musela být předána na místo, kde není tolik lidí na malém prostoru.
- Žárlivost mezi obyvatelkami. Nečekaná ztráta zvířat. Hrabání v květináčích. Konsekvantní péče ohledně parazitů. Nerespektování hygienických zón, všude, kde zvířata leží, je srst (židle, dekorace).
- Rozhodnutí o osudu zvířete při úmrtí majitele.
- Zvířata jsou často používána jako hromosvod. Rozloučení se zvířetem je těžké, když už se o něj majitel nemůže sám starat.
- Kocour v domově si značkoval své teritorium.
- Obyvatel přinesl ptáka, když mu nebylo dobře, tak byl problém s krmením, zapomínal zavírat dveře, museli jsme ptáka několikrát chytat.
- Různá zvířata mají někdy problém mezi sebou.
- Co se stane se zvířaty, když obyvatelé zemřou? Doposud se nám podařilo všechna zvířata v domově udat dál.
- Žárlivost, protože ne každý obyvatel domova může mít zvíře.
- Jedna kočka musela ve zkušební době zpátky do útulku – močila do postelí.
- Přehledná, jednoduchá pravidla zodpovědnosti, malý tým ošetřovatelů.
- Ze strany obyvatelky nebyl chov odpovídající potřebám zvířete.
- Zvířata, která jsou náchylná k nemocem, jsou nevhodná, protože se jejich ošetřovatelé často mění.
- Problémem je obyvatelka, nedodržuje dohody, brání personálu v pomoci.
- Když zvíře zemře, přijdou slzy.
- Pro mnoho obyvatel patří zvířata mnoho desetiletí k životu – a nyní jsou i v domově.
- Měli jsme špatné zkušenosti s ptáky – obyvatel je krmil svými léky.
- Kočky na posteli, všude chlupy.
- Kompetence při nemoci zvířete – kdo s ním půjde k veterináři?
- Částečný strach před upadnutím – kočka se plete pod nohy. Problémy se objeví tehdy, když se obyvatel již o svoje zvíře nemůže starat.
- Hluk a špína – staří lidé již nejsou tolerantní.
- Najít jasná pravidla.
- Malá tolerance ostatních obyvatel, zápach.
- Obyvatelky, které nedodržují směrnice na ochranu zvířat. Problém: odnášení masa z talíře na jídelním stole.
- Úkoly při ošetřování musí být dobře zorganizovány.
- Zapomínají na pravidelné krmení, kočičí chlupy na postelích.
- Negativní zkušenosti s kočkami, které dostávaly příliš mnoho krmení od obyvatelek.
- Krmení sladkostmi.
- Práce spojené s péčí o zvířata jsou najednou pracemi domova.
- Někteří obyvatelé nemají rádi zvířata – stížnosti.
- Problémy jsou péče o zvířata a jejich hlídání.
- Postupné alergické reakce obyvatelek a personálu.
- Vyhladovělý pták, překrmení kočky (15 kg) kvůli špatné péči. Bohužel trpí zvířata kvůli přetížení majitele.
- Stojí příliš mnoho peněz, dělají hluk a špínu.
- Máme zkušenosti s týráním zvířat, respektive s nevhodným chovem, např. zvířata byla zamčená v pokoji a obyvatel je nepustil ven.
- Bohužel je mnoho obyvatelek již po krátké době neschopných se o svoje zvířata starat. Personál má často příliš málo času, aby se staral ještě o zvířata.

- Stále se objevují lidé, kteří nechtějí mít v blízkosti zvířata.
- Obyvatelé krmí kozy – ty začnou mečet, jakmile někoho vidí.
- Skeptičtí „hygienici“, alergie na srst u lékařů/zaměstnanců.
- Hygienické podmínky se nedají dodržet, protože zvíře nebo obyvatel nespolupracují. Problém, pokud jsou zvířata zlá nebo zanedbaná, obyvatel nemůže nebo nechce přijmout pomoc.
- Tématem jsou neustále hygienické směrnice.
- Týrání zvířat, alergie, hádky (kdo smí krmit).
- Adekvátní péče, zvířata nejsou zboží.
- Kočka skáče na kliku, aby si otevřela dveře. Kliky musely být namontovány horizontálně.
- Kočky se nevyvíjejí tak, jak bychom chtěli, jsou zdrženlivé.
- Zjistit okamžik, kdy dementní osoby začínají být hrubé ke zvířatům, aniž by si toho všimly.
- Pes se může toulat kvůli automatickým vstupním dveřím.
- Kočka nemá žádného skutečného majitele.
- Problémy se zápachem u koček (krmení, toaleta), kočičí chlupy na židlích, postelích atd.
- Zvířata jsou překrmována, je těžké najít vhodné osoby pro péči. Někteří obyvatelé mají strach např. ze psa.
- Senioři nechtějí převzít zodpovědnost.
- Spolupráce s rodinnými příslušníky.
- Druhá kočka musela být umístěna jinam, protože se obě kočky nesnesly.
- Zvířata musí být i navzdory péči obyvatel pravidelně kontrolována zaměstnanci (hygiena a zdravotní stav zvířat).
- Ošetrovatelský personál musí být neustále motivován.
- Práce navíc a nedostatečné znalosti o zvířatech, akceptování všech spoluobyvatel a zaměstnanců.
- Problém přesvědčí personál o pozitivním vlivu zvířat.
- Obyvatelé, kteří nemají pochopení pro zvířata, se mohou cítit obtěžováni.
- Asi před 6 lety jsme měli problém s kontrolorem potravin. Byl proti psovi v domově.
- Kokrhající kohout.
- Někdy jsou andulky tak hlučné, že ruší akci o patro výš.
- Kuřata mají parazity a pořád se škrábou. Obyvatelky domova měly starost o své zdraví.
- Po smrti obyvatele se nikdo nechtěl starat o jeho kočku.
- Kočky chodí do cizích pokojů, přinášejí z pole myši, zvrací v pokoji.
- Čistota, nepříjemný zápach v pokoji.
- Zvířata v pokoji (kočky, ptáci), prostor příliš malý, příliš mnoho neklidu a stresu pro zvířata.
- Ne všichni obyvatelé mají rády kočky. To vede k výměnám názorů, což je ovšem pozitivní.
- Může to být drahé.
- Smrt kočky nebo ptáka patřícího domovu způsobila hluboký smutek.
- Strach ohledně ztráty (zloději koček), myši v jídelně.
- Problémy, pokud není s rodinnými příslušníky od počátku jasná dohoda, že v případě potřeby zvíře převezmou.
- Kočka si umí otevírat dveře a chodí k obyvatelům, kde není vítána. Konsekvence: horizontální umístění kliky dveří.
- Mnoho seniorů má radost ze zvířat. Bohužel jsou naše kočky poněkud plaché, protože si musí stále zvykat na nové lidi. Návrh: bral bych pouze kočky z dobrého útulku, který může poskytnout i informace o charakteru kočky. Bylo by hezké, kdybychom měli kočky, které jsou přítulnější.
- Víc úklidu.
- Obrovské diskuze mezi personálem, co se stane s kuřaty, když budou vrácena.
- Zapomnětlivost obyvatel přispívá k zanedbávání zvířat.
- Domácí zvířata jsou kvůli nedostatku informací před nástupem do domova utrácena.
- Z velké lásky jsou zvířata překrmována a mají proto zdravotní problémy.
- Problémy: smrt zvířat.

- Kdo si všimne, když se zvířatům nedaří dobře?
- Údajně mazlivá kočka se nechce nechat hladit, je hodně venku.
- Odpor, strach.
- Hlasitě štěkající psi děsí obyvatele.
- Potravinářský inspektor má problém s místem na krmení naší kočky (které je tam již roky).
- Blechy u koček, jinak jen pozitivní zkušenosti.
- Loskuták byl prostě příliš hlasitý.
- Ne všichni mají vždy stejný názor – ošetřovatelé a domovní služba!
- Kočičí chlupy na židlích.
- Co jsou problémy? Žádné, když má člověk radost ze zvířat.
- Když je kočka dlouho pryč, mají všichni strach a jsou neklidní.
- Kočka uprostřed stolu nebo na postelích není moc hygienická. Všude kočičí chlupy, zničené potahy a nábytek (kvůli broušení drápů).

7.4

Pražské směrnice IAHAIO (International Association of Human-Animal Interaction Organizations) pro aktivity a terapie za pomoci zvířat

Preamble:

V současnosti existuje mnoho vědeckých studií, které dokazují, že domácí zvířata přispívají ke kvalitě života lidí, pokud jsou využívána jako praktičtí nebo terapeutičtí pomocníci.

Členové svazu IAHAIO jsou toho názoru, že za kvalitu života zvířat jsou velkou měrou zodpovědní jejich cvičitelé a také lidé, kteří nabízejí schopnosti těchto zvířat jiným lidem. Programy, které nabízejí k užítku ostatních aktivity a terapie za pomoci zvířat, by měly zaručit, že je provádějí kvalifikovaní spolupracovníci a že jsou dodržována určitá pravidla, která jsou pravidelně kontrolována.

Na tomto pozadí stanovili členové IAHAIO na své valné hromadě v Praze v září 1998 čtyři zásadní směrnice. Organizace IAHAIO apeluje důrazně na všechny osoby a organizace podílející se na využití zvířat s pomocnou, respektive terapeutickou funkcí – včetně všech institucí, které nabízejí odpovídající programy, aby dodržovaly následující směrnice.

Směrnice:

Jsou využívána pouze ta zvířata, která byla vycvičena metodou pozitivní motivace a která jsou chována a ošetřována v souladu se svými potřebami.

1. Jsou provedena všechna opatření, aby nebyla dotyčná zvířata vystavena žádným negativním vlivům.
2. Využití zvířat při pomocné, respektive terapeutické funkci by mělo mít v každém jednotlivém případě odůvodněný výhled na úspěch.
3. Musí být garantováno dodržování minimálních předpokladů, a to s ohledem na bezpečnost, management rizik, tělesnou a psychickou pohodu, zdraví, důvěru a svobodu rozhodování. Pro všechny zúčastněné osoby je nutné přesně definovat přiměřené denní pensum, rozdělení rolí založené jednoznačně na důvěře a také komunikační a vzdělávací opatření.
4. Organizace, které se zaváží řídit se podle uvedených směrnic, mohou být přijaty jako řádní členové organizace IAHAIO.

Seznam literatury

- Batson K.: The effect of a therapy, 1998 in Hegedusch, Hannover, 2007
- Bergler R.: Warum Kinder Tiere brauchen, Freiburg, 1994
- Corson S.: Pet dogs as nonverbal communication links in hospital psychiatry in Hegedusch, Hannover, 2007
- Friedmann E.: Animal companions and one-year survival of patients after discharge from a coronary care unit, 1982 in Hegedusch, Hannover, 2007
- Gäng M., Turner D. (Hrsg.): Mit Tieren leben im Alter, München, 2005
- Graf S.: Betagte Menschen und ihre Haustiere, Bern, 1999
- Greiffenhagen S.: Tiere als Therapie, München, 1991
- Havighurst R.: Development tasks and education, New York, 1972
- Heeg S., Bäuerle K.: Gärten für Menschen mit Demenz, Stuttgart, 2005
- Hegedusch E. a L.: Tiergestützte Therapie bei Demenz, Hannover, 2007
- Jung C. G.: Theorie der Entwicklung des Bewusstseins, Zürich, 1931
- Krech D., Crutchfield R.: Grundlagen der Psychologie, Weinheim, 1992
- Lauer mann B.: Lebensumwelten von alten, hilfs- und pflegebedürftigen Menschen, München, 1997
- Lehr U.: Psychologie des Alterns, Wiebelsheim, 2000
- Levinson B.: Pets and human development, Springfield, 1972
- Martin M., Kliegel M.: Psychologische Grundlagen der Gerontologie, Stuttgart, 2005
- Müller B.: Die Bedeutung von Tieren für die therapeutische Arbeit mit älteren Menschen, Dortmund, 1998
- Münch P.: Freunde und Feinde, München, Frankfurt, 2001
- Olbrich E., Otterstedt C. (Hrsg.): Menschen brauchen Tiere, Stuttgart, 2003
- Olbrich E.: Biophilie - die archaischen Wurzeln der Mensch-Tier-Beziehung, Stuttgart, 2003
- Olbrich E.: Nutzen der Mensch-Tier-Beziehung aus psychologischer Sicht, Referat 2006
- Olbrich E.: Tiere in der Therapie, Marburg, 2002
- Olbrich E.: Zum Verstehen der tiergestützten Therapie, Stuttgart, 2003
- Otterstedt C.: Mensch und Tier im Dialog, Stuttgart, 2007
- Otterstedt C.: Tiere als therapeutische Begleiter, Stuttgart, 2001
- Siegel J.: Stressful life events and use of physician service among the elderly, New York, 1990
- Watzlawick P.: Menschliche Kommunikation, Bern, 1969
- Wiedemann R.: Die Fremdheit der Tiere, München, 1998

Nařízení na ochranu zvířat viz www.bvet.admin.ch/themen/tierschutz

Autorky a autoři

PD Dr. Dennis C. Turner je prezidentem Mezinárodní asociace organizací zabývajících se vztahy mezi člověkem a zvířaty (International Association of Human-Animal Interaction Organizations – IAHAIO, www.iahaio.org), mezi nimi i organizace IEMT-Schweiz (Institut für interdisziplinäre Erforschung der Mensch-Tier-Beziehung, www.iemt.ch), jejímž prezidentem je také; dále působí jako sekretář Mezinárodní společnosti pro terapii za pomoci zvířat (International Society for Animal-Assisted Therapy – ISAAT, www.aat-isaat.org), člen rady Mezinárodní společnosti pro antrozologii (International Society for Anthrozoology, www.isaz.net), ředitel Institutu pro užitou etologii a psychologii zvířat (Institut für angewandte Ethologie und Tierpsychologie – IET, www.turner-iet.ch), člen nadační rady Světové společnosti na ochranu zvířat (World Society for the Protection of Animals – WSPA) v Londýně, soukromý docent na Univerzitě Curych a hostující profesor pro terapii za pomoci zvířat na univerzitě Azabu v Sagamihara (Tokio), Japonsko.

Prof. Dr. Jean-Michel Hatt je řádným profesorem pro medicínu exotických, domácích a divokých zvířat na oddělení pro malá zvířata fakulty Vetsuisse Univerzity v Curychu. Výzkumné práce profesora Hatta se zabývají různými aspekty výživy divokých zvířat a vývojem nových metod ošetřování fraktur u ptáků. Kromě vědecké činnosti pracuje jako veterinární lékař a poradce v ZOO Curych a v oboře Langenberg. Fakulta Vetsuisse zaměstnává asi 20 profesorů; vzdělává se zde 400 studentů, kteří se chtějí stát veterinárními lékaři.

Aby mohla být fakulta mezinárodní, staví v současnosti novou kliniku pro malá zvířata. Další informace získáte na www.stiftung-kleintiere.ch nebo 044 365 30 94.

Ursula Känelová je novinářka a jako šéfredaktorka vede již šest let časopis „Psi“, odborný orgán Švýcarské kynologické společnosti (Schweizerischen Kynologischen Gesellschaft – SKG). Dříve pracovala pro různé noviny a časopisy. Vede vlastní fotografickou agenturu specializovanou na psy a již 15 let stojí jako hlavní vedoucí v čele „Skupiny mládež + pes“ (Jugend+Hund-Gruppe). Doprovází ji pes z útulku jménem „Sugus“.

Barbara Schaererová je zakladatelkou a vedoucí odborného centra „Život se zvířaty v domově“ („Leben mit Tieren im Heim“, www.tiere-im-heim.ch). Jako sociální pracovnice a odbornice na podpůrná opatření za pomoci zvířat radí domovům v otázkách integrace zvířat do života domova a nabízí odpovídající vzdělávání/školení pro zaměstnance domovů. Její Studie zvířata / chov zvířat, provedená v roce 2005 ve více než 500 domovech pro seniory a v pečovatelských domovech v německé části Švýcarska, je k dostání u IEMT Schweiz (www.iemt.ch).

Ingrid Stephanová je diplomovaná sociální pedagožka a trenérka zvířat. Vede Institut pro sociální učení se zvířaty (Institut für soziales Lernen mit Tieren), který založila v roce 1994 u Hannoveru. Institut pro sociální učení se zvířaty pracuje mobilně – s domácími a užitkovými zvířaty, která si z větší části sám odchoval – v domovech pro seniory a v pečovatelských domovech, ve školách a zařízení pro mládež. Paní Stephanová provádí od roku 2003 krátkodobé terapie za pomoci zvířat s tělesně a duševně postiženými dětmi a mládeží v areálu institutu a pracuje s dětmi také na cirkusových projektech.

Od března 2001 nabízí Institut pro sociální učení se zvířaty kurzy dalšího vzdělávání při zaměstnání na téma Pedagogika se zvířaty, Terapie a podpůrná opatření za pomoci zvířat. Ve spolupráci s interdisciplinárním týmem lékařů a veterinářů, pedagogů a psychologů, terapeutů různých specializací, s učiteli a cvičiteli, biology, etology a podnikovými ekonomy budou asi za rok a půl zprostředkovány základy, metody, organizace a provedení pedagogické a terapeutické práce se zvířaty. Institut pro sociální učení se zvířaty je společně se Švýcarskem, Lucemburskem a Japonskem zakládajícím členem společnosti ISAAT (International Society for Animal Assisted Therapy). Další informace získáte na www.lernen-mit-tieren.de

Silvia Zeberliová pracuje již přes 20 let v pečovatelských domovech. Kromě toho se od roku 1994 s láskou a znalostmi stará o vlastní chovatelskou stanici psů plemene hovawart (s „doživotní zárukou“), o školu pro psy a psům z vlastního chovu nabízí prázdninovou péči v rodinném prostředí.

Od roku 1996 se svými fenami hovawarta „Anuka“ a „Farrell“ působí v institucích pro postižené v rámci terapie za pomoci zvířat.

Je majitelkou společnosti „Pfotentreff GmbH“, ve které nabízí široké spektrum vzdělávání (od štěňat až po problémové psy) a zprostředkovává výcvik pro terapii za pomoci zvířat.

Stephen Luchsinger-Vetter je diplomovaný inženýr, agronom a diplomovaný vedoucí domova; působil 15 let jako vedoucí domova v Linthalu. Nyní vede již dva a půl roku domov pro seniory Gehren v Erlenbachu. Vlastní zkušenosti agronoma a obyvatele Alp spolu s biografickou propojeností venkovského obyvatelstva s chovem zvířat během jeho práce v Glarnerlandu mu daly podnět zapojit zvířata co možná nejvíce do běžného života domova. Projekt se zakrslými kozami nyní otevírá prostor pro experimentování a získávání nových zkušeností a poznatků se zvířaty na terapeutickém a sociálním základě, které rád předá i dalším domovům. Kontakty na tel. 043 277 33 33 nebo heimleitung@awhgehren.ch.

Dr. sc. nat. Eva Waiblingerová vede od roku 2001 odborné pracoviště pro domácí zvířata organizace Švýcarská ochrana zvířat (Schweizer Tierschutz – STS). Zooložka získala doktorát na Univerzitě Curych za téma Poruchy chování způsobené chovem a stres u laboratorních hlodavců a vyučovala biologii na středních školách. Její činnost zahrnuje poradenství budoucím i současným chovatelům psů, koček, králíků, drobných hlodavců, ptáků, akvarijních ryb a exotů, například také domovům pro seniory, které by si chtěly pořídit zvířata. Píše články o správném chovu domácích zvířat, vytváří posudky, je členkou odborných komisí úřadů (například v rámci revize nařízení na ochranu zvířat v odborné skupině Chov zvířat) a vytváří informační média pro chovatele zvířat. Vedle také projekt „Zvířata & senioři“ Švýcarské ochrany zvířat (STS), který nyní převzala členka národní rady Barbara Marty-Kälinová.

Dr. Markus Leser studoval sociální práci a gerontologii a promoval v roce 1995 na univerzitě v Kasselu s tematikou „Migrace a stáří“. Poté absolvoval marketingové vzdělání v Bielu. Jeho základní vzdělání doplňují další vzdělávací kurzy v oblastech vzdělávání dospělých, vývoj organizace a management v neziskových organizacích. Dnes se specializuje na rozhraní mezi gerontologií a marketingem. Různé vedoucí pozice spolu se zakázkami projektů a školení v ziskových i neziskových podnicích způsobily, že vzrostl jeho zájem o práci orientovanou na potřeby zákazníků, především v oblasti stáří, ve které je Markus Leser činný již téměř 25 let. Dnes vede odbornou oblast péče o seniory organizace CURAVIVA Schweiz, která na jednu stranu poskytuje práci na poli gerontologie a na druhou stranu přebírá marketingové úkoly pro domovy a instituce ve Švýcarsku. Dosud vydané publikace: Die Lebenssituation älterer Migranten in der Schweiz (Životní situace starších migrantů ve Švýcarsku), Vorstellungen über das Alter – heute und damals (Představy o stáří – dnes a dříve), Wohnen im Alter (Bydlení ve stáří), Eigen-Zeit des Alters (Vlastní čas stáří), Interne und externe Kommunikation im Unternehmen Heim (Interní a externí komunikace v domovech), Trends im Heimbereich (Trendy v oblasti domovů).

Martin Mezger, Obchodní a odborné pracoviště nadace Hatt-Bucher-Stiftung (www.hatt-bucher-stiftung.ch)

Nadace se rozmanitým způsobem angažuje v oblasti stáří. Poskytuje jednorázovou pomoc a podporuje projekty. Jejimi centrálními hesly jsou „zmírnit utrpení“ a „přinášet radost“. Nadací je podporováno vytváření možností kontaktů mezi staršími lidmi a zvířaty, které je tématem této publikace. Další informace – obzvláště o náležitostech při podávání žádosti – najdete na výše uvedené webové adrese.

CURAVIVA Schweiz: www.curaviva.ch

Zde najdete pod heslem „Stáří“ rozsáhlý soubor materiálů k tématu „Zvířata v domovech“ s odpovídajícími články z odborného časopisu CURAVIVA spolu s užitečnými radami a „Dohodu o chovu zvířat v domově pro seniory“ Institutu pro interdisciplinární výzkum vztahu člověka a zvířat, IEMT.

Organizace CURAVIVA Schweiz by chtěla poděkovat nadaci Hatt-Bucher-Stiftung za velkorysou podporu při tvorbě této tematické publikace.³⁹ Bez příspěvku nadace Hatt-Bucher-Stiftung by její vydání nebylo možné.

Děkujeme
všem autorkám a autorům za jejich odborné a kompetentní příspěvky.

---

³⁹ Pozn. českého vydavatele: Týká se německy psaného originálu publikace vydaného společností CURAVIVA Schweiz, Bern, 2008

